

zuzana jarošová

generálna komisárka BIB-u

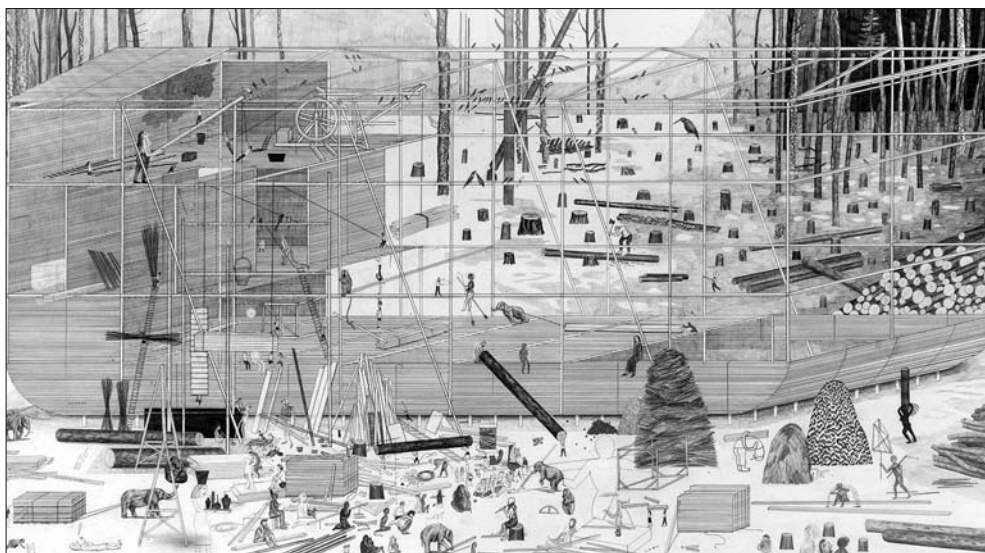

Čas zázrakov

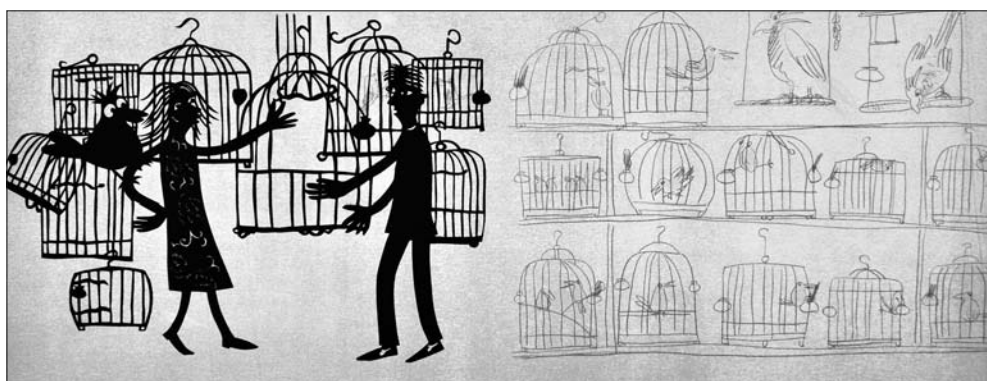
Bratislavské bienále ilustrácií sa blíži k svojej polstoročnici. Za tento čas sa z tohto podujatia stala nielen prestížna medzinárodná súťaž originálov ilustrácií kníh pre deti a mládež, ale BIB sa stal aj

čím si viac – unikátnym fenoménom rešpektovaným vo svete detskej knihy.

Svet si veľmi rýchlo uvedomil výnimočnosť tejto udalosti. Bratislavská súťaž postavená mimo knižných veľtrhov, a tým aj mimo tlaku komercie a marketingových lobingov vydavateľov, stala sa nekompromisným strážcom umeleckej

GRAND PRIX / Evelyne Laube, Nina Wehrle, Švajčiarsko

ZLATÉ JABLKO BIB / Rong Yu, Čína

kvality bez akýchkoľvek mimoumeleckých kalkulácií.

Keď hŕstka nadšencov krásnej detskej knihy na Slovensku na čele s Dušanom Rollom v roku 1965 zakladala nultý ročník BIB-u, určite nikto z nich netušil, ako široko sa rozrastie a hlboko zakorení doma i vo svete. Jeho logo sa stalo symbolom umeleckej nekomerčnej ilustrácie vo viac ako stovke štátov všetkých kontinentov. BIB už takmer polstoročie plní vo svete detskej knižky úžasnú duchovnú misiu, ktorej dosah si možno ani dobre neuvedomujeme. Veď obrázková kniha je prvou galériou, do ktorej vstupuje dieťa, čo často ešte nevie ani čítať, ani písať. Obrazy z ilustrácií zanechávajú pečať v duši, hlbokú vizuálnu stopu v estetickom vnímaní dieťaťa.

Samozrejme, kritériá umeleckej kvality ilustrácií nie sú raz navždy dané. Hľadajú sa, vždy znova a znova, na každom bienále v spoločnej, často temperamentnej diskusii renomovaných odborníkov, teoretikov i výtvarníkov. Je vskutku nesmierne zaujímavé zúčastniť sa práce medzinárodnej poroty BIB-u a zažiť, s akou vášnivostou, zanietenosťou a zodpovednosťou každý člen poroty hodnotí vystavené ilustrácie. Ako spoločne hľadajú, čo

je na ilustráciách zvláštne, jedinečné, objavné, kam ilustrácia kráča ďalej. Vybrať z takmer tritisíc vystavených originálov ilustrácií jedenást, ktoré dostanú cenu, je vždy tvrdý oriešok.

Ceny BIB-u sa pre každého výtvarníka stávajú prestížnou vstupenkou na medzinárodné hviezdne ilustrátorské nebo. Otvárajú ilustrátorom dvere do najvýznamnejších medzinárodných vydavateľstiev. Mnohí z nich by vedeli rozprávať zaujímavé príbehy, ako cena BIB-u priniesla radikálny zlom v ich umeleckej kariére aj v živote.

BIB má vo svete naďalej unikátne postavenie, pričom je nesmierne dôležité, aby neustále rástol počet súťažiacich krajín. Zintenzívnili sme komunikáciu a spoluprácu s národnými sekciami IBBY UNESCO, ktoré sú našimi hlavnými zahraničnými partnermi. Vďaka tomu na terajšom 24. ročníku súťaží až 49 krajín. (Na 23. súťažilo 44 krajín, na 22. ročníku 37 krajín.)

Sme veľmi radi, že sa nám darí prizvať aj nové štáty, ale aj krajiny, ktoré na bienále už dlhšie absentovali. Napríklad po dlhom čase je prihlásená veľká kolekcia ilustrátorov z Číny a táto krajina má po prvý raz v histórii BIB-u aj zastúpe-

nie v medzinárodnej porote. Tradične silné je zastúpenie aj ďalších krajín Ázie – Japonska, Južnej Kórey, Indonézie. Opäť tu máme ilustrátorov z Kanady, USA, Kostariky, Venezuely, Indie, Iránu a ďalších štátov.

Prestíž Bratislavského bienále ilustrácií ide ruka v ruke s prestížou medzinárodnej poroty. Aj tentoraz sú jej členmi renomované osobnosti – teoretici, vydavatelia, manažéri a známi ilustrátori. Osvedčilo sa, že od roku 2009 je členom medzinárodnej poroty aj ilustrátor – víťaz Grand Prix predošlého bienále. Na 24. ročníku je to ilustrátorka z Južnej Kórey Eun-young Cho.

Už po tretí raz má scenár BIB-u jednotný koncepčný akcent. Je postavený na hlavnom leitmotíve, ktorý sa premieta do všetkých súčastí bienále a jeho sprievodných podujatí, do výtvarno-priestorového riešenia a je témou aj medzinárodného sympózia: *Identita dnes. Národná kultúrna identita ilustračnej tvorby v čase globalizácie.*

Je to jedna z kľúčových tém súčasnej civilizácie a kultúry, súčasného globalizovaného sveta. Stretávame sa s ňou na

bienále dlhšie, napríklad aj v podobe tzv. medzinárodného ilustrátorského štýlu.

Pri svojej umeleckej misii BIB nezabúda ani na sociálno-vzdelávacie poslanie. Globalizovaný svet, ekonomická a duchovná kríza konzumnej spoločnosti čoraz viac polarizuje svet na bohatých a chudobných. Preto súčasťou bienále je tentoraz BIB UNESCO Workshop Albína Brunovského pre desiatich mladých ilustrátorov predovšetkým z krajín tretieho sveta či z krajín s menšou tradíciou vo vydávaní obrázkových kníh. Vede ho slovenský ilustrátor Juraj Martiška.

Novinkou tohto ročníka BIB-u je Cena primátora Bratislavy mladému slovenskému výtvarníkovi, ktorá vznikla s cieľom stimulovať ilustračnú tvorbu na Slovensku.

V Bratislave teda opäť dozrela úroda Zlatých jabĺk a nastal čas zázrakov. V každom z nás sa usmieva dieťa. Dožičme mu, aby aspoň počas bienále vyskalo od šťastia, krásy, prekvapenia a zvedavosti. Nech lieta v nádhernej krajine fantázie, kde na stromoch rastú Zlaté jablká a dobro víťazí nad zlom.

ZLATÉ JABLKO BIB / Chiki Kikuchi, Japonsko

iveta drzewiecka

Dívať sa očami dieťaťa

Obrazy sveta a obraz knihy na BIB 2013

Keď dieťa otvára knihu, cíti jej vôňu, počuje šušťanie stránok. S napätím i očakávaniami si prezerá obálku a obrázky v jej vnútri, ktoré sú predzvesťou toho, čo mu kniha ponúkne. Dobrá detská kniha by preto mala byť čím-si viac než len dobrým čítaním. Mala by byť i vizuálne príjemnou spoločníčkou, lebo zárodky budúcich sympatií k čítaniu (a celkom isto aj výtvarnému umeniu) vznikajú aj vďaka mimovoľnému vnímaniu a oceneniu kvalít výtvarného stvárnenia práve tých kníh, ktoré človek berie do rúk ešte ako dieťa. Kniha je univerzom, v ktorom sa nemožné stáva možným, a obrazy, ktoré sprevádzajú písané slovo, znamenajú nové, nepoznané a vzrušujúce dimenzie sveta. Sú sprievodcom k poznaniu, otvárajú okná do svetov fantázie, no predovšetkým nenápadne vedú dieťa po cestičke k človečenstvu. Tento tichý dialóg predpokladá súzvuk so zvedavosťou, hravosťou a nevinným humorom v dušiach detí.

Bienále ilustrácií Bratislava, v me-

dzinárskom meradle významnú prehliadku svetovej ilustračnej tvorby pre deti, ktorá sa koná vždy v nepárnom roku, určite netreba bližšie predstavovať. Túto jeseň už dvadsiaty štvrtý raz sprístupňuje pohľad na to, čo sa za posledné dva roky udialo v umení knižnej ilustrácie a fantáziách výtvarníkov, ktorí sa stále dokážu dívať na svet očami dieťaťa. Brány BIB 2013 sú pre záujemcov z radov širokej laickej i odbornej verejnosti, no najmä pre malých zvedavcov otvorené dokorán od 6. septembra do 25. októbra. BIB už tradične sprevádzajú i ďalšie výstavy, a tak si návštevníci okrem prezentácie toho najlepšieho spod rúk **362 ilustrátorov z 49 krajín** tentoraz môžu prezrieť originály ilustrácií k obrazovej knihe **Run, Toto!** od držiteľky Grand Prix 2011, mladej juhokórejskej ilustrátorky **Eun-young Cho**. Práve ona pred dvomi rokmi zaujala (a niektorých istotne aj šokovala) hlbokou sondou do detskej predstavivosti a výrazným „detským“ výtvarným rukopisom. Súčasťou expozícií BIB 2013 v Dome umenia sú aj ďalšie výstavy. Návštevníkom ponúkajú pohľad na minucióz-

ne prepracované fantazijné kompozície vo výbere z tvorby českého spisovateľa a ilustrátora **Petra Sísa**, držiteľa Ceny H. Ch. Andersena 2012 za ilustráciu, prezentáciu kníh **Marie Teresy Andruetto**, držiteľky tej istej ceny za literatúru, retrospektívu **slovenských ilustrátorov ocenených na BIB-e v rokoch 1967 – 2011** a autorskú výstavu ilustrácií **Jaroslava Vodrážku**, významného predstaviteľa generácie zakladateľov slovenskej ilustračnej školy.

PESTROŠŤ AKO TREND

Ilustrácie k 446 knihám zo všetkých kútov sveta sú nepochybne reprezentatívnou a veľavravnou vzor-

kou rozmanitých podôb súčasnej ilustrátorskej tvorby. Odrážajú pestrosť aj zložitosť dnešnej reality a súčasného umenia, ich všeobecných i regionálnych fenoménov a v neposlednom rade aj mnohorakosť individuálnych autorských filozofií ilustrovania. Hľadanie ich spoločného menovateľa by bolo tak trochu sisyfovskou prácou. Už len pohľad na žánrové a tematické spektrum literárnych titulov, výber výtvarne spracovaných motívov, slobodné využívanie tradičných výtvarných techník a digitálnych technológií a prakticky neobmedzené možnosti experimentovania s ilustračným obrazom poukazujú na skutočnosť, že dnes má skôr zmysel rozprávať o individuálnych štýloch a prístupoch k ilus-

ZLATÉ JABLKO BIB / Irma Bastida Herrera: Mexiko

trovaníu, než ilustrácie vtesnávať do zásuviek druhových a žánrových klasifikácií alebo na ne uplatňovať typizujúce či národné aspekty. Podmienky dnes umeleckej komunikácii prajú a vzájomná inšpirácia je, takpovediac, celosvetová. Po reflexii pestrofarebného rázu niekoľkých predošlých ročníkov BIB-u tomu nasvedčuje aj voľba témy tohtoročného **Medzinárodného sympózia**, nazvaného **Identita dnes**, v ktorom sa diskutujúci odborníci zamýšľali nad miestom a úlohou národnej kultúrnej identity v ilustrácii v časoch globalizačných trendov a procesov, ktoré neobchádzajú ani výtvarné umenie. Aktuálny obraz knihy, ktorý je predstavený na BIB 2013, opätovne nasvedčuje tomu, že významnou črtou súčasnej ilustrácie je prelínanie tradičného a moderného. Znovusprítomnenie kultúrnych koreňov a ich tematicky i formálne vynachádzavé, moderné stvárnenie v ilustráciách detských kníh je vďaka zrozumiteľnosti obrazového „jazyka“ nielen dôležitým činiteľom kultivácie detskej osobnosti, ale zároveň aj prostriedkom medzikultúrnej výmeny národných špecifik i univerzálnych hodnôt.

VERDIKT POROTY

Kým návštevníkov BIB-u upúta predovšetkým iskra nápadu a umelecko-remeselné bohatstvo vystavených obrázkov, úlohou odbornej poroty je čo najobjektívnejšie zhodnotiť obrovský súbor ilustrácií detských kníh. Ten v tomto ročníku pozostával z **viac ako 2300 originálnych prác**. Zvoliť kľúč výberu, vytipovať to najlepšie a zhodnúť sa na menách ocenených autorov rozhodne nebola ľahká úloha.

O oceneníach rozhodovali desiat

porotcovia z troch kontinetov: **Murti Bunanta** z Indonézie (predsedníčka), **Austra Avotina** z Lotyšska, **Yusuf Gajah** z Malajzie, **Agnes Gyr** z Rwandy, **Yukiko Hiromatsu** z Japonska, **Svjetlan Junaković** z Chorvátska, **Arja Kanerva** z Fínska, **Igor Piačka** zo Slovenska, **Mingzhou Zhang** z Číny a **Eun-Young Cho** z Južnej Kórey.

Členovia medzinárodnej poroty pôsobia v oblasti ilustrácie ako jej aktívni tvorcovia či teoretici – uznávaní ilustrátori, odborní pracovníci či predstavitelia organizácií podporujúcich detskú knihu. Viacerí z nich sú členmi národných sekcií IBBY. Posledná menovaná porotkyňa je zároveň držiteľkou Grand Prix predošlého ročníka bienále.

Ako po iné roky, aj na tohtoročnom bienále bolo udelených jedenásť cien: najvyššia cena Grand Prix BIB 2013, päť Zlatých jablák a päť Plakiet. Stalo sa už tradíciou, že jedno z ocenení udeľujú aj deti, naslovovzatí adeпти výtvarného umenia. Cena detskej poroty, ktorá bola v tomto ročníku BIB udelená už po jedenásty raz, je nielen poctou ilustrátorovi, ale zároveň vypovedá čo-to o vkuse pravých adresátov detských kníh. Okrem týchto cien boli udelené aj ďalšie ocenenia: Čestné uznania pre vydavateľstvo za inováciu a za mimoriadny vydavateľský počin a Cena primátora hlavného mesta Bratislavy. Porota po dlhých hodinách dôkladných znaleckých diskusií dospela k nasledujúcim oficiálnym výsledkom:

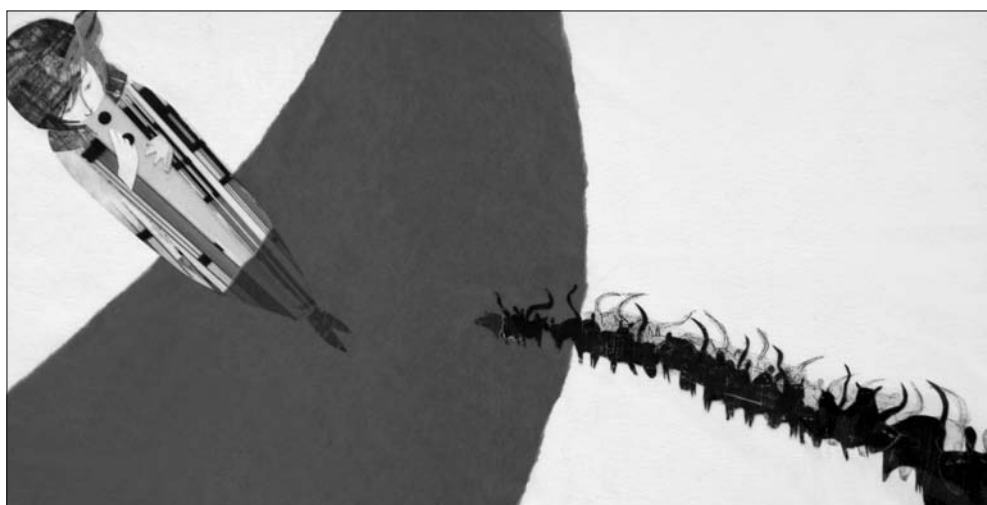
Najvyššie ocenenie **Grand Prix BIB 2013** získala dvojica švajčiarskych ilustrátoriek **Nina Wehrle** a **Evelyne Laupe** za ilustrácie ku knihe **Veľká potopa** (v orig. Die Grosse Flut; Schweizerisches Jugendschriftenwerk, Zürich 2011). Ilustrácie sú obrazovou inter-

PLAKETA BIB / Iraia Okina: Španielsko

pretáciou časti knihy Genesis, biblického príbehu Noemovej archy. Veľkoformátové monochromatické kresby ceruzou už na prvý pohľad vytvárajú nápadný kontrast voči väčšine ostatných, farebnejších a menej vážnych ilustrácií od iných autorov vystavujúcich na bienále. Výsledkom prepracovanej drobnokresby, v ktorej sa štafetovo dopĺňali obe ilustrátorky, sú motivicky bohaté, silné obrazové výjavy zachytávajúce pochmúrnú atmosféru mýtickej potopy. Rozprávačskou mohutnosťou podobné obrazom v stredovekej Biblii pauperum, vystačia si aj samy, bez textu. Je možné ich postupne, po častiach „čítať“ a paralelne konfrontovať so slovami Starého zákona alebo len prosto vnímať pocity paniky, hrozby a absurdity, ktoré vyvolávajú. Ilustrácie majú výrazné existenciálne ladenie. Divák je vtahovaný do starovekého sveta ľudí a zvierat ako pria-

my svedok udalostí, ktoré vníma skôr iracionálne a intuitívne, emocionálnou zúčastnenosťou. Obrazová naratívita, expresivita čiary a naturalizmus v zachytení mobilizácie síl života proti prírodnému živlu vytvárajú zaujímavý protipól k strohým, technickejšie poňatým zobrazeniam stavby archy. Nesúrodá technika kresby vytvára veľmi aktuálne, postmoderné obrazové podanie tradičného, ilustračne mnohokrát stvárneného motívu. Otázkou však je, koľko z obsahovej hĺbky a morálneho posolstva ilustrácií uvedeného titulu dokáže vnímať a vstrebať detský adresát. Voľba poroty sa možno javí jasnejšia na pozadí skutočnosti, že kvality knižného vydania boli už skôr uznané na viacerých svetových prehliadkach ilustrátorskej tvorby. Na jeho úspechu sa nepochybne spolupodieľalo i netradičné typografické a dizajnérske spracovanie a atypický

PLAKETA BIB / Ángela Cabrera Molina, Španielsko

formát knihy, ktorá vlastne ani nie je knihou v tradičnom zmysle slova, ale skladačkou pozostávajúcou z veľkých, viackrát poskladaných hárkov uložených v papierovom obale.

JABLČKA TRADÍCIÁM A ICH INOVÁCIÁM

Až na jednu výnimku **Zlaté jablká BIB** tento rok putovali do ázijských krajín – dve do Japonska a po jednom do Číny, Južnej Kórey a Mexika. Víťazné diela naznačujú, že tým, čo sa dnes na ilustrácii cení, je skĺbenie moderného výtvarného výrazu a prvkov s pečaťou kultúrnych a národných tradícií. Za povšimnutie určite stojí skutočnosť, že tri z piatich ocenených titulov sú obrazové knihy a ilustrátori sú zároveň aj autormi sprievodných textov k obrázkom, ilustrácie však hrajú prím a tvoria samotnú podstatu knižného diela. Tohtoročné Zlaté jablká poukazujú aj na vzrastajúcu populari-

tu výtvarne úspornejších riešení s minimom výrazových prostriedkov, no s vysokými nárokmi na výtvarný nápad.

Po dlhšom čase sa čínski ilustrátori na bienále prezentujú rozsiahlejšou kolekciou ilustrácií, a tak je viac než symbolické, že u poroty zarezonoval motív slobody v ilustráciách čínskej autorky **Rong Yu** ku knihe Gu Li **Vták v oblakoch** (v orig. Yun Duo Yi Yang de Ba Ge; Jieli Publishing, Peking 2012). V jej ilustráciách je táto univerzálna téma ľudskej existencie metaforicky vyjadrená mnohonásobným opakovaním a variovaním motívu vtákov a vtáčích klieťok. Ilustrátorka tu rozohráva vizuálnu hru kompaktných tvarov a krehkých pavučinových štruktúr. Štylizované siluety ľudských postáv, vtáctva, zvierat, stromov a klieťok sú s rafinovanou manierou vystrihnuté z čierneho papiera, nalepené na žltkasté pozadie a dotvorené uvoľnenejšou, akoby drôtenou lineárnou kresbou. Papierové vystrihovačky tvoria

neoddeliteľnú súčasť tradície čínskeho dekoratívneho umenia a v autorkinom prevedení súčasne evokujú tradičné čínske tieňové divadlo.

Japonsko v tomto roku porotu oslavovalo až dvakrát. Jedno zo Zlatých jabĺk si domov odniesol **Nobuhiko Hajima** za obrazovú knihu **Počuješ tento zvuk?** (v orig. Kikoeru?; Fukuinkan Shoten Publishers, Tokio 2012). Tridsaťšesťstranová autorská kniha je sériou reprodukcí minimalistických maliieb s motívmi stromov, lesných zvierat i rastlín a obsahuje iba málo textu. Dvojstránky knihy sú spojením scenérií, ktoré má obyvateľ japonského veľkomesta možnosť zazrieť len výnimočne, a zdanlivo triviálnych výziev, ktoré postupne stupňujú svoju náročnosť („Počuješ šušťanie listov?...ako sa rozvíja kvet?...ako svietia hviezdy?“). Autor pre maliarske kompozície do svojich kníh volí zvláštny dizajnerský prístup. V stvárnení prírodných námetov sa sústreďuje na precíznu realistikú obrysovú charakterizáciu siluety a prísnu čistotu línií. Vzťah figúry a pozadia rieši použitím dvoch jemných, harmonizujúcich farebných tónov. Starostlivo zvažuje fyziologické i synestetické účinky farieb, až sa pri prezeraní knihy natískajú ďalšie otázky: „Počuješ tú olivovozelenú...tú oblohu presvitajúcu pomedzi košatú korunu stromu?“. Kniha má výrazný rozmer východných filozofií. Je výzvou tráviť viac času načúvaním prírode a premýšľaním o skutočnej podstate života. Nabáda k pozastaveniu sa pri kráse jednoduchých vecí, na ktoré súčasná pragmatická, hlučná, pretechnizovaná a uponáhľaná civilizácia postupne zabúda.

Ďalšie Zlaté jablko pre Japonsko získal ilustrátor **Chiki Kikuchi**. Ilustrácie v obrázkovej knihe **Biela mačka**,

čierna mačka (v orig. Shironeko Kuroneko; Gakken Education Publishing, Tokio 2012), ktorá je určená najmenším čitateľom, sú vytvorené kombináciou tušu a akvarelu. Vychádzajú z tradícií východnej kaligrafie a krajinomalby a autor v nich voľne rozvíja svojský štýl založený na dynamických ťahoch štetca a ich kontraste s jemnejšími detailmi. Experimentuje aj so štruktúrami čiernych a farebných plôch. Výsledkom sú miestami detsky nežné, inde dynamickejšie obrázky, ktoré v náznačkoch vystihujú mačacie potulky a hry, no zároveň svojou nedokončenosťou ponechávajú dieťaťu priestor na dotváranie textu v predstavách. Ilustrácie oboch ocenených autorov i celá kolekcia japonských ilustrácií sú dôkazom, že súčasná japonská vizuálna kultúra nie je iba popkultúrou máng a anim.

Kórejská ilustrátorka **In-kyung Noh**, ktorá tiež získala jedno z päťce Zlatých jabĺk, sa predstavila ilustráciami obrázkovej knihy **Pán Tutti a sto vodných kvapiek** (v orig. Kokkelee Anjeoseewha Paekgauer Moolbangwool; Munhakdongne Publishing Corp., Soul 2012). Dieťaťu sa prihovára vtipnou a zrozumiteľnou „rečou“ série obrázkov s príbehom slona, ktorý z oázy vieze na bicykli vedro s vodou. Cestu pustatinou, ktorá je plná nástrah, mu pomáha zdolať myšlienka na napojenie svojich smädných sloníčat. Nekomplikovaný príbeh s jasným morálnym posolstvom je s výnimočnou nápaditosťou spracovaný kombináciou ručnej, mielo neobratnej kresby a jednoduchých grafických prvkov (kvapiek, bodiek, krátkych čiarok, prázdnych štvorcov), ktorých digitálnym množením, zväčšovaním a zmenšovaním vzniká subtilný, hravý raster plôch ďalších objektov či postáv vystupujú-

CENA DETSKEJ POROTY / Gi-hun Lee, Južná Kórea

cich v príbehu. Pán Tutti je úspešným príkladom toho, ako sa dajú pretaviť chladné, mechanistické postupy pixel-artu do prívetivejšej podoby obrazu určeného deťom.

Posledné jablko skončilo v rukách Mexičanky **Irmy Bastidy Herrery** za ilustračné spracovanie knihy Juana Dominga Argüllesa **Čítanie, komplimenty a chvála radosti z čítania** (v orig. *La lectura, elogio del libro y la alabanza del placer del leer*; Gobierno del Estado de Mexico, Toluca 2012). Literárny titul je filozofickou esejou o mieste knihy v kultúre a v živote človeka. Päť vystavených ilustrácií pôsobi skôr skromným a nenápadným dojmom, avšak v knižnom diele je priestorový pomer i význam textu a obrazu vyrovnaný. Celostranové ilustrácie tvoria rovnocenný obrazový

vý pendant textu, voľne ho komentujú i ďalej rozvíjajú, vyvažujú ťažkú, abstraktnú reč konkrétnejšími, vtipnými, občas ironizujúcimi obrazmi rôznych podôb čítania a charakterov čitateľov. Ich pôsobivosť tkvie v zmesi expresívnej karikatúrnej kresby a smelého kolážovania rôznorodých materiálov, okrem iného aj kuchynských papierových utierok a cestovinových písme-
niek.

PLAKETY A ĎALŠIE OCENENIA

Päť Zlatých jablák sa tohto roku rozkotúlalo do sveta, päť Plakiet naopak zostalo na európskom kontinente. Jednou z Plakiet bola ocenená nemecká ilustrátorka **Stella Dreis**. V **Rozprávkach bratov Grimmovcov**

(v orig. Grimms Märchenreise; Thienemann Verlag, Stuttgart 2012) predstavila vydarené a originálne výtvarné spracovanie nespočetnekrát ilustrovanej klasiky. Pestré ilustrácie vytvorené kombinovanou technikou pripomínajú maliarske umenie zaalpskej renesancie, bohatstvom detailov, i na úkor prehľadnosti a jasnosti, prekypujú živou akciou v každom bode.

Dve Plakety skončili v rukách Španielok. **Ángela Cabrera Molina** sa voľne inšpirovala legendou o flautistovi Hamelínovi, ktorý svojou hudbou odlákal premnožené krysy z mesta. Sériu nežných a melancholických, sem-tam expresívnejších ilustrácií, ktorá bola vydaná knižne pod rovnomenným názvom **Hamelín** (v orig. Hamelín; La Fragatina, La Seu d'Urgell 2012), pôvodne vznikla ako autorská obrazová adaptácia legendárneho príbehu. Opakujúce sa motívy modrej rieky, hrozivej „záplavy“ čiernych krýs, smutného, sivého mesta a jeho obyvateľov v protiklade s veselou, farebnou hudbou nositeľa nádeje – Hamelína vznikali vrstvením trhaných a strihaných priesvitných papierov, pevnej kresby a maliarskej štruktúry, v ktorých farebnosť a vlastnosti výtvarných materiálov nadobúdajú symbolické hodnoty. Ilustrátorka sa podarilo nekomplikované, pritom pôsobivé a moderné spracovanie myšlienkovitej esencie starej legendy. Texty k obrazom Á. C. Moliny napísala dodatočne spisovateľka Margarita del Mazo. Ich krajan-ka, ilustrátorka **Iraia Okina** oslovila porotu výtvarnou čistotou senzitivného poňatia otázok ľudskej existencie, mystéria života a smrti v poézii Joxantonia Ormazadala **Mesiace sa prebudil** (v orig. Ilargia esnatu da; Ed. Elkar, Bilbao 2012). Spoločným menovateľom mäkkých, farebne i kresbovo kul-

tivovaných obrazov človeka uprostred meniacej sa prírody je atmosféra pokoja a ticha, ktorá vytvára harmonický sprievod básnického slova.

Za hravé ilustrácie ku knihám Michaela Stavariča **Sú tu levy** (v orig. Hier gibt es Löwe; Residenz Verlag, St. Pölten 2012) a Huberta Gaisbauera **Spi už, malá ľava** (v orig. Schlaf jetzt, kleines Kamel; Wiener dom Verlag, Wiedeň 2012) bola ďalšou z Plakiet ocenená rakúska výtvarníčka **Renate Habinger**. Spomedzi všetkých ocenených autorov je azda práve ona tou, ktorej ilustrácie najviac vychádzajú z prirodzeného súzvuku s bezstarostnosťou, šibalstvom a výmyselníctvom v detskej duši. Ten sa premieta i do hravých postupov, ktorými vznikajú jej ilustrácie. V druhom z menovaných titulov však ukázala i menej typickú, o čosi striedmejšiu a vážnejšiu polohu vlastnej tvorby.

Aj Slovensko sa napokon dočkalo svojho uznania a ocenenia, i keď len Plaketou. Za komplexné výtvarné spracovanie knihy Richarda Brautigana **V melónovom cukre** (Artfórum, Bratislava 2011) a ilustrácie ku knihe Jany Bodnárovej **Trinášť** (Perfekt, Bratislava 2012) ju získala ilustrátorka **Daniela Olejníková**. Autorka vo svojej tvorbe používa digitálne postupy, avšak výsledok pripomína tradičnú ručnú grafickú techniku farebného linorytu. Porote zrejme padla do oka zrelosť jej predstavy o knihe ako nerozlučnej súhre písma a obrazu, ktorá dokáže otvoriť prekvapivo nové dimenzie zážitku z čítania.

Porota opäť udeľovala i čestné uznania vydavateľstvám. Za inováciu si jedno z nich vyslúžila **Fakulta umění českej Univerzity J. E. Purkyňe**, ktorá podporila realizáciu projektu autorskej knihy **Martina Rauden-**

ského Darmo mluvit (2012). Kniha je akýmsi osobným obrazovým zápisníkom každodennej reality, súborom grafických komentárov k osobným zážitkom a skúsenostiam autora. Tie vznikali postupne počas jedného roka a pri ich knižnom vydaní boli použité viaceré tlačové technológie. Za mimoriadny vydavateľský počin boli ocenené až tri vydavateľstvá. Vydavateľstvo **Quilombo** z Čile sa orientuje na vydávanie dizajnovo atypických bibliofilii a na BIB 2013 predstavilo titul **Kozmogónia** (v orig. Cosmogonías, Concón region de Valparaiso 2012) s ilustračným spracovaním čílskych mýtov o pôvode sveta z dielne **Maríe de los Ángeles Vargas**. Kostarické vydavateľstvo **Amanuense** bodovalo „bielou knihou“, **Strašidelným príbehom** (El cuento fantasma, Guatemala City 2013) od Jaima Gambou s taktilnými ilustráciami **Wen Hsu-Chen**, text je vytlačný paralelne v španielčine a v Braillovom písme. V tomto kontexte je o čosi menej pochopiteľné rozhodnutie poroty udeliť čestné uznanie indonézskeму vydavateľstvu **Wins** za vydanie obrázkovej knihy **Jerry Giraffe and the Giant Butter Cookie** (Bandung 2012), ktorá je síce milou a pre najmenších čitateľov príťažlivou, no inak ničím výnimočnou prvotinou ilustrátorky **Marie Christianie**.

Výber porotcov je teda známy. Možno s ním súhlasiť alebo polemizovať, nemožno ho však porote zazlievať; zorientovať sa a zhodnotiť kvantum „materiálu“ sústredeného na BIB 2013 si nepochybne vyžadovalo sledovanie aktuálneho diania vo svete ilustrácie a orientáciu v ňom, niekedy i na úkor osobných preferencií a nestrannosti. V mnohom zavážili, zdá sa, predošlé ohlasy na ilustrácie prezentova-

ných knižných titulov. Ukázalo sa, že porotcovia pri rozhodovaní berú do úvahy nielen izolované výtvarné kvality samotných originálov, ale zvažujú najmä to, čo bežný návštevník BIB-u nezachytí – fungovanie ilustrácie v knihe, pozitívne recenzie, odborné hodnotenia a ocenenia kníh na medzinárodnej úrovni. Viaceré z prezentovaných i ocenených kníh však nedisponovali estetikou vyslovene detského charakteru. Aj keď nepodceňujeme schopnosti dieťaťa vnímať a chápať aj vážnejšie, dospeljšie témy, predsa len zostáva otvorenou otázka hranice „detskej“ a „dospeljej“ knihy. Akoby sa občas pozabudlo, že BIB je sviatkom detskej ilustrácie... I keď prvotná voľba národných reprezentantov je na zvážení jednotlivých krajín, akceptácia viacerých autorských kolekcii knižných ilustrácií vyvoláva otázku, či sa bienále predsa len, možno nevedomky, neodkláňa od svojho štatútu medzinárodnej prehliadky ilustrácií detských kníh a pôvodnej myšlienky mapovať a verejnosti priblížiť užšiu, na dieťa orientovanú oblasť ilustrácie. Dokázala to napokon aj Cena detskej poroty, ktorá bola udelená juhokórejskému ilustrátorovi **Gi-hun Lee** za ilustrácie k vlastnej knihe **Plechový medveď** (v orig. Yangcheolgom; Ligem 2012). Táto voľba ukazuje, že u detí (aspoň tých slovenských) jasne vedie ohromenie silou imaginácie, jasnosť a zrozumiteľnosť sofistikovaného výtvarného prevedenia.

SLOVENSKÁ KOLEKCIA NA BIB 2013

Podobne ako sedem ďalších krajín (Argentína, Česká republika, Juž-

cíí k metaforickej rozprávčkovej knihe **Dierožrút**, ktorá je výsledkom tvorivej spolupráce s manželkou Slávkou Lipťákovou. Lyrickejšie polohy slovenskej ilustrácie boli zastúpené malebným, zimnú náladu evokujúcim ilustračným sprievodom **Jany Kiselovej-Sitekovej** k básnickej adaptácii rozprávky **O stratenej rukavičke** z pera Juraja Kuniaka. Realistickú, na rozprávačské momenty bohatú paralelu textu už tradične predstavujú poetické ilustrácie **Maje Dusíkovej**. Vtip a humor viac graficky založených ilustrácií **Svetozára Mydla** a **Martina Kellenbergera** sprevádzajú deti knihou už niekoľko desaťročí. Obraz o aktuálnom smerovaní slovenskej ilustrácie skompletizovali kolážou dotvárané akryly **Martiny Matlovičovej-Kráľovej**, ktoré deti priťahujú svojím nezameniteľným, rafinované „naivistickým“ štýlom, poeticky „nedokonalé“ trojdimenzionálne digitálne ilustrácie **Kataríny Macurovej**, ukážky z tvorby výrazovo pružnej **Kataríny Slaninkovej**. Grafické „kúsky“ **Daniely Olejníkovej** posúvajú ilustráciu smerom k dizajnu, ktorý však vôbec nie je strohý a banálny. Vďaka nej napokon na Slovensku zostalo aj jedno z ocenení.

BIB A SÚČASNÁ KNIŽNÁ KULTÚRA

Aj keď je na tohtoročnom BIB-e početne zastúpená digitálna ilustrácia, rôznorodosť tradičných ilustrácií i rozhodnutie poroty hovoria o pretrvávajúcich hodnotách ilustrácie vytvorenej ručne, tradičnými výtvarnými

technikami alebo ich kombinovaním. Osviežujúcim javom je návrat čierno-bielej ilustrácie sústredenej na stopu kresliarskeho materiálu (pôsobivé kresby predstavili napr. Švajčiarka Albertine Zallo či Moldavčanka Violeta Diordiev). Tradičná ilustrácia, ktorá rešpektuje prísne vymedzenie obrazovej a textovej domény, pozvoľna ustupuje viac dizajnerským, celostným riešeniam, v ktorých sa písané slovo a ilustrácia voľne prelínajú a hravo dopĺňajú. Typograf či grafický dizajner sa postupne stávajú rovnocennými partnermi a spolupracovníkmi spisovateľa a ilustrátora. Ako je vidieť na množstve obrazových kníh zaslaných na bienále, ktoré sú určené menším i skúsenejším detským adresátom, ideálne je, ak sa tieto funkcie spoja v osobe jedného umelca. Preto je tak trocha na škodu veci, že tlačené knihy, ktoré sú práve tým záverečným „produktom“, ktorý sa dostáva do rúk čitateľov, zostávajú pred návštevníkmi BIB-u „bezpečne ukryté“ za sklom vitrín.

BIB s takmer päťdesiatročnou tradíciou v medzinárodnom mapovaní ilustračnej tvorby i navzdory súčasným tendenciám, ktoré zdôrazňujú graficko-dizajnersku stránku knihy, stále pevne zastrešuje jadro akéhokoľvek dizajnu detskej knihy – ilustráciu. BIB 2013 je aj napriek svojej tradicionalite prehliadkou výsostne aktuálnou. Pozitívom je, že sa nevyhýba ani vážnejším a tabuizovaným témam (napr. témy smrti, nahoty a sexuality v ilustráciách Dánky Lilian Brøgger), no napriek malým výletom do sveta „nedetskej“ knihy je stále jeho najdôležitejším spojovacím článkom duša dieťa.

andrej švec

Kontinuita v premenlivosti

*Identita slovenskej
ilustrácie z pohľadu BIB-u*

„Bratislavské bienále dalo svetu veľkú lekciu o vizualite obrázkovej detskej knihy. Tak ako sa knihy pre deti ilustrovali v druhej polovici 20. storočia na Slovensku a v Česku, na vysokej umeleckej úrovni, nebolo dovtedy na západe zvykom.“
(L. Sossi)

BIB A NÁRODNÁ KULTÚRNA IDENTITA ILUSTRÁCIE

Výstavy BIB-u boli a sú ideálnou príležitosťou na prezentáciu „národných kultúrnych identít ilustrácie“. Z retrospektívneho pohľadu sa žiada poukázať na japonskú ilustráciu (*„národné umenie bez štylizovaných násilností“* – E. Šefčáková, 1972, s. 181) a jej vplyv na svetovú ilustráciu.

Na BIB-e sa postupne „vyprofilovali“ aj iné výrazné „národné ilustrátorské školy“ s rozlíšiteľnými črtami: poľská, nemecká, francúzska, talianska, španielska, ruská (predtým sovietska), iránska a ďalšie, čo sa odrazilo aj v oceneniach – získalo 15 z 23 Grand Prix.

SLOVENSKÁ ILUSTRÁCIA ZBIERA OCENENIA BIB

Práve vďaka BIB-u sa nespochybniteľným fenoménom vo svete stala slovenská ilustrácia. Predstavu o nej postupne vytvárali najmä poetiky ocenených ilustrátorov. Ocenenia prichádzali kontinuitne, len na troch ročníkoch (1997, 2003, 2007) slovenský ilustrátor ocenený nebol. Na 23 ročníkoch (1967 – 2011) odmenili celkom 16 slovenských ilustrátorov, niektorých opakovane, takže dovedna získali 27 ocenení, či už Grand Prix, Zlaté jablká, Plakety alebo Čestné uznanie. To svedčí o kontinuite vývoja tohto žánru na Slovensku, ktorý si udržiava vysoký kurz od 60. rokov.

SLOVENSKÁ ILUSTRÁCIA

V 60. ROKOCH

Z priaznivej situácie legendárnych 60. rokov profitovala aj slovenská ilustrácia. Okruh ilustrátorov sa rozšíril o odborne školených umelcov (VŠVU v Bratislave, prof. V. Hložník 1954 – 1972). Všetci sa mohli svojou tvorbou realizovať vo vydavateľstve Mladé letá. Konštituovala sa nová tvorivá základňa a otváral sa i priestor na realizáciu nových koncepcií v ilustračnej tvorbe. Významnou osobnosťou medzi mladými umelcami bol Albín Brunovský, ktorý svoj „imaginárny svet“, ilustráciu orientovanú na svet umenia bohatého na predstavivosť, ponúkol ako azyl aj do čias neslobody (70. a 80. roky) ako útek pred ideologizáciou umenia.

Už v 60. rokoch sa vyprofilovala aj tvorba ďalších ilustrátorov, ktorí od roku 1967 na pôde BIB-u boli pre svet prekvapením: V. Bombová, M. Cipár, R. Dúbravec, V. Gergeľová, R. Fila, J. Filo, A. Klimo, Ľ. Končeková-Veselá, J. Lebiš, O. Zimka a ďalší.

Vplyvom moderného umenia sa zmenil postoj k ilustrácii detskej knihy. Ilustrácie sa „stávali do značnej miery vnútorné nezávislé na literárnom zdroji. Bol to vlastne nástup lyrickej a imaginatívnej ilustrácie, ktorá je umelecky hodnotnejšia ako ilustrácia epická“ (M. Tokár, 2010, s. 229).

*„Magická predstava magického“
Viery Bombovej*

Koncom 60. rokov, na prvých výstavách BIB-u, na ktorých začala všetkých udивovať japonská ilustrácia, vtrhla na javisko svetovej ilustrácie aj rovnocenná konkurencia zo Slovenska v osobe **Viery Bombovej** (1932). Hneď jej premiéra na prvom ročníku znamenala úspech (Plaketa BIB 1967). Jej knižné ilustrá-

cie sú podané v polohe imaginatívno-lyrickej, prechádzajúcej až do znakovkej skratky s obmedzovaním prvkov dejovosti v prospech metafory. V ilustráciách zbavených vizuálnej závislosti a budovaných na základe vnútorných predstáv spája Bombová graficko-maliarsky prejav s podstatou ľudového umenia, prijíma však aj podnety zo svetového umenia (P. Klee).

Druhé ocenenie Bombovej originálnej výtvarnej reči (Plaketa BIB 1969) je spojené s jej životným titulom – ilustráčkami ku knihe slovenských rozprávok *Jan-ko Gondášik a zlatá pani* (1969), ktoré sú jedným z uholných kameňov súčasnej slovenskej ilustračnej tvorby (F. Holešovský, 1980, s. 16). Ondrej Sliacky interpretuje Bombovej ilustráciu ako „magickú predstavu magického“ (Bibiana 2/2002, s. 5).

*Imaginatívna ilustrácia
Albína Brunovského*

Inú polohu tzv. fantazijnej vetvy v slovenskej ilustrácii, jej poeticko-epický variant, predstavuje **Albín Brunovský** (1935 – 1997). Jeho ilustračná tvorba ako voľný výtvarný pendant k rozprávkam prekypuje bohatstvom fantázie a brilantnou technikou. V spojení perokresby a akvarelu jeho výtvarná interpretácia Andersemovej *Malej morskej panny* (1967) šokovala ilustračný svet už na prvom BIB-e, tak ako sa to podarilo aj Bombovej, a autora „zákonite“ neminulo ocenenie (Plaketa BIB 1967).

V nasledujúcich rokoch si Albín Brunovský získava ilustračný svet svojimi do detailov prekreslenými farebnými imaginárnymi víziami, ktorými neilustruje v konvenčnom chápaní, ale skôr sebe príznačným spôsobom (s podporou vyskúšanej výtvarnej manieri) znásobuje literárne kvality diel. Svoju prezentá-

A. BRUNOVSKÝ/ H. Ch. Andersen: *Malá morská panna*

ciu na BIB-e zúročil ďalšími oceneniami v podobe Zlatého jablka BIB 1977 a Zlatého jablka BIB 1981.

BRUNOVSKÉHO NASLEDOVNÍCI

Očarenie Brunovského „fantazijným realizmom“ trvá hlboko do 80. rokov. Svojím ilustrátorským programom i pedagogickým pôsobením (v rokoch 1967 – 1990 viedol oddelenie voľnej grafiky a ilustrácie na VŠVU v Bratislave) významne ovplyvnil smerovanie slovenskej knižnej kultúry. Jeho ilustračný prejav a ním iniciovaná imaginatívna orientácia ilustrácie sa stali východiskom pre mnohých nasledovateľov.

Róbert Brun (1948) je síce žiak Vincenta Hložníka, ale podobne ako A. Brunovský pristupuje k ilustrovaniu literatúry pre deti imaginatívnou formou. V nej však dominuje jeho autorská po-

etika. V jeho ilustráciách sa opakuje niekoľko typických prvkov: figúra ako geometrický ornament, zrkadlový obraz ľavej a pravej časti kompozície, popartové opakovanie dekoratívnych motívov, tvarová deformácia (štylizácia) figúr, farebnosť, kolorizmus (M. Vančo, 2013). Tieto prvky sa objavujú už v jeho ilustráciách ku knihe *Kominár v bielom klobúku* (1986), ktorými na bienále zaujal (Zlaté jablko BIB 1987).

R. Brun prišiel s takým nezvyčajným obrazným chápaním ilustrácie, že bol vyslovený názor (B. Brathová, 2010, s. 10): Jeho „veselé a intelektuálne šialentvá“ si budú musieť ešte počkať, kým ich detská čitateľská obec akceptuje.

Igor Piačka (1962), žiak A. Brunovského, však s priazňou detí problém nemal, dôkazom je Cena detskej poroty BIB 1993 za knihu mýtov starej Číny *Príbehy dračích cisárov* (1993). Piačka deti zaujal svojou maliarskou ilustráciou, kto-

O. ZIMKA / L. Feldek: Zelené jelene

rá vyjadruje silné pocity cez expresívne (naturalisticky vykreslené) figúry. Nejde o typickú detskú knihu. „Čo robí knihu detskou, sú však skôr ilustrácie než samotná literárna predloha. Výtvarník v nich skĺbil špecifický charakter tradícií čínskej krajinomalby s originálnou typológiou postáv hrdinov príbehu“ (M. Veselý, Bibiana 4/2007, s. 59).

Koncom 60. rokov priamo na imaginatívnu líniu Brunovského školy (fantazijný variant textu) nadväzuje príslušník strednej generácie slovenských ilustrátorov **Peter Uchnár** (1970), žiak Dušana Kállaya. Aj keď atmosférou a štýlom Brunovského školu pripomína, predstavuje však (pod vplyvom postmoderny) originálne poňatie tejto výtvarnej koncepcie. V kontexte BIB-u jeho ilustrácie ku *Gul-liverovým cestám I* (autorova prvá ilustrovaná kniha!) zaimponovali natoľko, že ho ocenili Zlatým jablkom BIB 1999.

Kam sa vypracoval Uchnárov výtvarný

názor (poetika maľby, detail, priestorové videnie a cítenie s charakterom príbehu – B. Brathová, Bibiana 1/2010, s. 32) za ostatnú dekádu, o tom povie najviac, ak ho predstavíme ako víťaza detskej poroty BIB 1999. Tú zaujal ilustráciami ku knihe *Peter Pan* (2008).

Prvky naivity a humoru

Vráťme sa späť v čase. Od prelomu 60. a 70. rokov 20. storočia štýlové podoby slovenskej ilustrácie poznačila aj nová črta naivej (insitnej) tvorby a detský výtvarný prejav.

Epickú polohu tohto ilustračného prejavu rozvíja **Ondrej Zimka** (1937), ktorý patrí aj k výrazným reprezentantom ilustrátorského humoru. Pre svoju výtvarnú grotesku nachádza oporu v humorných textoch (L. Feldek) a v sebe samom. Svojská typológia postáv s karikatúrnymi črtami, výrazný kolorit, fantastické výjavy s naivizujúcimi figúrkami živých predmetov, to sú len niektoré znaky tvorby, ktorá výrazne pripomína vzťah k zážitkom z detstva. Podľa F. Holešovského (1980, s. 139) tento pocit zohral svoju úlohu aj pri rozhodovaní poroty, keď ocenila dva razy za sebou Zimkove ilustrácie Plaketou BIB 1969 a Plaketou BIB 1971.

Osobitý príspevok k epickej ilustračnej línii predstavuje ilustračná tvorba **Miroslava Cipára** (1935), experimentátora so vzťahom k ľudovému umeniu. K typickým znakom jeho ilustrácie, akceptovanej aj medzinárodne (Plaketa BIB 1973 a Plaketa BIB 1977) patria: dekoratívna kresba, plošná farebnosť ilustrácií, slohový vplyv ľudového baroka a secesie prejavujúci sa hýrivosťou dekoratívnych prvkov, svojské poňatie humoru a obrazové zveličenie.

Grafička **Viera Gergelová** (1930 – 2004), absolventka „druhej vlny“ Hložníkovej školy, vystavovala už na prvých

ročníkoch BIB-u (1967, 1969, 1973). Avšak jej autorský prínos v rozvíjaní „naivného“ magického pohľadu na ilustráciu (vysoký stupeň pre poetizáciu obsahu, snaha o moderný výraz, civilisticky komponované príbehy postáv a javov – M. Veselý, 1980, s. 69) určenú najmä najmladším čitateľom, medzinárodne ocenili až keď sa na bienále vrátila (Zlaté jablko BIB 1989).

Grafická ilustrácia ľudovej slovesnosti

Výrazové polohy slovenskej knižnej tvorby pre deti v 70. rokoch popri epickej polohe významne obohatila aj lyrická línia grafickej ilustrácie ľudovej slovesnosti. V kontexte BIB-u tento trend neostal bez povšimnutia, keď Plaketou BIB 1975 ocenili tvorbu **Róberta Dúbravca** (1924 – 1976). Vo svojej tvorbe k predlohám slovenských rozprávok a povestí zhodnocoval tradíciu ľudového drevorezu.

Imaginatívno-poetizačné smerovanie ilustrácie

Imaginatívne-poetizačné smerovanie ilustrácie v knihách pre deti sa v 70. a 80. rokoch spája s absolventmi Hložníkovej školy: J. Kiselovou-Sitekovou, L. Končekomou-Veselou, D. Kállayom, K. Ševellovou-Šutekovou.

Keďže tvorbe Kiselovej-Sitekovej a Kállayovej sa budem venovať osobitne, z uvedených ilustrátoriek sa prezentáciou na BIB-e najskôr presadzuje **Luba Končeková-Veselá** (1942). Jej poetickému čítaniu vyhovuje rozprávka, kde sa najvýraznejšie uplatňuje jej poetické čítanie (G. Kordošová, 1981).

Na bienále ilustrátorka vystavovala od roku 1973 tvorbu, v ktorej precizovala svoje akvarelové lyricko-poetické predstavy o ilustrácii s nádychom humoru.

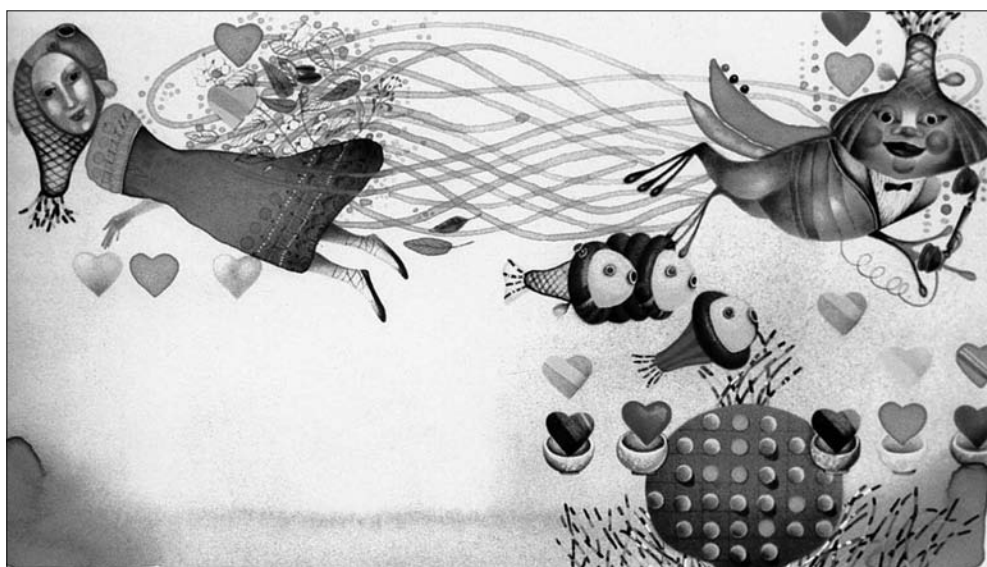
Dojem zo svojich pôvabných a kultivovaných ilustrácií umocňuje farebnosťou. Jej prínosnú ilustrátorskú poetiku ocenili Plaketou BIB 1979.

Obsahom svojich ilustrácií je blízka detskému divákovi aj **Katarína Ševellová-Šuteková** (1948). Ak ilustrácie predošlej umelkyne charakterizuje „éterická krehkosť, neha a jemný humor“, Ševellová-Šuteková stavia viac na poznávacej a výchovnej funkcii, ponímajúc ilustráciu ako kreslenú myšlienku. „*Šutekovej ilustrácie radíme do imaginatívno-poetickej línie s autorke vlastnou snahou o adekvátnu obrazovú komunikáciu s detskou psychikou. V tomto smere je v jej ilustráciách viac úprimnosti ako samoúčelných výtvarných fines. Celkový charakter ilustrácií dotvára kultivovaná, striedmo vyjadrená farebná nálada, výrazovo sa opierajúca o akvarelovú či kombinovanú techniku. K charakteristickým znakom Šutekovej tvorby patrí ďalej svojsky stereotypná (ako na starých ikonách) typológia postáv*“ (A. Švec, Bibiana 4/1995, s. 62). Tento individuálny ilustráčný štýl ocenili Plaketou BIB 1989.

Poetizačným uchopením sveta hmyzu a rastlínstva v teplých akvarelových tónoch a atramentoch sa od konca 70. rokov vyznačujú ilustrácie **Františka Blaška** (1951). Vtedajšiu kulmináciu jeho tvorby ocenili Čestným uznaním BIB 1985. V ocenených ilustráciách sa odrážajú základné črty výtvarného jazyka, ktorý autor spája s detskou knihou.

ILUSTRÁCIA V KRAJINE ZÁZRAKOV ALEBO KÁLLAYOV VÝVINOVÝ PREDEL

V lone farebnej ilustrácie v období prvej polovice 70. rokov nové impulzy do výtvarnej parafrázy detskej knihy vniesol Hložníkovi žiak **Dušan Kállay**

K. ŠEVELLOVÁ-ŠUTEKOVÁ / *Riekanky*

(1948). Inicioval novú vlnu perokresby (Zlaté jablko BIB 1973), aby vzápätí očaril svojimi farebnými maliarskymi ilustráciami, maľbami na dreve (Zlaté Jablko BIB 1975). U 27-ročného umelca hovoríme už o prvej syntéze ilustračnej tvorby (F. Holešovský, 1980, s. 126 – 137).

Doslova vývojový predel do vývinu slovenskej i svetovej ilustrácie vniesol Dušan Kállay svojou výtvarnou interpretáciou *Alice v krajine zázrakov* (1981). Potvrdzujú to jeho slová: „*Stretnutie s Alicou ovplyvnilo celú moju tvorbu.*“ Bol za ňu ocenený najvyššou cenou – Grand Prix BIB 1983. Jeho medzinárodný úspech ešte posilnilo udelenie prestížnej Ceny H. Ch. Andersena (1988).

Neochabujúcu vitalitu, vysokú úroveň a výrazovú variabilitu Kállayových diel, ktoré „*sú výsledkom magickej symbiózy zmyslového a intelektuálneho, inšpirované nákazlivým opojením životom*“ (F. Kriška: Dušan Kállay – Magický svet, Bratislava 1998, s. 16), ocenili na BIB-e ešte o 10 rokov neskôr (Plaketa BIB 1993).

Odvtedy sú Kállayove ilustrácie stále „neodmysliteľnou“ súčasťou slovenskej kolekcie na BIB-e (od roku 1993 sa prezentoval šesťkrát, celkove od roku 1971 dvanásťkrát).

Na bienále r. 2013 má Kállayov rozprávkový svet dve podoby: ilustrácie na motívy z ríše chrobákov (Bohem Press, Taliansko 2011) a výtvarné parafrázy k *Slovenským rozprávkam* P. Dobšínskeho (2012).

OBRAZOVÁ POETIKA „PRSTOM PO ZAHMLENOM OKNE“ JANY KISELOVEJ-SITEKOVEJ

Z Hložníkových žiakov, ktorí vstúpili do života ešte koncom 60. rokov, mimoriadnymi poeticko-lyrickými kvalitami a imaginatívnym výrazom je obdarená ilustráčna tvorba **Jany Kiselovej-Sitekovej** (1942). Po akvarelových kresbách (prezentovaných aj na bienále 1981, 1985, 1987) výraznou prelomovou polo-

hou v jej tvorbe bol prechod na maľbu na plátne (1986). Uznatie v medzinárodnej konfrontácii priniesla až jej štvrtá účasť (Plaketa BIB 1991). Ocenenie prišlo „v pravú chvíľu“ a utvrdilo umelkyňu v presvedčení, že sa vybrala správnou cestou.

Ilustrátorka ďalej trpezlivo rozvíja svoju tvorbu v lyricko-epickej polohe, kresbovým detailom a fantazijno-realistickou priestorovosťou umocňujúc poetickú líniu slovenskej ilustrácie. Mimoriadnu pozornosť vzbudili jej ilustrácie ku knihe Ondreja Sliackeho *Adam a Eva* (Zlaté jablko BIB 1995).

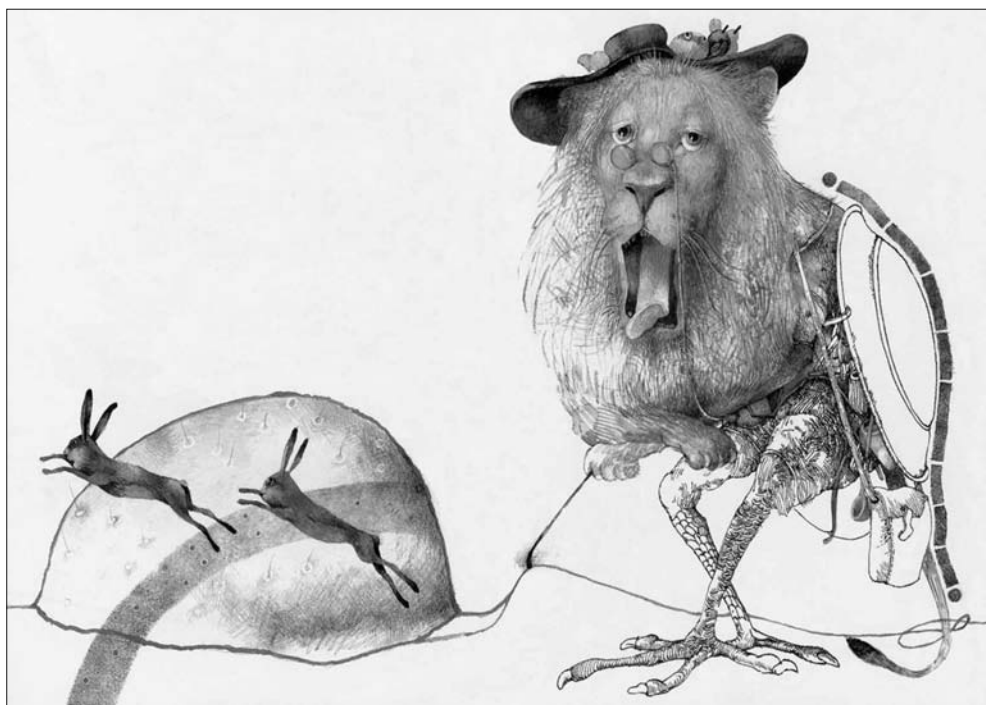
Jej výtvarná poetika „prstom po zahmlenom okne“ (F. Kriška, Bibiana 4/2002, s. 41) stále púta pozornosť, a tak kráča od úspechu (Zlaté jablko 2001) k úspechu (Plaketa BIB 2009). Z pohľadu BIB-u sa po Kállayovi stala druhým

najúspešnejším slovenským ilustrátorom (ale prvou ilustrátorkou!).

Nové podoby expresionizmu alebo Opojenie z hry

Koncom 90. rokov sa na scéne slovenskej ilustrácie pre deti objavuje možno najväčší talent po Bombovej, Brunovskom a Kállayovi. Je ním **Peter Uchnár** (1970). I keď je Kállayov žiak, jeho predstava o ilustrácii má bližšie k Albínovi Brunovskému.

Iný Kállayov žiak, **Luboslav Paľo** (1968), ktorý na BIB-e vystavuje od roku 1999, je však viac ako svojím učiteľom, myslím si, ovplyvnený japonskou ilustráciou. Má za sebou búrlivý ilustrátorský vývin, v ktorom postupne prechádza od konvenčnejších výrazových nástrojov grafiky na maliarske kompozície plné

D. KÁLLAY / Ein Strich zieht durch die Welt

J. KISEĽOVÁ-SITEKOVÁ / O. Sliacky: Adam a Eva

tvorivého výmyselníctva. Jeho originálny maliarsky štýl, nabitý farebnosťou a komickou štylizáciou zvieracích figúr s dôrazom na veľký detail (*Haló, haló, pani Mačka!*), ocenili ako prínos do ilustračnej poetiky Zlatým jablkom BIB 2005.

Slovenská ilustrácia sa v ostatných rokoch revitalizuje aj príchodom mladých umelcov, z ktorých niektorí majú iné výtvarné školenie ako ilustračný odbor na VŠVU v Bratislave. Tak u **Martiny Matlovičovej-Kráľovej** (1975) je to jej scénografické videnie, ktorým vďaka štúdiu animácie obrodzuje svoje poňatie ilustrácie, omývané aj „duchom“ postmodernizmu. Svoju piatu prezentáciu na BIB-e zúročila ziskom Zlatého jablka BIB 2009. Jej ilustrácie potvrdzujú nový kurz v tvorbe mladej generácie, ktorá je orientovaná

„agresívnejšie“ pod vplyvom grafiti, street artu, dekorácie priestoru a znaku (M. Tokár, 2012) a hľadá si z podnetu detskej knihy adekvátny výtvarný jazyk na zachytenie pocitu súčasnosti.

M. Matlovičová-Kráľová „*nie je zatažená výtvarnými formulkami, od knižky ku knižke sa spolieha na svoju (vzácnu) spontánnosť a kreativnosť. Rozvíja expresívnu ilustračnú líniu ovplyvnenú naivným detským výtvarným prejavom... Nevie, do akej miery myslí na adresáta svojich ilustrácií, ale mám dojem, že ona je akoby tou malou (potenciálnou) čitateľkou a tvorí ilustrácie, aké by sa jej páčili, keby bola malá. A tak sa ilustráciami vlastne sebarealizuje*“ (M. Tokár, Bibiana 1/2010, s. 36).

Zatiaľ posledným úspechom sloven-

skej ilustrácie je Zlatým jablkom BIB 2011 ocenená tvorba príslušníka najmladšej generácie **Tomáša Klepocha** (1981). Voči rafinovanej, štýlovo vycibrenej „rukodielnej“ tvorbe D. Kállaya a J. Kiselovej-Sitekovej stavia pokúšenie a výzvu integrovať do procesu tvorby hneď niekoľko zložiek zároveň – grafiku, maľbu a počítač. Sám sa vyjadril takto:

„Je to kresba prostredníctvom tabletu v digitálnom prostredí počítačového programu. Tablet je taká vec, ktorá umožňuje kresbu podobným nástrojom, ako je pero. Tento spôsob je pre výtvarníka prirodzený, dokonca rozpoznáva viac ako tisíc druhov prítaku. V počítači sa potom odohráva podobný príbeh ako na papieri. Avšak počítač za vás nič neurobí, všetko si treba poctivo „odmakať“ (O. Sliacky, Bibiana 4/2011, s. 19).

Obdobne ako u Matlovičovej-Královej medzi vektormi určujúcimi Klepochovu podobu ilustrácie, je aj irónia a opojenie z hry. Obaja korenia svoju tvorbu výraznou expresivitou výrazu, ktorá je charakteristickou črtou súčasnej slovenskej ilustrácie (M. Tokár, 2012, s. 141).

ZÁVER

Poukázaním tak na tendencie vývoja, ako aj na individuálne štýly a polohy 17 odmenených ilustrátorov na Bienále ilustrácií Bratislava 1967 – 2011 usiloval som sa postihnúť niektoré charakteristické črty slovenskej ilustrácie pre deti ostatného polstoročia, ktoré sa prekrýva s existenciou BIB-u.

Súčasná slovenská ilustrácia je imaginatívna, lyrická, epická, poetická, humorná, baladická, melancholická, meditatívna, dekoratívna, naivizujúca, expresívna, maliarska i grafická, vážnejšia i šantivá, farebná, asociatívna a tak ďalej.

V najkomplexnejšej podobe je „kálavovská“, s „rébusom“ vyzýva čitateľa k spolupráci, k vlastnému videniu, k vlastným úvahám. V najcitovnejšej podobe, v lyricko-epickej, je „sitekovská“. Pozýva čitateľa prijímať obrazy „so zvedavými očami a otvoreným srdcom“ a vedie ho k citovému prežitiu textu.

D. Kállay a J. Kiselová sa stávajú (vlastne sa už stali) „klasikmi“ slovenskej ilustrácie pre deti. Protipólom ich poetiky je tvorba najmladšej generácie, ktorej, zdá sa, nechýba sebavedomie, ako to vyjadril na bienále roku 2011 vyznamenaný T. Klepoch: *„Napríklad Matúš Matátko, Daniela Olejníková, Ďuro Balogh. Sú to vynikajúci ilustrátori, ktorí prinášajú perfektné a originálne vizuality do sveta ilustrácie, a to v celosvetovom kontexte. Nie sú to tie typy, čo si napozierajú trendy zo zahraničia a potom sa bijú v prsia, akí sú úžasní. Majú svoju vlastnú, tvrdo „odmakanú“ a silnú obrázkovú reč“ (O. Sliacky, Bibiana 4/2011, s. 16).*

Z celkového pohľadu tvorivý príbeh, ktorý slovenská ilustrácia vyrozprávala na pôde BIB-u, sa javí ako „kontinuita v premenlivosti“. I v čase globalizácie je slovenská ilustrácia, zdá sa, stále „sama sebou“, parafrázujúc názor M. Veseleho (Bibiana 4/2005, s. 57-58) vyslovený na adresu jedného z jej najväčších prísluškov, Petra Uchnára.

Ak sa vrátime na záver ku skutočnosti, že slovenská ilustrácia na BIB-e trvalo pútala pozornosť (prejavom sú početné ocenenia), je to spôsobené najmä tým, že do svojej formy a štýlu prirodzene integrovala umelecké výboje z grafiky a maľby, ba že neraz ich aj iniciovala.

LITERATÚRA

Holešovský, F., 1980. Besedy o ilustráciách a ilustrátoroch. Bratislava: Mladé letá, 1980. Ocenení slovenskí ilustrátori na BIB-e 1967 –

PETER UCHNÁR / Jonathan Swift: *Gulliverove cesty*

2003. Katalóg a texty B. Brathová. Bratislava: Bibiana, 2004.

Slovenskí ilustrátori ocenení na BIB-e 1967 – 2009. Katalóg a texty B. Brathová. Bratislava: Bibiana, 2010.

Slovenskí ilustrátori ocenení na BIB-e 1967 – 2011. Album a texty V. Anoškinová. Bratislava: Bibiana 2011.

Šefčáková, E., 1972. Ilustrácie detskej knihy na BIB-e '67 a '69. In: Zborník SNG 7 – BIB 67 – '69. Bratislava: Obzor pre SNG, s. 176 – 186.

Tokár, M., 2010. Vývinové premeny ilustrácie kníh pre deti a mládež. In: Z. Stanislavová

a kol.: Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960. Bratislava: LIC, 2010, s. 221 – 270.

Tokár, M., 2012. Trendy súčasnej ilustračnej tvorby pre deti a mládež. In: O. Siacky: Hodnoty súčasnej slovenskej literatúry pre deti a mládež. Bratislava: LIC, s. 137 – 145.

Vančo, M. a kol., 2003. Grafik, inšpirácia, múza a život. Albín Brunovský a jeho škola. Bratislava. Artotéka,

Veselý, M., 1980. Slovenskí ilustrátori. In: Čeští a slovenští ilustrátoři knih pro malé děti. Praha, Albatros.

Pocta Ľubomírovi Feldekovi

Minister školstva, vedy, výskumu a športu SR Dušan Čaplovič 3. okt. udelil Ľubomírovi Feldekovi najvyššie rezortné ocenenie Veľkú medailu sv. Gorazda za jeho historické zásluhy pri formovaní modernej slovenskej literatúry pre deti a mládež a za jeho výnimočné prekladateľské aktivity. Srdečne blahoželáme.

ondrej sliacký

Náš človek

Jaroslav Vodrážka

Stalo sa zvykom, že na BIB-e jeho sekretariát formou samostatnej výstavy pripomína dielo niektorého významného slovenského ilustrátora. Je to výborná myšlienka, pretože každé dva roky v priestoroch, v ktorých sa prezen-

tujú najnovšie svetové trendy ilustrácie detskej knihy, má zahraničný návštevník, a tých je stále viac a viac, možnosť spoznať našu ilustračnú kultúru i jej zázemie a náš účastník zas príležitosť znova si spomenúť na tých, ktorí ju vytvárali. Od roku 1997 sa tak na BIB-e „zúčastnili“ Albín Brunovský, Vincent Hložník, Ľudovít Fulla, Štefan Cpin,

JAROSLAV VODRÁŽKA so svojimi rozprávkovými priateľmi

V školskom kabinete v Martine (1931)

Lubomír Kellenberger, Viera Gergeľová, Ladislav Nesselman a Karol Ondreička. Nesporne každý z nich oprávnené, pretože ani bez jedného z nich si nemožno umeleckú ilustráciu detskej knihy, jej najvýznamnejšie hodnoty, predstaviť. Z tohto hľadiska možno pre menej zorientovaných profilová výstava tohtoročného bienále venovaná Jaroslavovi Vodrážkovi vzbudzuje mierne rozpaky. Pravda, za predpokladu, že by sme ilustračnú tvorbu zakladateľa slovenskej detskej ilustrácie chápali ako symbol estetického konzervatizmu, ktorý v kontexte toho, čo sa na súčasnom bienále predstavuje, pôsobí ako päť na oko. Ak sa však na Vodrážku pozrieme inak, z pozície človeka, ktorý v polovici 20. rokov minulého storočia ako prvý výtvarník u nás pochopil, že nielen text, ale i ilustrácia disponuje estetickou energiou, schopnosťou vzbudzovať v malom čitateľovi pridanú zážitkovú hodnotu, potom neostáva nič iné, len s rešpektom hľadiť na obrázky, ktoré kedysi vzbudzovali spontánny záujem slovenských detí. V takejto súvislosti návštevník 24. ročníka bratislavského bienále má jedinečnú príležitosť oboznámiť sa s tvorbou ilustrátora, ktorého s pokojným svedomím možno nazvať aj zakladateľom slovenskej graficko-ilustračnej kultúry detskej knihy. Aj keď Elena Chmelová, spisovateľka a žiačka Jaroslava Vodrážku, zanechala svedectvo o tom, ako sa Vodrážka vedel srdito nahnevať, ak mu niekto (hoci s najlepším úmyslom) túto pozíciu prisúdil.

Paradoxné pritom je, že Jaroslav Vodrážka nebol Slovák. Narodil sa v Prahe 29. novembra 1894 a tu študoval aj na Akadémii výtvarných umení v grafickej špeciálke maliara a grafika Maxa Švabinského. Stredoškolským profesorom kreslenia bol v Benešove a v Táboře,

kde ho roku 1923 zaskočilo oznámenie, že z rozhodnutia Zemskej školskej rady má odísť na Slovensko, na martinské gymnázium. Na Slovensku, pravda, Vodrážka už bol, dokonca ešte pred prvou svetovou vojnou. S priateľom – tiež študentom – a so skicárom v ruke sa zatúlal aj do Martina, no žeby bol býval z neho nadšený, o tom nemôže byť ani reči. Naopak, neveriacky hľadel na dlhú prašnú ulicu lemovanú ošarpanými prízemnými domami, dokonca pokrytými slamou, nevediac pochopiť, ako niečo takéto „prízemné“ môže byť kultúrnym centrom Slovákov. Našťastie návšteva v Národnom múzeu, založenom Andrejom Kmeťom, tento prvý dojem akomak vylepšila. Medzi unikátnymi exponátmi pozornosť mladého študenta zaujali najmä kroje a výšivky. No že by práve tu, v Martine, mal raz žiť a pracovať, to by mu nenapadlo ani v tom najhoršom sne. Oznámenie nadriadeného školského orgánu, ako sám napísal, ho preto tak vykoľajilo, „že mu bolo niekoľko dní nanič“. Spolu s priateľmi sa totiž chystal skúmať podzemné priestory stredovekej pevnosti pod Starým Táborom, s náčrtníkom v ruke mienil pochodiť po okolitých mestečkách a dedinách a zrazu – koniec všetkému! Samozrejme, že hromžil, nadával, ale iba v duchu. Ani teraz, ani neskôr sa Vodrážka nedokáže vzoprieť, odporovať úradným nariadeniam a príkazom, berie ich ako fatálne, osudové rozhodnutie, a hoci nerád, proti svojej vôli sadá do rýchlika, ktorý ho odváza z Tábora do Martina. No ešte i vtedy, keď vystúpi z vlaku, živí v sebe nádej, že všetko sa skončí dobre. Stačí, keď riaditeľ gymnázia uvidí jeho zúfalú tvár, zistí, že mladý muž nepatrí k tým českým pedagógom, ktorí v tom čase s nadšením prichádzajú na Slovensko, aby mu pomohli budovať národné školstvo,

Ella Vančová (1929)

pošle ho obratom späť. Lenže strenutie s riaditeľom martinského gymnázia vypáľilo celkom inak, ako dúfal mladý muž. Riaditeľ ho prijal s úsmevom, div že ho nevyobdľoval, konečne má pokope učiteľský zbor, v ktorom mu chýbal už len kresliar. A ako mladého profesora prijal riaditeľ gymnázia, tak ho prijali aj žiaci. Sprvu, pravdaže, mali problém s jeho češtinou – tak ako on s ich slovenčinou –, ale čoskoro stal sa ich obľúbeným učiteľom. Milovali jeho hodiny. Vodrážka bol výborný rozprávač, a keď kedy-tedy nakreslil na tabuli niektorého pána profesora, samozrejme, vtipne, bol definitívne ich. A tak postupne si český profesor kreslenia zvykal na Martin a Martin si začal zvykať naňho. Šikovného kresliara si ako prvý všimol tajomník Matice slovenskej Štefan Krčméry, ktorý sa práve v tom čase roz-

hodol vydávať detský časopis Včelka. Detské časopisy sme pravdaže mali už pred Krčmérym, lenže tajomník Matice slovenskej sa rozhodol vydávať ilustrovaný detský časopis. Vodrážka bez váhania jeho ponuku na spoluprácu prijal a dva roky naplňal Krčméryho predstavu o časopise, ktorý nezaujal len učiteľov, ale aj deti.

V tom čase sa martinský gymnaziálny zbor rozrástol o Rudolfa Klačka, vynikajúceho stredoškolského pedagóga, ktorý si Vodrážku okamžite získal svojou kultúrnou rozhladenosťou, najmä záujmom o literatúru. Ale i Klačka upútal český kolega priateľským prístupom k žiakom, a čo až také samozrejme nebolo, obdivom k slovenskej kultúre. Takže keď Matica zastavila vydávanie Včelky, začala vydávať veľkorysejšie koncipované Slniečko a zverila ho do rúk Rudolfovi Klačkovi, vybral si Vodrážku za výtvarného redaktora. Vodrážkovi gesto kolegu nepochybne konvenovalo, pretože odteraz už nemusel iba naplňovať predstavu šéfredaktora o výtvarnej podobe časopisu, ale ju mohol ovplyvňovať vlastnými nápadmi. Po roku Matica zverila Slniečko do rúk J. C. Hronskému, viac než kolegiálny vzťah medzi Vodrážkom a Klačkom sa však týmto činom neprerušil. Dôkazom toho je i fakt, že Vodrážka sa stáva „dvorným ilustrátorom“ edície Dobré slovo, ktorú založil a redigoval Rudolf Klačko. Bola to erbová edícia Matice slovenskej, v ktorej vychádzali najhodnotnejšie pôvodné i prekladové diela adresované deťom a mládeži. Dodnes tá edícia svojou vysokou jazykovou úrovňou nemá obdobu. To, že ju graficky i ilustračne realizoval práve Vodrážka, bolo už jednoznačne ocenením jeho kresliarskych i organizačných schopností.

Srdečnou záležitosťou Vodrážku je však Slniečko. Konkurovať mu môže

len mladučka Ella Vančová. I Vodrážkovi sa totiž stalo to, čo sa stalo, stáva a bude stávať nejednému slobodnému profesorovi. Beznádejne sa zalúbil do svojej o pätnásť rokov mladšej žiačky. V staromilskom Martine sa však niečo podobné nemohlo tolerovať, bolo to ohrozenie všeobecných mravov, a tak mladý profesor a jeho žiačka musia držať svoje city na uzde. Dokážu to tri roky, potom už nemusia, pretože roku 1929 si Vodrážka svoju mladučku ženu odvádza do vily, ktorú medzitým pre ňu postavil. Pyšný je najmä na záhradu, ktorú osobne vysádzal borovicami, smrekmi a limbami. „*Tak som spolu s ňou, s tou záhradou,*“ píše vo svojich spomienkach, „*i ja vrastal do martinskej pôdy.*“ To už nebol v Martine hosťom, kam prišiel pred šiestimi rokmi v nádeji, že prvým vlakom ho pošlú späť domov, do Čiech. Bol to už „*náš človek*“.

A to už niečo znamenalo. Konzervatívni Martinčania takýto štatút priznávali len máloktorému prišielcovi.

A naším človekom je Vodrážka aj v Matici, aj keď jeho zamestnávateľom je martinské gymnázium. Okrem Slniečka, edície Dobré slovo graficky pre ňu upravuje i Slovenské pohľady, edíciu Knižnica Slovenských pohľadov, navrhuje všetky možné diplomy. Popritom vytvára grafické listy, učí, maľuje, a len čo mu to trochu čas dovolí, podniká kresliarske výpravy do blízkeho okolia.

Najradšej chodí za gazdami. Zaujímajú ho ich dvory, šopy, humná, drevené schody na povalu, pieskovcové brúsy, poľnohospodárske náradie... To všetko kreslí, ale aj pozorne počúva, čo mu domáci hovoria. Tak sa napríklad v Ždiari dozvedel, že nikdy nesmie zabiť vretenicu, pretože v tej chvíli by mal v päťach hady z celého okolia. Až ho striaslo pri tej predstave. Po čase

mu však už nestačilo zabehnúť z Martina do Gaderskej doliny, potúlať sa pri Sklabinskom Podzámku či pod Strečnom. V lete roku 1924 s priateľom architektom Alojzom Metelákom schodí krížom-krážom celý kraj okolo Bardejova a zachytáva do skicárov starodávne drevené kostolíky. Kým priateľa zaujíma ich architektonika, jeho upútava ich výzdoba, ikony maľované na dreve, ale aj brány a ploty cintorínov, vchody do cerkví zhlobené z ťažkých brvien, hrubé hrady so starobylými odkazmi... „*Všade sme našli drevené maľované stropy a chóry,*“ spomína si po rokoch, „*niekde s výjavmi z Písma, inde so sprievodom bradatých apoštolov... Nikdy na nich nezabudnem, ani na ten kraj, kde k najbližšiemu autobusu bolo vtedy najmenej tri hodiny chlupskej chôdze. Ani na tamojšiu biedu, kde čosi čierne ako zem volali chlebom – ani len toho nebývalo nadostač.*“

Vodrážkov martinský dom

JAROSLAV VODRÁŽKA
/ Jozef Rusnák-Bronda

Najradšej však chodí na horehronskú Helpu. Po prvý raz sa sem vybral na Veľkú noc roku 1930. Cestu mu poradil, a nielen jemu – i Hronskému – rodák Karol Plicka, v tom čase tiež zahľadený do Slovenska, do jeho ľudovej kultúry. Obaja tam údajne nájdu, čo hľadajú – rázovitú slovenskú dedinu v čase veľkonočnej oblievačky. Vodrážka bude mať čo kresliť, Hronský čo počúvať. Lenže to, čo tí dvaja v Helpe našli, im vyrazilo dych. Pár mesiacov predtým Maďarsko vypovedalo zmluvu na dodávku horehronského dreva, a tak všade, kde sa len pozreli, otrasná bieda, mlčiaci chlapi s pohľadmi zarytými do zeme, hladné deti. Zo šoku ich ako-tak prebral tamojší správca školy a najmä jeho žena, nadšená zberateľka ludo-

vých výšiviek. Tá oboch Martinčanov, túžiacich čo najskôr z Helpy vypadnúť, uhovorila, aby sa stretli so zaujímavým helpianskym starcom – rozprávkárom. Keď už pre nič iné, aspoň trochu pookrejú na duchu a potom už nech si robia, čo chcú.

Vodrážka s Hronským privolili.

A neobanovali. Ten starec, bývalý rubač a pastier koní na holiach Jozef Rusnák, nazývaný Bronda, rozprávať naozaj vedel. Bol to famózný rozprávač, najmä keď mu tí dvaja cudzí páni rozkazovali jeden pohárik rozólišu za druhým. Najprv ho obaja len prekvapene počúvali, potom Vodrážka vytiahol skicár a začal kresliť. Hronský sa zas pokúšal počuté zapisovať. „Jedna rozprávka,“ spomínal po rokoch Vodrážka, „nasledovala za druhou a jedna krajšia od druhej. Ved’ z nich potom Matica vydala dve knižky s mojimi obrázkami. Všetličo z vtedajších helpianskych dojmov,“ dodáva, „uviazlo aj v Hronského románe Jozef Mak“.

Jednou z tých knižiek boli *Brondove rozprávky* (1932), najsuggestívnejšia autorská interpretácia slovenských ľudových rozprávok v minulom storočí. Stojí za to odcitovať z jej úvodu, pretože Hronský v ňom nielen poeticky predstavil svoj inšpiračný zdroj, ale i spôsob, ktorým z počutého vytvoril vlastné:

„Rozprával, čo počul od iných, čo si vymyslel sám. V jeho zraku i teraz rozhárala sa vatra, tichučko prskali iskry, šumela hora, tajomne šeptal letný večer a v hlase mu ševalil vietor, čo sa prevaluje cez vysoké hole, čo blúdi po hlbokých dolinách. Závidel som ujcovi, ako vie rozprávať. Ani raz som ho neprerušil, aj keď mi rozprával rozprávky, čo už dávno poznám. A neviem, čo by mi povedal na tieto, ako som ich napísal, či by si ozaj každú z nich poznal.“

Po Klačkovi sa teda Vodrážka spriatelí s druhou matičnou osobnosťou – Hronským. Nielenže spolu redigujú Slniečko, Vodrážka mu ilustruje všetky jeho detské knižky. A nielen jemu. Ilustruje Bodenekovu Ivkovu bielu mať, Hrankových Ježkovcov, Ondrejovov Africký zápisník, Rázusovej-Martákovej básnické zbierky Hore grúňom – dolu grúňom, Od jari do zimy a ďalšie, a ďalšie.

V súvislosti s Hronským je zaujímavé, že jeho kultové rozprávky Smelý zajko, Smelý zajko v Afrike, Budkáčik a Dubkáčik sa v Slniečku objavili najprv ako Vodrážkovy kreslené seriály. Až potom, keď mali medzi deťmi úspech, ich Hronský zliterárnil. Inšpiráciu Vodrážkom však korektne v podtitule knižných vydaní vždy uvádzal: *„Rozprávku Smelý zajko v obrázkoch nakreslil Jaroslav Vodrážka, text k nim napísal J. C. Hronský.“* Hronského text nebol pritom ani závislý, ani nadradený Vodrážkovým naratívnyim ilustráciám s humoristicko-komickým preexponovaným výrazom. Boli to absolútne dve rovnocenné súčasti jednej množiny, charakteristickej jedinečnou antropomorfizáciou dieťaťa, jeho detského videnia i jeho túžby po optimistickej deformácii reality. Vodrážka sa neskôr pokúsi aj o vlastnú literárnu činnosť. Napíše situačnú paródiu na komerčné pirátske príbehy *Piráti (1937)* a o niečo náročnejšiu *„rozprávku z Turca“ O strašiakovi (1939)*, v ktorej sa situačnú komiku, ktorá je podstatou jeho výtvarnej i literárnej poetiky, usiloval už zhodnotiť náročnejším etickým zámerom. Ani jedno z týchto diel, respektíve z tých, ktoré po svojom návratе vytvorí v Čechách, už však nevzbudilo medzi deťmi taký záujem ako „zvieracie epepeje“, ktoré v medzivojnovom období vytvoril spolu s Hronským. Mimochodom, jedna z nich – **Budkáčik a Dubkáčik** – má zaujímavú históriu.

V pôvodnom rukopise boli dve múdre prasiatka – *Dubkáčik a Buktáčik*. *„Len tlačiarenský škriatok zapríčinil,“* píše Vodrážka vo svojich memoároch *Bolo-nebolo*, *„že namiesto Buktáčika vysádzali čudné meno Budkáčik. Veď jedno prasiatko rado zbieralo žalude pod DUBiskami a druhé bukvice pod BUKmi, no zmenené meno sa ľahšie čítalo, preto už navždy ostalo také.“*

V súvislosti so Slniečkom nie je vonkoncom nepodstatné, že Vodrážka dáva v ňom priestor aj iným ilustrátorom. Dokonca takým, u ktorých sa už objavujú náznaky modernejšieho výrazu, než je jeho naratívno-expresívna, text sprevádzajúca kresba. V tomto ohľade je skutočnou osobnosťou, ktorá uvedomujúc si vlastné limity, umožňuje cestu modernejšiemu ilustračnému výrazu. Niečo také dokáže len výnimočný človek.

Ale to sa už nad harmonickým Vodrážkovým životom, vyplnenom tvorivou prácou a priateľskými vzťahmi medzi kolegami na gymnáziu i martinskými umelcami, spisovateľmi i výtvarníkmi, začínajú zaťahovať zlovestné mračná. V rodinnej vilke, v jej prekrásnej záhrade je všetko v poriadku, behá v nej malé chlapča a pani Vodrážková sa dokonca stala spisovateľkou. Len vonku, mimo nej sa dejú veci, ktoré s harmóniou nemajú nič spoločné. Vodrážka im nerozumie, nechce im rozumieť, ale pre istotu si spomenie na radu ždiarskeho gazdu, že ak sa má vyhnúť smrtiacim hadom, nikdy nesmie zabiť vretenicu. A tak hoci jedného dňa objaví na schodoch domu vyhrievať sa veľkú užovku, premôže v sebe odpor, ktorý má k hadom, nezhodí ju na kamenný chodník, aby sa jej, preboha, niečo nestalo, a opatrne ju preniesie do blízkeho lesíka. Hulákanie po Slovensku – rež a rúbaj do krve a Česi peši do Prahy!

JAROSLAV VODRÁŽKA / J. C. Hronský: Sokoliar Tomáš

– sa však deň čo deň ozýva stále silnejšie a silnejšie.

Pravdaže, všetko sa dá vybaviť formuláciou, že Vodrážka „v roku 1939 sa vrátil do Čiech,“ a jedna fáza jeho života, tá slovenská, je uzavretá. Jednoducho, zhasla fajka. Lenže hodnota takejto informácie, keď už nie je nulová, je mätúca, nič nevypovedá o nočných morách, ktoré nasledovali, keď sa slovenská vláda 18. marca 1939 rozhodla prepustiť zo svojich služieb všetkých českých štátnych a verejných zamestnancov. Vodrážkovi ešte ostávala nádej, že bude patriť do kategórie „nenahradielných“, na ktorých sa toto rozhodnutie nevzťahovalo. On predsa neprišiel na Slovensko zo zisťných dôvodov, vlastne sem ani nechcel prísť, no keď už

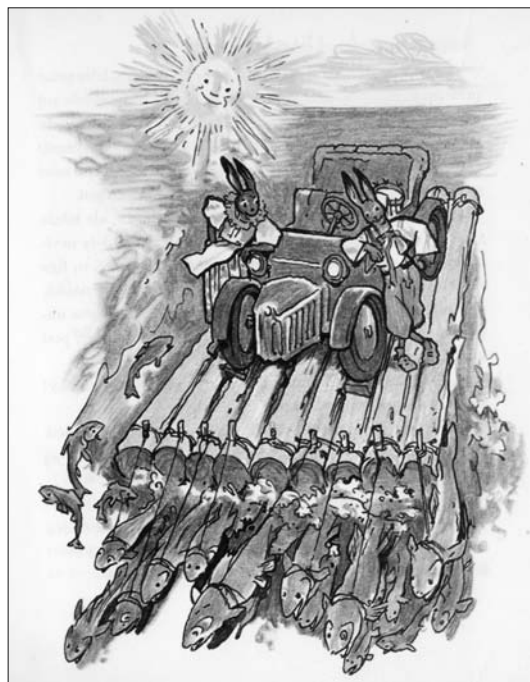
bol tu, ani jeden zo šesťnástich rokov nepremárnil. Dielo, ktoré vytvoril, stalo sa súčasťou slovenskej kultúry. Je preto samozrejmé, že dostane vládnu výnimku a bude môcť na Slovensku, ktoré sa už stalo jeho domovom, ostať. Ibaže táto klauzula mala jeden vážny dodatok – „nenahradielní českí zamestnanci“, ktorí mohli ostať na Slovensku, boli považovaní – a teraz citujem zo Slovenských dejín 1938 – 1945 historika Róberta Letza – „za vypožičaných od protektorátnej vlády“ a takí jej boli každý rok k dispozícii. Pre Jaroslava Vodrážku, ako i pre mnohých iných českých intelektuálov pôsobiach na Slovensku, bolo takéto provizórne a vlastne bezperspektívne riešenie neprijateľné. Matica sa aj pokúšala zabrániť jeho vypo-

vedaniu, aspoň tak to hovorí samotný Vodrážka, no on sa rozhodol z Martina odísť. Ako to všetko naozaj bolo, je dnes už ťažké zistiť. I preto, že Vodrážka sa vo svojich spomienkach o tejto tragickej fáze svojho života príliš nezmieňuje. „Ešte vždy vidím náš klavír stojaci už bez nôh v tráve našej prednej záhradky,“ napíše, „a malého Jar-ka, hútajúceho, či by sa i takto nedalo na ňom hrať. Sťahovací voz do nemožnosti napchatý nábytkom, aj starý preťažený vagón na stanici. Jeho prehnité dosky neudržali náš voz, takže sa dvoma kolesami preboril.“ A to je všetko. Ostatné, to o hadoch, ktoré ho predsa len napadli, hoci nezabil ani jedného, o hanbe, ponížení a nevďačnosti tých, medzi ktorými prežil šesťnásť rokov, sa nezmieni ani slovom. Ba nezllorečí ani na osud. „Azda to tak malo byť,“ povie, takže vzniká dojem, akoby bol so všetkým, čo sa v roku 1939 stalo, uzmiernený. Ale nie je. Po vojne, keď sa ne jeden Čech vracia naspäť na Slovensko, „náš človek“ Jaroslav Vodrážka zostáva v Prahe. Pravda, hneď ako môže, na začiatku leta roku 1945, beží do Martina, aby sa stretol so ženinou rodinou. Tá cesta je hrôzou, no ešte hroznejšie je stretnutie s milovanou záhradou rozrytou pásmi tankov. A nejde len o záhradu. „Všetličo už tu nie je také, ako bývalo,“ napíše a zaiste myslí na ľudí, s ktorými tu kedysi žil. Niežeby sa mu vyhýbali, miestny Hlásnik dokonca uverejní správu o jeho príchode, podáva si ruku s tým i s oným, zájde i do Matice, poobdivuje jej perfektnú tlačiareň, lenže na to, čo sa stalo pred šiestimi rokmi, sa už nedá zabudnúť.

A tak do Martina bude chodiť už len na letný byt, i to vari skôr kvôli žene než kvôli sebe. Svet, v ktorom žil, je jednoducho preč. Pravda, po čase si ho slovenské vydavateľstvá nájdu, čo to

mu i ponúknu na ilustrovanie, ale je to skôr sporadické gesto niektorého z jeho dávnych martinských priateľov než vážny záujem o trvalejšiu spoluprácu. Preč je totiž nielen jeho svet, ale i jeho typ ilustrácie. Vodrážka to chápe, ale inak nevie. Čo je však podstatné, neustále naplňa svoje skicáre. Bez kreslenia nemôže jednoducho žiť. Tak ako bez svojej dávnej martinskej záhrady. A keď už nemôže inak, zasadí si do štyroch malých črepníkov čertovo rebro, šedivník, sedmokrásku a jahodník a položí si ich do oblokov pražského bytu. „Aj tak sa môže...” napíše.

Jaroslav Vodrážka umrel v Prahe roku 1984. Jeho slovenská manželka ho prežila o osem rokov.

JAROSLAV VODRÁŽKA /
J. C. Hronský: Smelý Zajko v Afrike

BIBIANU, medzinárodný dom umenia pre deti, navštevujú domáci i zahraniční hostia, aby si priamo v centre diania pozreli inštitúciu, ktorá pripravuje svetoznáme akcie, akými sú Bienále ilustrácií Bratislava, Bienále animácie Bratislava, ale aj neopakovateľné interaktívne výstavy a programy. Výtvarné umenie venované deťom zaujalo aj jej cisársku výsosť japonskú princeznú Akišino so sprievodom,

ktorá bola na oficiálnej návšteve Slovenskej republiky a zaradila do svojho programu 26. júna dopoludnia aj návštevu BIBIANY. Princezná Akišino si najprv prezrela farebne pestrú a hravú interaktívnu výstavu pre malých aj veľkých o jedle, jedení a histórii stolovania, nazvanú *S jedlom sa (ne)hráme*. Stretla a porozprávala sa tu s deťmi, ktoré pracovali na tvorivom workshope, nazvanom Na obruse obraz. Samy vytvorili virtuálnu hostinu a jedno z dielok venovali princeznej na pamiatku.

Princezná

.....

v BIBIANE

Súčasťou princezninho záujmu bola aj výstava *Súčasná slovenská ilustrácia detskej knihy*, ktorá je vždy predzvestou Bienále ilustrácií Bratislava. Prezentovala sa na nej najnovšia tvorba slovenských ilustrátorov, z ktorých porota vybrala 15 výtvarníkov, aby reprezentovali Slovensko na tohtoročnom 24. ročníku Bienále ilustrácií Bratislava 2013. Vzácnu návštevu fantáziou a tvorivosťou zaujala aj výstava *Oblečený čas* o tajomnej reči obliekania a histórii odievania od staroveku po 19. storočie.

Japonskú princeznú sprevádzali riaditeľ BIBIANY Peter Tvrdoň a generálna komisárka BIB-u Zuzana Jarošová. Na záver sa princezná Akišino podpísala do pamätnej knihy, pričom bolo zjavné, že ju prezentovaná tvorba i celá umelecká stratégia BIBIANY mimoriadne zaujala. Dôkazom toho je fakt, že si čas vymedzený na prehliadku medzinárodného domu umenia pre deti predĺžila.

(dv)

(Pôvodná
mediálna
dramatická
tvorba pre deti
a mládež za
rok 2012)

Rozprávky do (d)uší

adela mitrová

Už niekoľko rokov po sebe Bibiana vytvára priestor na zverejňovanie výsledkov mapovania pôvodnej dramatickej tvorby pre deti a mládež vo verejnoprávnej inštitúcii Rozhlas a televízia Slovenska (RTVS). Televízna tvorba pre deti stagnuje už dlhé roky. Podľa slov Magdalény Glasnerovej, dlhoročnej dramaturgičky STV a autorky mnohých scenárov televíznych a filmových rozprávok, bol rok 2012 na pôvodnú dramatickú tvorbu viac ako chudobný. RTVS síce participovala v česko-nemecko-slovenskej koprodukcii na filme *Modrý tiger*, ten sa ale odvysielal až v marci 2013. Taktiež sa v roku 2012 rozbehla výroba animovaného seriálu večerníkov *Mimi a Liza* animátorky Kataríny Kerekesovej (v roku 2012 boli dokončené 3 časti), ale prvú 7-dielnu sériu odvysielala STV až v decembri 2013. Minulý rok teda bolo zastúpenie novej pôvodnej dramatickej tvorby na obrazovkách STV nulové. Je otázne, nakoľko má RTVS zá-

ujem o detského diváka, keďže tvorbe a vysielaniu pôvodných programov, nehovoriac o tých dramatických, neprikladá podľa programovej štruktúry taký význam a nevytvára taký priestor, ako by mala, keďže ide o verejnoprávnú inštitúciu.

Situáciu RTVS v oblasti tvorby pre deti a mládež zachraňuje už tradične tvorba rozhlasová. Je potešujúce, že oproti minulému roku možno zaznamenať mierny nárast pôvodných rozhlasových hier pre deti a mládež. Kým v roku 2011 sa vytvorilo len 7 pôvodných diel (6 rozhlasových hier a jeden seriál), v roku 2012 až 11, z toho 7 rozprávkových hier a 4 hry pre mládež.

Oproti minulým rokom, keď kvalitou, invenciou i novými tvorivými výbojmi vynikala skôr rozhlasová hra pre mládež, minulý rok sa situácia vymenila. Rozhlasové hry pre mládež sa vyznačovali skôr tradičným poňatím, ale aj priemernou úrovňou, pri rozprávkových hrách sa našli aj také hodnotné diela, ktoré prinášajú do pôvodnej dramatickej tvorby pre deti nové impulzy.

1. ROZHLASOVÉ HRY PRE MLÁDEŽ

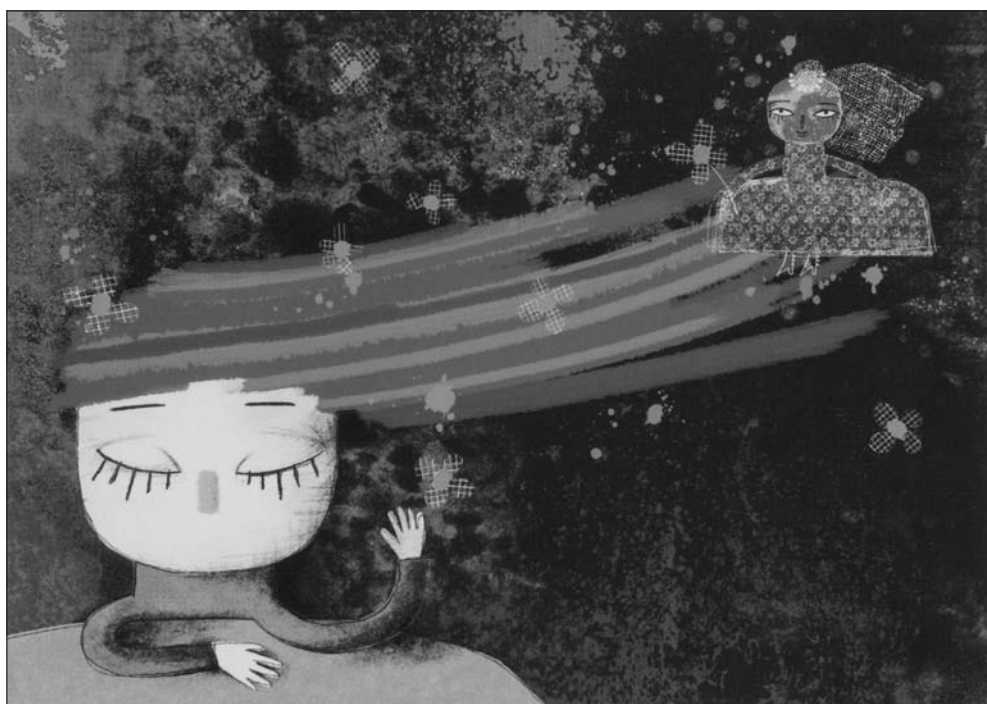
Rozhlasové hry pre mládež sa tematicky zameriavali na problémy mladej generácie (riešenie vzájomných vzťahov, aj vzťahu k sebe), jedna rozhlasová hra čerpala z prostredia džokejov a jedna hra bola inšpirovaná literárnou látkou (absurdnými poviedkami M. de Andredeho).

Parta mladých bláznov od Márie Čechovičovej je tradične realizovaná rozhlasová hra, využívajúca naturálne zvukové efekty na vytvorenie čo najlepšieho dojmu autenticity prostredia. Žánrovo ju možno zara-

diť medzi drámy, naskladuje problém morálneho zápasu, ktorý je kreovaný nielen na osobnej, ale aj na duchovnej rovine. Zaujímavý nápad podložiť prvý plán príbehu hlbšími dimenziami však paradoxne stroskotáva na prvoplánovosti a didaktizme pri jeho kreovaní, aj pri profilovaní postáv. Univerzálny boj dobra so zlom v človeku, ktorý má svoje duchovné pozadie, nebol komponovaný dostatočne presvedčivo, pretože z vnútorného zápasu, ktorým prechádza protagonista 19-ročný Daniel (pokušenie podviesť svoju priateľku, ublížiť inému), ostal zápas, ktorý bol vytvorený zjednodušene a čiernobielo. Po úvodných pasážach, v ktorých sa predstavuje par-

ČESTNÉ UZNANIE BIB VYDAVATELSTVU ZA MIMORIADNY VYDAVATELSKÝ ČIN /
Mária Christiana, Indonézia

TESA GONZÁLES, *Španielsko*

ta mladých maturantov, diabol uzavrie so sv. Petrom stávkku, že do 24 hodín urobí z Daniela zvrhlíka, a žiada za to rajský strom s jablkom lásky. Nasleduje striedanie situácií, v ktorých sa čert snaží zvieť Daniela na zlú cestu (formou vnútorného hlasu a vstupovaním do Danielovej „kože“), s obžalobou čerta a obhajobou anjelov pred nebeskou porotou. Daniel sa diablovým úkladom bráni a v skúške obstojí, ale hlboký morálny a duchovný problém bez presvedčivej a invenčnej dramatickej zápletky ostal, žiaľ, kdesi na povrchu.

Jozefinum od **Evy Križkovej** je rozhlasová hra pre staršiu mládež a dospelých, ktorá žánrovo osciluje na pomedzí čiernej komédie a frašky. Hlavná postava Jozef je flegmatický mladý

muž, ktorého pasivita a apatia sa s veľkom stupňuje. A práve tieto vlastnosti sú pravdepodobne príčinou toho, že ním ženy v jeho okolí manipulujú, na čo on prichádza až veľmi neskoro. Jeho partnerkou je naopak dynamickejšia a pragmatickejšia Jolana. Do ich vzťahu vstúpi babička, ktorá spísala závet, že ak do Vianoc umrie, celý dom zdedí jej vnuk Jozef a všetky výdavky s kremáciou i pochovaním uhradí cintorín Jozefinum. Babička sa síce priamo na Štedrý večer dusí kosťou z ryby, ale prežije to, no na druhý deň zmizne bez stopy. Dej má rýchly spád, dynamicky ho striedajú komentáre postáv nahrávané na diktafón. Jozef sa zalúbi do pracovníčky pohrebnej služby Jozefíny a vezmú sa. Všetko však nasvedčuje tomu, že babička spolu s Jozefínou všetko vopred na-

plánovali (aj „smrť“ babičky, aj ich zoznámenie). Sujet vyúsťuje do komickej situácie, v ktorej Jozefína daruje na 33. narodeniny Jozefovi bazén, ktorý nikdy nechcel, a navyše sa doň so svojim manželom chodí kúpať aj Jolana. Ženy odchádzajú na spoločnú dovolenku a Jozef „vyrovnaný“ so životom ostáva doma. Ako svedčí anotácia, autorka vytvára fabulačne bohatý príbeh s pointou, naplno využíva čierne humor i kvázi detektívnu zápletku a zobrazuje cynickosť a pragmatickosť vo vzťahu mladých ľudí. Druhá hra pre mládež Evy Križkovej **Macunaíma** je ešte väčšmi posilnená v prvkoch absurdity a čierneho humoru. Žánrovo ju možno zaradiť medzi čierne komédie, príp. paródie na legendu, pretože Macunaíma je v podstate antilegendou. Autorka v nej vychádza z literárnej predlohy M. de Andredeho. Aj preto je v nej výrazne zachovaný epický princíp, parataktické radenie situácií bez vnútornej gradácie. Navyše sú v nej dominantne zastúpené postmoderné postupy: fragmentárnosť, parafrázy, dynamický strih, miešanie kultúr (archetypálneho sveta s moderným, popkultúry s etnickou a pod.) v závere gradujúcich až do zámernej neprehľadnej hry. Macunaíma je paródiou na kladného rozprávkového hrdinu. Antihrdina Macunaíma z indiánskeho kmeňa, potomok strachu, je príčinou všetkého zla v osade, čo sa s ním „vlečie“ celý život – je škodoradostný, panovačný a stále vyrába nejaký problém (omylom zabije vlastnú matku, bohyňu Kapei, stratí srdce svojej milovanej ženy, preto sa ho vyberie hľadať až do veľkomesta). Macunaíma Evy Križkovej je originálne dielo, využívajúce postmoderné prvky, no miestami až na hranici zrozumiteľnosti.

Ikarov pád Vandy Kyseliceovej pri naša odlišnú poetiku. Zaujímavým spôsobom zobrazuje svet prostredníctvom „optiky“ zvierata – kaskadérskeho koňa Ikara. Poeticky ladená rozhlasová hra je inšpirovaná skutočným príbehom úspešného kaskadérskeho koňa, ktorý napokon končí na bitúnku. Silný účinok má kontrastné spojenie čistej, nevinnej prizmy nazerania na svet ľudí zvieratom a ľudskej optiky, ktorá je v mnohom falošná, pragmatická, prospechárska a plná egoizmu. Hoci stvárnenie podobnej témy v umení nie je ničím výnimočným (poznáme ju z mnohých filmových a televíznych diel), v rozhlasovej realizácii vyznieva prirodzene a autenticky, pretože akustické prostriedky umožňujú poslucháčovi jednoduchšie „vstúpenie“ do vedomia protagonistu (animálnej postavy Ikara) prostredníctvom vnútorného hlasu. Presvedčivosť zvukovej realizácie podporilo aj herecké stvárnenie a bohatý autentický zvukový aparát (zvukové kulisy prostredia dostihov, kaskadérov a i.). V kontraste s predchádzajúcimi súčasnými hrami pre mládež sa Ikarov pád vyznačuje oveľa pomalším tempom. Pozitívom pre výsledný efekt je tiež dôverná autorkina znalosť prostredia a schopnosť presvedčivo vystihnúť atmosféru a „vykresliť“ vzťah zvierata a človeka.

2. ROZPRÁVKOVÉ HRY

Najnovšie rozprávkové hry sú žánrovo i tematicky pestré. V roku 2012 vznikli dve rozprávkové hry inšpirované klasickými ľudovými rozprávkami, jedna staroslovienskou legendou a štyri autorské moderné rozprávkové hry. Niektoré z nich boli spracované tradične v duchu ľudových roz-

právok (napr. Mahuliena, zlatá panna alebo Agarova pomsta), ale viaceré sa vyznačovali moderným poňatím v tematickom i realizačnom pláne.

Rozhlasová hra **Marka Kupča Agarova pomsta** patrí k tým kvalitnejším rozprávkovým hrám, ktoré spracúvajú temnú legendu staroslovienskeho literárneho okruhu. Hlavnou postavou je hrdina Agar a dramatickým konfliktom stret dobra so zlom. V Agarovej osade panuje hlad, ale obyvatelia sa držia dávnych tradícií a dohody s lesnými duchmi, že nesmú loviť zakázaný druh rýb, lebo by ich stihol trest. Agarovým oponentom je rybár Stacho, ktorý dohodu tajne prestúpi, no nepri zná sa a následne veľmi ochorie. Agarova manželka Rujana Stacha prosí, aby za to, že mu pomôže, dal ľuďom z osady ryby, keďže sa mu darí s úlovkom. Lesní duchovia prezradia Agarovi, že Stacho porušil zákon, ale on za Stacha oroduje a sľubí, že ak sa Stacho nezmení, sám sa pomstí. Stacho však robí dobrotu len navonok a snuje intrigy, chce získať poklad predkov, ktorí strážia v utajení lesní ľudia. Napokon svojím konaním spôsobí skazu celej osady a smrť Rujany, ktorá čakala dieťa. Agar sa napokon pomstí Stachovi za pomoci lesných ľudí tak, že musí blúdiť naveky po zemi. Záver ústi do explicitného ponaučenia v komentári rozprávača: „Žiť vo svetle je predsa krajšie, aj keď to stojí veľa síl. To je Agarov odkaz pre nás všetkých.“

Agarova pomsta od Marka Kupča je na rozdiel od jeho predchádzajúcich rozhlasových hier (napr. Návra, strážkyňa svetla z roku 2011) postavená na konkrétnom, fabulačne bohatom príbehu legendy, dramatický konflikt na vnútornej motivácii a charaktere postáv, dodržiava v nej logi-

ku príbehu a neodkláňa sa od hlavnej dejovej línie, preferuje komunikatívnu, nie abstraktnú lexiku, čo je pozitívom a čo vyznieva v prospech rozprávkovej hry.

Známe motívy ľudových rozprávok spracúva **Nada Uličná** v klasickej rozprávkovej hre so spevmi o hodnote obety z lásky pod názvom **Mahuliena, zlatá panna**. Aj po zvukovo-realizačnej stránke je komponovaná tradičnými prostriedkami s kvalitnou hereckou interpretáciou.

Zuzana Líšková v autorskej rozprávkovej hre **O bojazlivom schodisku** pracuje s motívom nepotrebných oživených vecí na povale domu, ktoré nájde a zachráni malé dievčatko. Síce viackrát spracovaný, ale fantáziu dostatočne stimulujúci motív nenašiel svoje adekvátne rozvinutie v dramatickom tvare. Slabou stránkou je už samotný text, málo presvedčivý a tvorivý v zápletke, kreuje len „kvázi-problém“ a z potenciálneho konfliktu ostáva „kvázikonflikt“ (staré veci ver-
sus chystaná prestavba povaly), ktorý sa rieši len prerozpráváním istých situácií. Taktiež rozuzlenie – Linda presvedčí otca, aby pri rekonštrukcii domu ponechal a zrekonštruoval staré schodisko a povalu – sa deje výlučne v rovine rozprávania. Úvodné pasáže, kým Linda nájde schodisko na povalu, aj rozhovory oživených predmetov (vedro, hodiny, schodisko a i.) s Lindou sú konvenčné, rovnako po kompozičnej stránke prestrihy návratov Lindy domov a späť na povalu sú len mechanické, bez vnútornej dramatickej gradácie. Hudobný sprievod znie pričasto pod slovom ako zvuková kulisa, bez dôslednejšieho koncepčného zámeru. Rozprávková hra **O bojazlivom scho-**

MARIKA MAIJALA, *Fínsko*

disku je konvenčne napísaná aj zrealizovaná, využíva autentické naturálne zvukové efekty a prevažuje v nej epický princíp. Pekné posolstvo o úcte k starým veciam, ktoré majú svoju históriu a hodnotu, ostalo, žiaľ, len naznačené a v príbehu „nedotiahnuté“.

Leonardo, kocúr z ulice je text Jána Uličianskeho a patrí k tým autorským moderným rozprávkovým hrám, ktoré sa snažia tvorivo využiť rozhlasové médium. Zaujímavý rámec tvorí priamo rozhlasové štúdio. Keďže autor nedodal dramaturgii do termínu rozprávku, musí ju v priamom prenose vymýšľať spolu s hlavnou postavou kocúrom Leonardom. J. Uličiansky v podstate rekonštruuje, alebo presnejšie, simuluje situáciu niekdajšieho nahrávania naživo. Nasledujú-

ce rozprávanie o potulkách kocúrika Leonarda z takto postavenej rámcovej situácie logicky vychádza, ale spočiatku nápaditá hra dvoch hlasov ilustrovaná zvukovými efektmi sa časom stáva stereotypnou a, žiaľ, ťažko udrží pozornosť detského poslucháča, čo je na škodu, pretože blízke detskému svetu fantázie a zmyslu pre hru sú nielen hlavné postavy – rozprávkar a kocúr, ale aj ich výmyselníctvo a roztopašné rozprávanie rozprávky.

Dvojdielna rozprávková hra **Juraja Raýmana Vianočka Udatný** je po všetkých stránkach kvalitným umeleckým dielom – od textu až po zvukovú i hereckú interpretačnú realizáciu (réžia R. Horňák). Po dvoch predchádzajúcich rozhlasových seriáloch J. Raýmana (*Tajomná píšťala* v spoluau-

PLAKETA BIB / Stella Dreis, Nemecko

torstve so Z. Križkovou, 2010 a Krbat, 2011) je jeho najnovšia rozprávková hra len potvrdením toho, že na pôdu rozhlasového dramatického umenia vstúpil invenčný tvorca. Vianočka Udatný sa vyznačuje hravosťou, uvoľnenou fantáziou i komickým nadhľadom. V dramatickej výstavbe striedaním dramatického a epického princípu a využívaním postmoderných postupov – vrstvenie príbehu, parodické alúzie na známe rozprávky (napr. Ťahal dedko repku, Soľ nad zlato, Cisárovi nové šaty, Pavol Dobšinský ako postava). Navyše si hra, ktorá bola vysielaná aktuálne vo vianočnom čase zachováva nepatetickú vianočnú atmosféru a tajomstvo. Napríklad hneď v úvodnej situácii dvaja starčekovia bývajúci za siedmimi horami a dolami, čiže na konci sveta, sedia v zime v chalúpke a čakajú na Vianoce. Tie

prichádzajú ako personifikovaná postava – namrzené, že museli ísť v zime kdesi na samotu, a preto starčekom dajú podmienku: ak sa neprestávajú bližšie, sú u nich posledný raz. Keď Vianoce oddychujú a zaspia na prípecku, starček a starénka si v rámci posledného želania prajú niečo, čo si želali, keď boli mladí – dieťaťko, „aby sme mali každý deň Vianoce“. Starénka pripraví cestu na vianočku, umiesti z neho chlapčeka a spoločne prosia Vianoce, aby mu dali dušu. Tie sa zdráhajú, lebo chlapec bude mať mäkké srdce a takým ľuďom sa ťažko žije. Ale na prosby starčekov vianočkového chlapca oživia. J. Raýman postave Vianočku Udatného umožnil v nasledujúcom toku deja zažiť tie najneuveriteľnejšie dobrodružstvá. Jedným z nich je stretnutie so zbojníkmi, ktorí prídu starčekov okradnúť, ale najväčšie dob-

rodružstvo sa pre Vianočku začne vtedy, keď v odraze čierneho vajca uvidí nahú, inak od hanby neviditeľnú, princeznú (alúzia na motívy príbehu Cisárove nové šaty), ktorú sa podujme oslobodiť.

Dramatická situácia „naťahovania sa“ starčekov a Vianočku so zbojníkmi o stoličku je evidentnou paródiou na motívy rozprávky Ťahal dedko repku. Komický efekt sa dosahuje aj prostredníctvom opisu „napätej“ situácie rozprávačom, štylizovaným do športového komentátora, čo podporila aj zvuková realizácia hudobným sprievodom – brumendom skladby „Let čmeliaka“ od N. Rimskeho-Korsakova. J. Rayman s ľahkosťou vymýšľa a rozvíja komické situácie v rámci hlavných i vedľajších dejových línií – napr. „vystrelenie“ stoličky aj s dedkom do neba ako vyvrcholenie uvedenej situácie

„naťahovania“, príp. vedľajšie dejové línie v ríši spánku (napr. sen o Slovensku). Na parodicko-hravých motívoch sa zasmee nielen dieťa, ale vďaka bohatým konotáciám aj dospelý (za všetky napr. sen o Slovensku s Pavlom Dobšínskym, rozprávajúcim deťom rozprávku o medveďovi, ktorého učiteľ trénoval na zimnú olympiádu, ale ktorú medveď z pochopiteľných dôvodov prespal).

Po zvukovo realizačnej stránke je hra tvorená invenčne, so všestranným využitím rozhlasových výrazových prostriedkov, s hľadaním adekvátnych zvukových efektov na nepravoplánové stvárnenie dramatických situácií – napr. miesenie cesta na Vianočku podporené zvukom beatboxu. Hudobná dramaturgia zvolila skladby známych interpretov, čo by mohlo byť aj na škodu, ale hudobné motívy Bob-

MICHAEL ROHER / Rakúsko

PLAKETA BIB / Renate Habinger, Rakúsko

by McFerrina a Ivy Bittovej boli vkomponované presne do situácií, podporujú význam textu, často s komickým akcentom. Napriek tomu, že sa v druhej časti vďaka košateniu vedľajších dejových línií a motívov príbeh trochu (azda zámerne) komplikuje a poslucháč môže strácať prehľad, je Vianočka Udatný originálne rozhlasové rozprávkové dielo, v ktorom dominujú výborne tvorené dramatické situácie s využívaním zvukovej predstavivosti, dramatickej i zvukovej skratky i hravá fantázia a vtip. Rozhodne patrí k tomu najlepšiemu, čo rozhlas v pôvodnej tvorbe pre deti v roku 2012 ponúkol.

Rovnako pozitívne možno hodnotiť aj rozprávkovú hru **Poklady na dne mora ukryté Júlie Pavlovej**, ktorá spracúva motívy malajských legiend.

Historická legenda o Hank Tuahovi je vsadená do rámca príbehu zo súčasnosti. Poslucháč sa teda do deja dostáva „in medias res“ dramatickou situáciou, v ktorej chlapec s otcom prekonávajú búrku na mori. Po utíšení búrky nachádzajú na hladine debnu a v nej poklad, z ktorého je spočiatku Samko sklamaný, ale z obyčajných starých listov sa napokon „vykľuje“ skutočný literárny poklad: malajské stratené rukopisy z 19. storočia. Kompozične je hra stavaná na dynamickom striedaní dramatických situácií postupného rozširovania malajskej legendy ich priateľom prekladateľom (v telefonických rozhovoroch) a dramatizovaného „oživovania“ rozširovaných častí legendy o božskom kráľovi Sank Pertalovi a múdrom chudobnom chlapcovi Hank Tuahovi. Vďaka jednoduchému, ale nápaditému postupu

aktualizácie legendy prostredníctvom rámcovej situácie s odhaľovaním tajomstva starých listín je rozprávková hra moderná a oslovuje súčasného detského poslucháča. Uvedený kompozičný postup je akusticky realizovaný prostredníctvom prelínania dvoch zvukovo-sujetových rovín. Prekvapivé je ponechanie otvoreného záveru. Príbeh legendy je prerušený v najdramatickejšom okamihu z dôvodu chýbajúcich posledných častí listín. Chlapec (a teda aj poslucháč) si príbeh musí dokončiť sám, z čoho nepriamo vyplýva aj ponaučenie, pretože tak ako dokázal Samko pomôcť otcovi a sebe pri búrke, tak dokáže aj iné veci, nielen domyslieť príbeh. Rozprávková hra *Poklady na dne mora* ukryté sa vyznačuje rôznorodosťou v kompozícii a motívoch, ktoré autorka skĺbila do jednoliateho celku. Subtílnejšia minútáž (cca 34 minút) predstavuje dlhodobý aktuálny trend kratších rozhlasových hier, vychádzajúcich v ústrety súčasnému poslucháčovi.

Eva Križková inklinuje ku komediálnym žánrom. Okrem dvoch uvedených rozhlasových hier pre mládež je autorkou aj komickej rozprávkovej hry s pesničkami **Tri zlaté hrušky**, v ktorej spracúva klasické ľudové motívy. Fabula je jednoduchá. „Princezná“, presnejšie mladá čarodejnica Fujara, sa vydá len za toho, kto sa jej dokáže tak dobre skryť, že ho nenájde. Skúškou neprejde množstvo pytačov, až chudobný Kapsár sa dokáže na tretí pokus skryť tak, že ho v makovej ruži nenájde. Napriek tomu, že sa Fujare Kapsár zapáčil, stále kladie nové podmienky: poslať ho po špeciálnu múku na svadobné koláče, po čaše na víno a do vzdialenej krajiny po tri zlaté hrušky. Po strastiplnej ceste a za po-

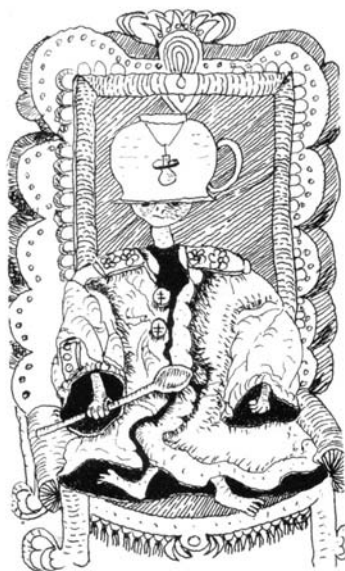
moci počestných kamarátov (Chodca, Pijana, Jedáka, Zmrzlíka), vstupom ktorých rozprávková hra nadobúda aj hudobný rozmer (každá z postáv „outsiderov“ sa predstaví prostredníctvom krátkej pesničky), napokon Kapsár získa hrušky aj princeznú a oslobodí zakliatu krajinu. Podobne ako predchádzajúca rozprávková hra J. Pavlovej, aj *Tri zlaté hrušky* sú dynamické rozhlasové dielo, postavené na kompozičnej i zvukovej skratke (približne polhodinová minútáž), čo je súčasným trendom ústretovosti k mladému poslucháčovi v pozitívnom zmysle slova. Autorka i režisér využívajú nápadité zvukové efekty, čím sa dosahuje aj dramatická skratka, napr. jednoducho a s komickým efektom stvárnené „pytačky“ (vypadávanie mincí z vreciek bohatého pytača ukrývajúceho sa na strome a i.). Známe motívy ľudových rozprávok dostali vďaka autorke humorné stvárnenie. *Tri zlaté hrušky* sú napísané sviežim súčasným jazykom a istotne oslovia malého aj veľkého poslucháča.

Ako vyplýva z predchádzajúcich hodnotení, najinvenčnejšími a najkvalitnejšími rozhlasovými hrami pre deti uplynulého roka sú rozprávkové hry Vianočka Udatný Juraja Raýmana, *Poklady na dne mora* ukryté Júlie Pavlovej a *Tri zlaté hrušky* Evy Križkovej.

Napriek nepriaznivej situácii v televíznej dramatickej tvorbe bilanciu mediálnej drámy pre deti a mládež naďalej vyrovnáva pôvodná rozhlasová tvorba, ktorá na jednej strane pokračuje v línii overenej tradície, ale na druhej strane prináša aj nové impulzy. Paradoxne v dobe prevahy a preferovania audiovizuálnych médií.

Chcel by som byť Zvonimirom Balogom

Najstarším účastníkom 24. ročníka BIB-u bol chorvátsky výtvarník a spisovateľ Zvonimir Balog. Má osemdesiatjeden rokov a vyše šesťdesiat kníh, ktoré v jeho rodnej krajine patria k reprezentatívnym literárno-výtvarným dielam. A známe sú nielen doma. Nominácia na Cenu H. Ch. Andersena, najprestížnejšie svetové ocenenie pre autora píšuceho pre deti, a súčasné časté „hostovanie“ na bratislavskom bienále, je dôkazom, že ide o osobnosť skutočne európskeho až svetového formátu. Preklady jeho diela do devätnástich jazykov to napokon presvedčivo dokazujú. Vďaka vydavateľstvu Perfekt, ktoré pri príležitosti bratislavskej ilustračnej prehliadky vydalo knihu **Často si vymýšľam, že ma bolí škola, aby som nemusel ísť do žalúdka**, sa tento počet teraz rozširuje aj o slovenčinu. Názov diela, ktoré je výberom zo štyroch Balogových detských kníh, je pritom viac než len štandardným titulom. Je to emblémové vystihnutie poetiky autora, ktorý zmysel detskej knihy a detskej literatúry vidí v rozjasňovaní detského sveta, v bytostnej túžbe dieťaťa vnímať svet ako hru. Úsmev, ktorý na to využíva, vyplýva z jeho jazykovej komiky. V tomto ohľade je skutočným mágom, virtuózom, ktorý sa navyše od slovných ekvilibristov odlišuje tým, že svoje jazykové exhibície „nehrá“, teda nepíše pre dieťa, ale hrá ich s ním; jeho spôsobom, jeho

štýlom a jeho pravidlami. A od tých, ktorí podobné predstavenia produkujú len ako samoúčelnú, bezduchú zábavu, sa líši ešte niečím. Tým, že svoje na hlavu postavené výmysly, nasycuje zmysluplnou myšlienkou, odkazom, posolstvom a tak ich vlastne zreálnuje, stavia na nohy. Nie div, že v rodnej krajine je autorom, ktorý svojimi detskými knihami vzbudzuje neustály záujem detí, ale i dospelých, čo ešte neprestali byť deťmi. Dôkazom toho je pekná zbierka cien, ktoré za ne získal. I keď on sám za najvyššie ocenenie, ktoré sa mu v živote dostalo, považuje – ako povedal v rozhovore pre Knižnú revue (2013, č. 19) – odpoveď chlapca na otázku televízneho moderátora, čím by chcel byť, až vyrastie. Ten chlapec odpovedal: „Chcel by som byť Zvonimirom Balogom.“

ZVONIMIR BALOG

Často si vymýšľam, že ma bolí škola, aby som nemusel ísť do žalúdka.

Výber zostavila a z chorvátskeho jazyka preložila Alica Kulihová. Il. Zvonimir Balog. Bratislava, Perfekt, 2013, 96 s.

ONDREJ SLIACKY

ČLOVEK S UŠAMI OD BLATA

Bol raz jeden človek, ktorý si nerád umýval uši alebo si nespomenul, že by ich bolo treba umyť. A tak sa v jeho ušiach, bez toho, že by si to ten človek všimol, nahromadila špina. Na začiatku bola v každom uchu hruška zeme, a tak z nej vzišla ledva nejaká mrkva, petržlen a iné zeleniny. Rokmi sa však v ušiach nahromadilo toľko zeminy, že v každom uchu vznikla malá farma.

Majiteľ bol hrdý na svoje visiace záhrady. S potešením ich ukazoval. Často chodil na prechádzky iba preto, aby predvádzal svoje uši. A tie boli také plodné a plné zelene, že mu ich ľudia závideli. A keď z každého ucha vyrástla jedna čerešňa, obdivu ani závidi nebolo konca-kraja. Nebolo jednoznačné, kedy boli uši krajšie: či vtedy, keď čerešňa pučala, keď sa zazelenala alebo keď sa na nej objavili plody.

Po niekoľkých rokoch sa však stala nepríjemnosť, s ktorou majiteľ uší nepočítal.

Keď kmene čerešní zhrubli, čoraz viac oťažievali. Človek už nedokázal chodiť vzpriamene. Pod ťarchou čerešní sa čoraz viac hrbil. A keď to už nemohol vydržať, začal chodiť štvornožky.

Ľudia už neobdivovali človeka s čerešňami v ušiach. Ľutovali ho, ale aj urážali, prezývajú ho kopytníkom a štvornožcom.

Aby sa vyhýbal urážkam, čoraz menej chodil medzi ľuďmi a čoraz dlhšie sa zdržiaval v lese.

Predošlú radosť vystriedala mrzutosť.

Človek zo smútku zvädol. A spolu s ním zvädli aj stromy v jeho ušiach. Zostali iba suché koruny, ktoré sa zmenili na nádherné parozie. Tak vznikol z človeka jeleň.

OPUSTENÝ PRÍBEH

Bol raz jeden dom bez dvier. Bez okien. Stál na kopci bez výhľadu. Žil v ňom Nikto so svojimi dvoma neviditeľnými synmi. A ženou Nulou. Pred domom tiekol potok bez vody.

Oproti rástol les bez stromov. Spievali v ňom vtáky bez hlasu. Bezfarebné kvety hýrili farbami. Obľetovali ich motýle bez krídel.

Nikto každé ráno odchádzal necestou nikam preč.

Nula zatiaľ varila zemiaky v ničom bez ohňa.

Mali jedného psa bez hlavy. A ten zavýjal na dieťa, kde mal byť mesiac.

ZÁBUDLIVÝ PRÍBEH

Stalo sa to raz v.... no, kde sa to stalo? Bol to jeden otec, ktorý mal troch synov? Alebo to bol jeden syn, ktorý mal troch otcov? Žili v meste alebo na dedine. Najmladší sa narodil ako posledný alebo posledný sa narodil ako najstarší?

ČASTO SI VYMÝŠĽAM...

To bolo jedno. Jedného dňa, a možno ide o dva dni, sa vydali na cestu alebo sa vrátili.

To nie je podstatné. Dôležité je, že chytili zlatú ryбку a ona im povedala: „Ak ma zjete, splním vám tri želania.“ Alebo povedala: „Ak ma nezjete, splním vám tri želania.“ A možno ani nebola reč o troch želaniach, ale o troch žemliach.

V podstate najmladší alebo to možno bol najstrednejší, potom, keď im ryba splnila, alebo možno naplnila želania, sa stal kráľom. Alebo sa možno stal poštárom.

Bol šťastný a možno aj nie. A žil dlho alebo sa vôbec ešte nenarodil. Také niečo. To nie je dôležité.

AKO MA TRÁVI DEŇ

Len čo svitne slnko, vyjde ráno. Asi o ôsmej vstane zo mňa postel', potom ma pol hodiny hľadá oblečenie, aby ma oblieklo. Stáva sa, že ľavá noha sa obuje na pravú topánku. Kým ma pije mlieko, najradšej by ma vyplulo von oknom. Lenže okoloidúci by sa mohli po ňom rozlítať. A potom by výprask dostal poza uši.

Často si vymýšľam, že ma bolí škola, len aby som nemusel ísť do žalúdka.

Nedela ledva čaká, kedy prídem. Ja som pre ňu ten najkrajší deň. Vtedy po mne bežia cesty, stromy sa po mne šplhajú, lesy sa po mne prechádzajú. Občas sa po mne poprechádza aj lúka. Vysoká tráva si do mňa ľahne a pozerá sa, ako som sa celý zazelenal. Rieka ma počúva, ako mlčím, ryby na mňa hľadajú, ako sa trbliecem. Môj chrbát dopadá na slnko, až kým slnko celkom nezahadne.

Často ma napomenutie mamina. Bojí sa, že zem prechladne, keď na mne leží, lebo som ešte studený a mokrý.

Je jar. Ja sa dejem čudným veciam. Občas ma nejaké kvety natrhajú a dajú mame. Radosť je vtedy mamostná. Od vzrušenia slzám občas tečie mama. Ocko sa bojí, aby mama nevytekla. Potom by ho musela hľadať iná žena. Oženil by sa musieť. A otázka znie: bol by som pre tú druhú ženu dobrý? Dala by mi hrdlo, keby ma bolel cukrík?

NOHY

Nohy slúžia na to, aby sa človek mohol postaviť na vlastné nohy. Sú strojom na výrobu krokov, zariadením na beh. Nohy sú na hranie futbalu, na kopanie do lopty, na kopkanie do prázdnej plechovky. Slúžia na to, aby si netrafil do lopty, ale kopol do kameňa a bolel tá palec. Noha slúži na to, aby ti v električke, keď je tlačénica, stúpali po prstoch. Noha je na to, aby si mohol zanechať stopy ako sliepka, aby si niečo vyšliapal. Aby tá podľa stôp našli, ak niečo ukradneš. Aby si mal

mať na čom kurie oká a aby si videl, že nič nevidíš. Nohy máš preto, aby ti mohlo horieť za päťami a aby si ich zahasil vodou pred spaním.

Ak si dievča, nohy ti slúžia na to, aby boli pekné, aby sa za tebou všetci otáčali ako slnečnica za slnkom. A aby si dala kopačky tomu, ko-
ho nemáš rada, lebo je hlupák.

Nohy sú na to, aby šli tam, kam im to hlava prikáže. A aby ťa na-
čas vrátili domov.

NATIAHNITE SI TROCHA NOHY

Otec zaviedol syna pred dom, rukou ukázal pred seba a povedal:

„Celý dnešný deň je tvoj, až kým nezájde slnko!“

Trpimir neskrýval svoju radosť. Pomyslel si: „Vlastniť jeden celý deň, nie je to nádhera? Mať svoj vlastný deň, to je veľkolepé!“

Trpimir s rozprestretými rukami ako motýľ utekal poľami a rozho-
dol sa, že nikomu nepovie o svojom veľkom bohatstve.

No nemohol vydržať. Mal pocit, že radosť nie je radosťou, ak sa
s ňou nemôže s nikým podeliť.

Deti sa znovu rozhodli ublížiť Trpimirovi. Trhali kvety, zabíjali vtá-
čky a smiali sa zlomyseľným hlasom zo svojich nohohláv.

Už to nebol deň, aký si Trpimir želan.

Na pätnáste narodeniny otec Trpimirovi daroval cestu!

„Synček, odteraz je táto cesty tvoja a rob si s ňou, čo chceš,“ zne-
li otcove slová.

Kedysi Trpimir na tejto ceste miesil blato, staval z nich sochy a zám-
ky. Teraz sa rozhodol, že sa po nej vydá na cestu, aby zistil, aká je dl-
há a kam vedie.

Šiel dňom i nocou. Okolo neho sa diali rôzne veci. Stretával sa s ľud-
mi, ktorí chodili po hlavách a vysmievali sa Trpimirovi, že on tak ne-
chodí. Po dlhom putovaní, keď si už myslel, že cesta nemá konca-
-kraja, ocitol sa v úplne inej krajine: v nej sa ľudia od neho nelíšili.
Všetci chodili po nohách a nikto z nich nemal na hlave otlaky. Ani ich
jazyk sa nelíšil od Trpimirovho. Všetci ho vítali s úsmevom na perách.

O tejto krajine treba ešte niečo povedať. Neexistovala v nej armá-
da, dokonca ani polícia.

Tu sa spravodlivosť vykonávala sama. Ak by niekto vyplazil na nie-
koho jazyk, celý deň ho už nemohol vziať naspäť do úst. Zlomy-
seľní ľudia sa už z diaľky dali rozpoznať.

Trpimir sa rozhodol, že sa vráti domov po rodičov.

Chcel ich doviest' do krajiny šťastia.

Ako utekal, potkol sa o kameň a zobudil sa.

Okolo neho boli samí opační ľudia, ktorých hlavy slúžili na nespráv-
ne účely.

KUPOVANIE ČASU

Xénia vošla do lekárne a poprosila lekárniku:

„Ujo, prosím si liter času.“

„A kde si ty, maličká, videla, že čas sa predáva na litre?“

„Dobre, tak mi dajte kilogram času alebo dve škatuľky času, práškovú čas alebo čas v tabletkách.“

„Ty si veru smiešne dievčatko, čas sa meria na hodiny, dni, roky alebo storočia.“

„V poriadku, tak mi dajte jedno storočie času alebo niečo lepšie.“

„Načo ti bude bude toľko času?“

„Proti tvrdohlavosti.“

„Ja ti vôbec nerozumiem.“

„Tak mi dajte niekoho, kto tomu rozumie!“

„Možno ťa pochopím, ak mi to vysvetlíš.“

„Ocko hovorí, že som tvrdohlavá a že je to choroba, ktorú môže vyliečiť iba čas.“

ČLOVEK, KTORÝ MAL SMOLU

Istý človek mal hnusnú smolu. Ku všetkému, čoho sa chytil, sa prilepil. Jeho kroky sa mu lepili na cesty. Jeho pohľad sa lepil na vtáky. Mnohokrát ho vtáky nosili z lesa do lesa, z kopca na kopec, boli spojené s jeho pohľadom. Keď chytil do ruky motyku, už ju nemohol pustiť. Ak si zobral pohár, už sa ho nemohol zbaviť – takú mal hnusnú smolu. Kvôli tej smole sa neodvážil ani ľahnúť, ani posadiť, stávalo sa mu, že s ponúknutou stoličkou prišiel aj domov.

Už nemohol takto viac vydržať. Rozhodol sa vyhľadať pomoc psychiatra.

„Zaujímavý prípad,“ povedal psychiater, keď uvidel toho, ktorý mal smolu, ako sa prilepil ku kľučke na dverách ordinácie. „Skvelé!“ zvolal psychiater. „Vy ste človek, o akom sa mi ani nesnívalo. Ponúkam vám ideálnu prácu: prilepíte sa k stropu mojej ordinácie a budete pracovať ako mucholap.“

Človek so smolou bol veľmi šťastný, že psychiater odhalil, že on – človek so smolou – môže chodiť po strope ako mucha.

Ponuka, aby bol mucholap pána psychiatra a chytil skutočné muchy, ktoré majú jeho pacienti, ho potešila.

Avšak nepredpokladali: aj psychiater, aj človek, ktorý mal smolu, zabudli, že človek so smolou má smolu. Celí nadšení si podali ruky na znak dohody a už dva roky si nimi potriasajú.

Prel. ALICA KULIHOVÁ

zuzana stanislavová

Od konvencií ku konzumu

*(Vektory umeleckej
nekvality v próze
pre deti a mládež
2012)*

Prítomná reflexia o hodnotovom profile dostupnej produkcie roka 2012 pre deti a mládež nadväzuje na publikované hodnotenie (Stanislavová, Bibiana, 2013, č. 2); v tomto prípade bude však zameraná na diela prevažne diskutabilnejších kvalít. V jej rámci sa budeme pohybovať od tradičného a konvenčného (čo samo osebe ešte nemusí zákonite predstavovať nekvalitu) k triviálnemu až gýčovému (kde už o kvalite možno s úspechom pochybovať). Znamená to teda, že sa sústredíme na diela, ktoré nepresahujú (a vo väčšine prípadov ani nedosahujú) úroveň priemernosti.

1. POVEŠŤ – ROZPRÁVKA – ŽÁNROVÁ KONTAMINÁCIA

Pripomeňme si, že pod pojmom kontaminácia (lat. contaminare = znečisťovať, kaziť) sa v literárnej vede rozumie spojenie viacerých častí alebo variantov niekoľkých rozličných textov do nového diela, ktoré si v rozličnej miere zachováva a kombinu-

je znaky žánrového archetypu východiskových textov (Vlašín, 1977; Müller a Šidák, 2012). Tento postup sa v slovenskej literatúre pre deti a mládež s obľubou uplatňuje najmä v povesti, pričom dôsledkom býva spravidla zníženie jej umeleckej hodnoty. Kontaminácia v tomto prípade totiž spravidla súvisí s nejasnou predstavou tvorcu o žánrových zákonitostiach textu, ktorý chce vytvoriť; autor potom intuitívne a náhodne spája znaky povesti najčastejšie so znakmi rozprávky, prípadne romantickej sentimentálnej prózy alebo sociálnej prózy.

Po roku 2011, keď sa povesť stiahla do úzadia, bol rok 2012 na tento žáner úrodnejší. Viaceré kvalitné tituly sme spomínali na inom mieste (Stanislavová, c. d.). Ale aj v produkcii sledovaného roka sa objavili texty poznamenané kontaminačnými tendenciami s nie práve pozitívnymi konzekvenciami. Ešte najviac sa k povesti približujú príbehy monotematicky koncipovanej knihy **Petra Mišáka** *Najkrajšie slovenské povesti o zvonoch* (GEORG Žilina). Na povesť neobvykle rozsiahle príbehy sa dotýkajú histórie sever-

ného Slovenska od čias bratříkov až po 50. roky 20. storočia. To, čo v tomto prípade najviac chýba, je záznam o pôvode sujetov.

Prózy **Zuzany Šinkovicovej** v knihe **Kráľovská koruna. Povesti z Nového Mesta a okolia** (il. Jozef Cesnak, Vydavateľstvo Matice slovenskej) sú vymedzené čiastočne tematicky, čiastočne regionálne; v tomto prípade však ide o povesť kontaminovanú žánrovými znakmi rozprávky, ku ktorej sa zrejme celkom priklonil **Viktor Majerik** v reedícii svojich goralských rozprávok **Pastierik na zlatom voze** (Bratislava, Goralinga).

2 KEĎ MENEJ MOHLO BYŤ VIAC

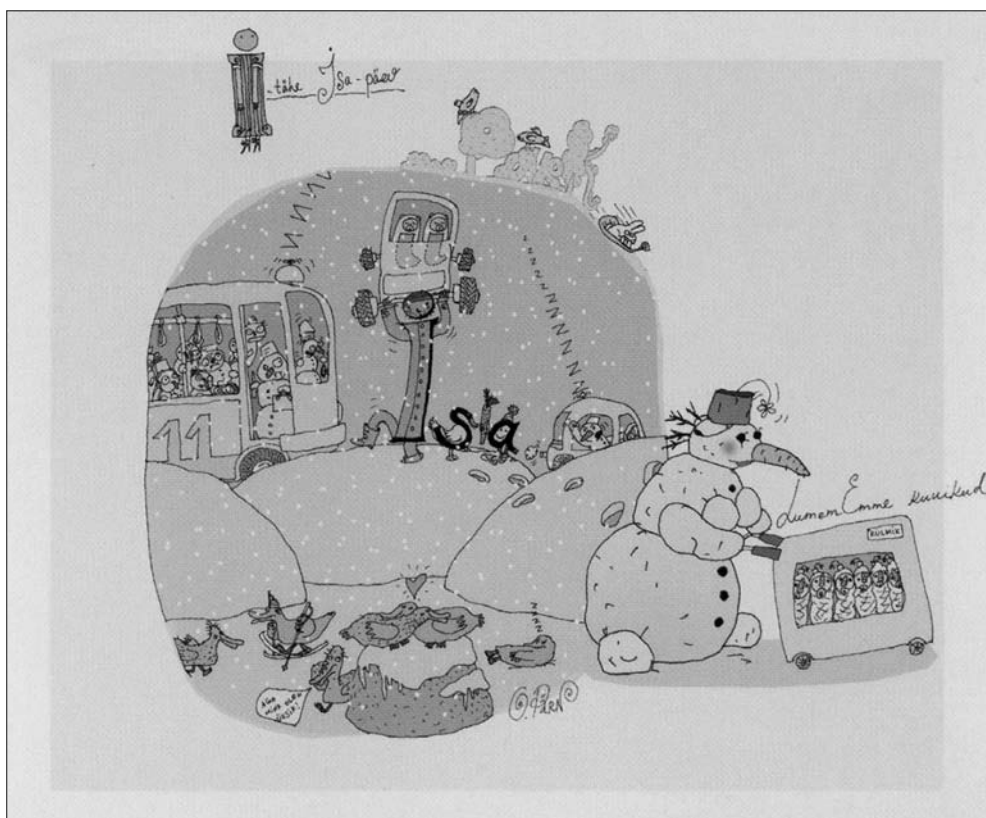
2.1 Subverzia, ornamentalizmus a estetická miera

Aj v roku 2012 sa objavili knihy, v ktorých dobrý zámer, ba i talent autora, narazil na nedostatok tvorivej sebadisciplíny. Po knihe Ester a Albatros **Hany Naglik** je druhá kniha tohto pseudonyma pre deti, **Ester a Turáci** (IRON LIBRI, il. autorské), jedným veľkým sklamaním. Dobrodružne ladená rozprávka s prvkami subverzie sa utopila vo verbalizme. Pritom typ sujetotvorného konfliktu (mystifikácia, ktorá sa stala realitou) je vtipný a epicky nosný. Ani nadväzujúca sujetová niť nie je najhoršia (Ester hľadá svoju stratenú tašku, dostane sa do kontaktu s imaginárnymi Turákmi, ktorí jej ju vzali, a potom sa uskutoční putovanie) a aj vzťah v personálnom trojuholníku dedko (postmortálna postava žijúca v spomienkach) – babka – Ester je jemný, citlivý, bez falošného pátosu. Sujetová niť a detaily si však navzájom vyslovene prekážajú: vtipnosti a vtipnosťky (mnohokrát zbytoč-

ne hyperbolické, inokedy nechutné, predovšetkým však v kvantite i kvalite ignorujúce estetickú mieru) rozbíjajú príbeh, samoučelné digresívne detaily vyúsťujú nie do epickej šírky, skôr do utáranosti.

Kniha **Sary NUI Mestečko Fajnorovo** (Perfekt) je v poradí treťou rozprávkovou knihou autorky (prvú vydala pod občianskym menom Dagmar Slováková). Poetikou i atmosférou exotiky, viazanou na štylizovane podané staré časy, korešponduje s jej predchádzajúcou knihou **Tonino pieskový šaško** (2010). Tentoraz sa príbeh odohráva v imaginatívnom priestore mestečka, ktoré pôsobí trocha groteskne, tajomne i mierne sentimentálne. Groteske nahráva motivická rovina, surrealistická koncepcia postáv a štylizovaná starosvetskosť reálií; tajomnosť vyvoláva záhadné správanie sa hlavnej postavy a postupné riešenie sujetového tajomstva (okolností, za akých dievčatko prestalo rozprávať). Sentimentalita súvisí s ornamentálnou poetizáciou textu, s prezdobenosťou štýlu, čo v konečnom dôsledku potláča poetickú silu niektorých lyrických motívov (napr. poetickosť postavy večer zbierajúcej a ráno rozsievajúcej smiech a plač po mestečku), alebo aj postavy Rozprávača štylizovaného ako „zapisovateľa“ príbehu. Komplikovaná kompozícia (vstup do každej kapitoly – „zápisu“, odlíšený aj typom písma, sa viaže na putovanie mestom, až potom sa rozvíja vlastný príbeh), ale predovšetkým sentimentálne vyznievajúce ornamentálne sekvencie svedčia tiež o probléme estetickej miery – tentoraz v rovine poetizácie textu.

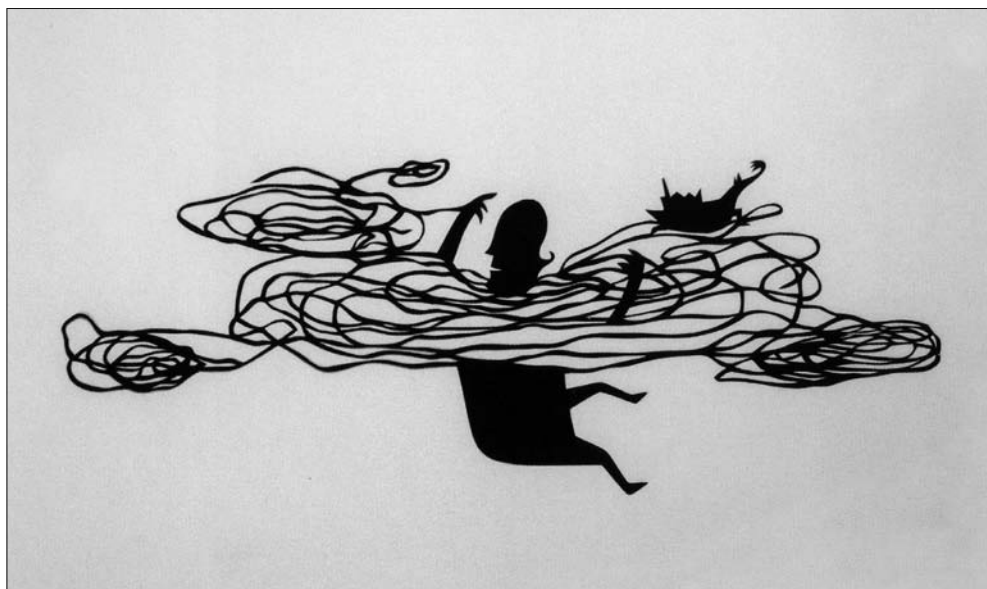
Horizont jednoduchšej zábavnosti neprekročil **Branislav Jobus** ani vo svojej najnovšej próze **Komisár Mrod-**

OLGA PÄRN / Estónsko

ge (Slovart). Tak ako v dvoch predchádzajúcich rozprávkach o muflónovi kamionistovi, aj teraz ide o bizarné spojenie prírodného a civilizačného prvku do dobrodružne ladeného rozprávkového príbehu s podobne groteskným protagonistom; v tomto prípade je to (ako signalizuje už zvuková stránka jeho mena) mrož v role vyšetrovacieho komisára. Jobus sa spolieha na invenčné nápady, tentoraz na báze recesistickej paródie detektívneho príbehu (pátranie po ukradnutej ufo reštaurácii z bratislavského mosta, po ukradnutých zemiakoch z futbalového štadióna, po zločineckej skupine „Ultra nechutné komando“, po pracom

prášku, ktorý „resetuje“ mozog človeka vypraného v automatickej práčke). Paroduje tiež typ drsného komisára, metódy a jazyk vyšetrovateľov a pod. Aj na tejto nenáročnej groteske s prvoplánovým humorom, vystavanej podľa zákonitostí pubertálnej recesie, prekáža estetická „nemiernosť“; najpôvabnejšia je „nevinnosť“ spoločensko-politických aktualizáčných alúzií (napr. komentár pri vítaní komisára ministrom vnútra na letisku v Bratislave alebo poznámky typu: „*Kedže súdnictvo na Slovensku je veľmi rýchle a akčné,...*“), ktorými presahuje recepčný horizont detského čitateľa, čo však neznamená posun textu ako cel-

GÊMEO LUÍS / Portugalsko

ku do horizontu (aj) dospelého čitateľa.

Príbeh **Romana Brata** *Druhé podanie* (Forza Music) patrí do kontextu spoločenskej prózy zo sveta dospievajúcich. Skúsený prozaik má dobre vyvinutú schopnosť objavovať zdroje čitateľsky príťažlivého príbehu, pričom popri už konvenčných motívoch (rovesnícke vzťahy, súrodenecké, prvé lásky, kríza rodiny a pod.) tematizuje zložité, ba najzložitejšie problémy sveta súčasného detstva a dospievania (k akým patrí šikanovanie, kriminalita mladých, drogy, vyrovnávanie sa so smrťou a pod.). V podstate toto všetko sa objavilo aj v jeho najnovšej knihe, čím sa jej tematický záber stal príliš širokým a rôznorodým (tenis, prvá láska, smrť – matky, dievčaťa; náznak sexuálneho obťažovania, vzťah k umeniu, nová otcova partnerka, drogy, krádeže, nápravny ústav). Množstvo závažných životných problémov si žiadalo hlbší psychologický

ponor, presvedčivejšie zvnútornenie a dostatok epického času pre naráciu, ktorá by sa bola zaobišla bez nefunkčných momentov, akým je napr. detektívny motív, neadekvátne posúvajúci protagonistov problém (zápas so závislosťou, kriminálna minulosť) do polohy povrchnej senzačnosti a sujetovej samoučelnosti. Napokon, týmto smerom „kráča“ próza najmä vďaka množstvu nahodených tematických prvkov, ktorým nebol dopriaty čas na psychologicky presvedčivé rozvinutie a riešenie. R. Brat by sa nemal spoliehať na lacnú atraktivitu postavenú na extenzyte aktuálnych až „šteklivých“ problémov. Isteže, kniha sa číta dobre, a tak jej zaradenie T. Vráblovou (2013) k čítaniu „na krátke míle“ je korektné.

2.2 *Príbehy medzi empiriou a trivializovanou konvenciou*

Nízku umeleckú úroveň majú v súčasnosti dievčenské romány. Tu sa len

zriedkavo objaví text, ktorý sa určitým spôsobom vymyká zo zabehaného klišé, ba dosiahne až špičkovú umeleckú úroveň (naposledy v románovej diológii T. Revajovej, pozri Stanislavová, c. d.). Konvencie žánru tak trochu prekonáva autentickou empiriou román **Natálie Chovancovej *Príbeh z východnej štvrte (East Side Story)***, vydaný ešte v roku 2011 (Procom, s.r.o.). Prítomnosť vlastných skúseností z ročného pobytu v USA je však veľmi čitateľná. Konvenciu sladkastej telenovelovosti dievčenských románov iba tematicky prekonáva román sedemnásťročnej **Ivany Furjelovej *Sque-lé babenky*** (Evitapress, 2012, v tomto roku už vydala aj ďalšiu prózu *Až keď bude mama triezva*, Evitapress, 2013 – tematickú a zrejme i hodnotovú orientáciu signalizuje už názov). Leitmotív, teda závislosť mladých na komunikácii prostredníctvom sociálnych sietí, je spracovaný síce s presvedčivými empirickými detailmi, ale stereotypne; riešenie závislosti hrdinky sa udeje rýchlo, zjednodušene, s dávkou banality. Ako celok je kniha literárne nezrelá.

V žánrovom okruhu príbehov pre mladších čitateľov tematizovala debutantka **Tamara Heribanová** v knihe ***Misia Eva, prisne tajné*** (Ikar) problém dieťaťa a jeho rozvedených rodičov. Túto tému posunula do „živiálnej“ pozície: stala sa základom prostoduchého zábavného až dobrodružného čítania, v ktorom sa priamočiaro demonštruje autorkin zámer presvedčiť deti o tom, že všetko, čo si zaumienime, sa musí podariť – dokonca aj náprava medziludských vzťahov. A tak dievčatko s pomocou svojho kamaráta dokáže opäť sceliť rozpadnuté manželstvo rodičov. V zobrazení tohto procesu dominuje situačná zábavnosť (v tomto smere je autorka vynaliezavá);

mnohé momenty príbehu sú však vyslovene naivné (za všetky spomeňme napr. predstavu, že ak desaťročné dieťa žije na východnom Slovensku, bude zásadne hovoriť dialektom). Príbehu možno vyčítať aj modelovú simplifikciu postáv (rodičia) a sujetu (dôvodom rozvodu rodičov je to, že sa nebudú viac hádať, hoci zostávajú bývať v jednom byte). Aj tieto a podobné naivnosti posúvajú tému z pozície životného problému do polohy plytkej zábavnosti. Problematický je však aj jazyk a spôsob myslenia protagonistky; tie totiž nezodpovedajú mysleniu a jazyku osemročného dieťaťa (teda protagonistke – rozprávačke), skôr dieťaťu okolo desať – jedenásť rokov. Detský čitateľ bude mať napokon starosť aj s použitým fontom písma: využitie kvázi kaligrafie ako signálu „deníkovosti“ je prvoplánovo deskriptívne, z hľadiska detského čitateľa kontraproduktívne. V próze T. Heribanovej ide teda len o povrchnú zábaavu bez hlbšieho poznania a rešpektovania psychológie dieťaťa; škoda vtipných ilustrácií P. Hilbertovej...

3 HENDIKEP AKO TEMATICKÁ INOVÁCIA (A MARKETINGOVÝ ŤAH)

V ľudskej spoločnosti odnepamäti žijú ľudia, ktorí sa od ostatných odlišujú výzorom, zmyslovými alebo telesnými chybami, duševným stavom, chorobou. Spoločnosť sa s ich inakosťou vždy musí určitým spôsobom vyrovnávať, zaujíma k nej určitý postoj, vytvára alebo nevytvára im bariéry, ktoré ich hendikepujú. To všetko sa istým spôsobom odzrkadľuje aj v literatúre, keď sa tematizuje problematika „(...) *jedinca s ťažkosťami v sociálnom uplatnení, ktoré vyplývajú z ne-*

dostatku alebo deficitu orgánu, jeho funkcie alebo procesu. Je to jedinec, u ktorého sa prejavujú zmeny a charakteristické ťažkosti pri poznávaní okolitého konkrétneho sveta, v sociálnom styku a u ktorého sa súčasne prejavujú špecifické osobitosti pri utváraní jeho osobnosti“ (Jakabčic, Požár, 1996, s. 15). Téma detí s hendikepom sa v roku 2012 objavila v okruhu autorských rozprávok; okrem Hevierovej knihy *K.R.V.* (Stanislavová, c. d.) vyšli ešte dve takéto knihy.

Sylvia Záhorová spolu s ďalšími osobnosťami zo šoubiznisu (B. Ondrejková, Z. Vačková, Z. Tlučková, K. Oňová, V. Gabčová Lučeničová, M. Greksa) sa v knihe *Rozprávky z ôsmeho svetadielu* (Slovart) inšpirovala deťmi s autizmom (sama matka autistu). Príbehy tejto knihy sú významovo prvoplánové, umelecky nevyrovnané, najčastejšie len aluzívne prepojené so svetom autistov („ôsmy svetadiel“ ako typ rodinného stacionára pre autistov, výrazové či výrokové osobitosti autentických malých autistov, zabezpečujúce jednotiacu líniu a väzbu rozprávok na túto špecifickú duševnú poruchu). Iba v dvoch prípadoch (rozprávka S. Záhorovej *Ako sa Sonička premenila na psa*; rozprávka M. Greksu *Ohňový trpaslík*) je fenomén autizmu vcelku vydarene využitý aj ako zdroj sujetového konfliktu. Priamočiaro, ale jemne, zrozumiteľne a kultúrne je v úvode a záverečnom, publicisticky ladenom texte B. Ondrejkovej vysvetlená deťom podstata autizmu. Nešťastnú snahu po „interaktivite“ (úlohy pre deti) si však autori mohli odpustiť: je stereotypná a neinvenčná.

Vnútoraná súvislosť príbehu s hendikepovanými deťmi v prózach **Jána Pochaniča** *Rozprávky do tmy* (Pro Solutions) v podstate absentuje. Rozpráv-

ky ilustrovali nevidiace a slabozraké deti z Levoče (potiaľ je prepojenie evidentné a chvályhodné), ale čo sa textov týka, tie neodkrývajú inakosť vnímania sveta nevidiacimi ani s ňou obsahovo nesúvisia. Pochanič sa v rámci kompozície na báze kalendárneho roka usiluje dvojicu rozprávok, prináležiacu každému mesiacu v roku, tesnejšie prepojiť autorským komentárom. V ňom sa snaží byť vtipný, rovnako ako v rozprávkach, ibaže ich stavba spravidla len imituje detské tvorivé vymýšľanie. Rozprávky sú tak v podstate väčšinou len niekedy viac, inokedy menej vydarene komponovanou množinou tvorivých nápadov, z ktorých sa nie vždy podarí zosnovať celistvý, významovo viacúrovňový sujet. A tak sa podobne ako v predchádzajúcom prípade nedá vyhnúť podozreniu, že prítomnosť človeka s hendikepom v kontexte knihy bol predovšetkým marketingový ťah. Humánne pozadie tohto marketingu je zaiste chvályhodné, ale umeleckej hodnote textu, žiaľ, nepomôže.

4 V SILOČIARACH TRIVIALITY

4.1 Autorská rozprávka ako živná pôda triviality

Triviálny, teda všeobecne dostupný, zjednodušujúci, ľahký, výhradne na zábavu slúžiaci typ textu (Vlašín, c. d.), resp. typ textu menejcenného v porovnaní s remeselne vydatou zábavnou literatúrou (Nünning, 2006), nie je zriedkavosťou najmä v súčasnej produkcii autorských rozprávok. Je to text prvoplánovej zábavnosti, niekedy spojený s elementárnymi faktmi a poznatkami, ktorý má z hľadiska umeleckej obraznosti minimálne ambície.

Spomenutým fenoménom je poznačený príbeh **Dávida Králik** *Ja, poje-*

dač hmyzu. Celkom ako sen (Perfekt) situovaný do ríše hmyzu a osnovaný okolo motívu miniaturizácie protagonistu. Vtipný rozbeh sujetového konfliktu (protagonista – rozprávač a zároveň učiteľ, sa v zmenšenej veľkosti po konzumácii hostiny pripravenej z hmyzu dostane medzi svrčky) sa však, žiaľ, rozvíja len ako konvenčný až banálny dobrodružný zápas s predstaviteľmi škodcovstva. Priamočiare posolstvo o hodnote priateľstva a etiky sledujú aj lapidárne výroky a citáty (napr. z Pána prsteňov).

Hodnotovo je diskutabilná aj kniha **Michala Jedináka Najmenšia rodina na svete** (Ikar), hoci v porovnaní s jej prvým vydaním (pod názvom *Nie celkom rozprávky*, 2004) možno v tejto rozprávke kombinovanej s fantasy za-

znamenat' aspoň pozitívny vplyv re-daktorskej ruky.

Podobu triviálnosti, aká je dnes veľmi častá v tvorbe pre malých čitateľov, naplnila rozprávková knižka **Márie Lazárovej O medvedíkovi bez mena** (Slovart). Jednoplánový sentimentálny animovaný príbeh zo života zvieratiek hovorí o osamelosti a priateľstve, o vzájomnej pomoci a obetavosti, ale to všetko sa deje priamočiaro a prostredníctvom idyllicky pôsobiacich epizód a vzťahov.

Aj **Svetlana Majchráková** v rozprávkovej knižke **Vodník Člupko** (Marenčin) ponúkla iba konvenčný animovaný svet so znakmi zábavnosti postavenej na paródii, hre a situačnej komike. Úroveň knihy napr. Ottfrieda Preusslera (*Vodníčkove dobrodružstvá*) to

KRISTOF DEVOS / Belgicko

nie je, rovnako ako ani príbeh Petra Gajdošíka **Striga zo strojovne** (Forza Muzic) o malej čarodejnici z paneláka sa zrejme nebude hodnotou približovať Preusslerovej *Malej bosorke*.

4.2 Trivialita, imitácia, informácia

Triviálna próza pre malých čitateľov často pracuje s jednoduchými vecnými poznatkami. V takomto prípade zábavnosť má zaručiť buď imitovanie pôvabu detského vnímania sveta a detskej komunikácie, alebo rozprávko-fantazijný (najmä personifikačný) princíp. Spojenie poznania s príbehom definuje druhú knihu **Barbory Škovierovej** **Pyžamový týždeň** (Kontakt), zrejme podobne ako prvá (*Pozri, ako je dnes pekne*, 2009, v spoluautorstve) počíta s tým, že mnohé deti dnes vyrastajú v bilingválnej (slovensko-českej) rodine, a tak je aj tento text publikovaný v slovensko-českej jazykovej mutácii. Autorka aj tu sleduje nielen beletristické, ale aj informatívne ambície: situáciu, keď sa malá hrdinka ocitne v nemocnici, využíva na to, aby sa deťom zážitkovou cestou pokúsila poskytnúť elementárne informácie týkajúce sa bežných ošetrení, neurologických vyšetrení, zdravej výživy a pod. Systémovo využíva frazeologizmy jednak kompozične (v tvorbe nadpisov jednotlivých kapitol), jednak ako zdroj poznania pre deti, v istom zmysle aj ako zdroj zážitkovosti textu. Zábavnosť zaručujú drobné detské dobrodružstvá a huncútstva, ktoré protagonistka a jej spolupacientka v nemocnici zažijú a vystroja. Ibaže zážitkové a náučné si viackrát navzájom prekáža: náučné sekvencie alebo poučenia o frazeologizmoch sú príliš explicitné a nežiaduco vyčnievajú z prí-

behu; príbeh je mnohokrát rozvláchny; v slovenskom texte sa nájdu aj miesta, ktoré nie sú z hľadiska jazykovej normy celkom korektné.

Iba skromné, do jednoduchých neumeleckých príbehov zapracované informatívne posolstvo majú železničiarске rozprávky **Ľubomíra Lehotského** **Zápisník železničných škriatkov** (Vyd. M. Vaška, nedatované).

5. ZA HRANICOU LITERÁRNYCH UMELECKÝCH HODNÔT

5.1 Príbeh ako manipulácia k povrchným hodnotám

Triviálne dievčenské romány vyrastajú v posledných rokoch ako huby po daždi; udomácnila sa v nich už nielen konvenčnosť, ale priamo komerčnosť až gýčovitosť – po textovej i graficko-výtvarnej stránke. V tomto smere sa usilovne prezentuje vydavateľstvo Motýľ, v ňom v roku 2012 napr. **Enja Rúčková** prózami **Most kolibríkov** a **Žuvačkový kráľ**, nadväzujúc tak na svoje staršie tituly *Risknem to s punkerom* (2011), *Čo koho do toho* (2010); úspešne jej sekunduje aj **Katarína Revická** (**Vlci z Aljašky**) a iné autorky z iných vydavateľstiev (Evitapress, ale aj Regent, Tatran a i.). Konvencie dievčenského románu neobišli ani **Zuzku Šulajovú**, ktorá „pre veľký čitateľský úspech“ vydala hneď dve pokračovania svojej knihy *Džínsový denník: Džínsový denník 2* a *Džínsový denník 3* (obe Slovenský spisovateľ, 2012). V tejto žánrovej kategórii prózy je trocha problematické viesť prísnu hranicu medzi ešte dievčenskou a už ženskou literatúrou – vekovosť tu v podstate neplatí ani z hľadiska čitateľského záujmu (dievčatá, pokiaľ vôbec po knihe siahnu, čítajú ich bez ohľadu na intenciu); príbehy sú totiž

svojím sujetom i „hodnotou“ pomerne identické.

5.2 Amaterizmus v literatúre pre deti

V tvorbe pre malých čitateľov sa stalo bežným, že humorný rozmer textu sa buduje napodobňovaním detskej narácie a absolutizovaním detskej naivity. Tak je to aj v príbehoch Lenky Gahérovej *Tridé z 3.D. Nezbedné príbehy o troch kamarátoch z tretej Dé* (HladoHlas Group). Významovo priehľadne až bezducho štylizované príbehy trojice detí sa orientujú na situáciu, miestami naivnú, inde trocha drsnú komiku. Konvenčnosť sa v tomto prípade spája s neprofesionalitou.

Autorská rozprávka je žánrovou oblasťou, ktorá býva azda najčastejšie poznamenaná popisnosťou, strnulou naráciou, nedostatkom tvorivej invencie, motivickým eklekticismom, vyprázdnenou efektnosťou, prvoplánovou významovosťou. V roku 2012 patria k takýmto autorským rozprávkam debutantské knihy **Štefana Fedora Angorský vyslanec** a **Kájov výlet**. No a znaky vysloveného amaterizmu má kniha **Zuzany Mojžišovej Rozprávky na sedem dní + Makarena** (vl. nákl.).

ZÁVER

Aj knihy, ktorým sme venovali pozornosť v tejto časti hodnotiacej reflexie a ktoré hodnotovo nepatria medzi kvalitu slovenskej pôvodnej literatúry pre deti a mládež (resp. mnohé reprezentujú jej nekvalitu), tematizujú určité sociálne či antropologické hodnoty ľudského sveta. Väčšinou vznikajú v dobrej snahe ponúknuť poviedku, román, rozprávku či povesť,

ktorá bude humanizovať a tešiť malých alebo mladých čitateľov. (Isteže, v niektorých prípadoch sa nedá vylúčiť ani vidina biznisu a sebaaprezentácie za každú cenu – veď žijeme v dobe „celebrít“, nuž prečo na tento účel nevyužiť aj literatúru?) V analyzovaných prózach teda nezlyhávajú hodnoty pragmatické; väčšinou viac alebo menej zlyháva hodnota estetická – či už vinou spisovateľskej aspiračnej úrovne tvorcu, výškou neadekvátnej jeho talentu, alebo nedôslednosťou spracovania či podcenením (nepoznaním) adresáta a tvorby pre deti a mládež vôbec.

LITERATÚRA

- Jakabčic, I., Požár, L.: *Všeobecná patopsychológia. Patopsychológia mentálne postihnutých*. 2. vyd. Vydavateľstvo IRIS, 1996, 194 s. ISBN 80-88778-11-5.
- Müller, R., Šidák, P. (eds.): *Slovník novější literární teorie. Glosář pojmů*. Praha: Academia, 2012, s. 271. ISBN 978-80-200-2048-2.
- Nünning, A.: *Lexikon der Literaturtheorie und Kulturtheorie. Konzepte, Personen, Grundbegriffe*. Brno: Host, 2006, s. 827. ISBN 80-7294-170-4.
- Stanislavová, Z.: O zažívání hodnot. Vektory originality a umeleckých hodnot v próze pro děti a mládež 2012. In *Bibiana, revue o umění pro děti a mládež*. Roč. XX, 2013, č. 2, s. 1 – 8.
- Vlašín, Š.: *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel 1977.
- Vráblová, T.: Na cestě k porozumeniu. Slovenská literatúra pre deti a mládež 2012. In: *Knižná revue. Dvojtyždenník o nových knihách*. XXIII, 2013, č. 14 – 15, príloha Slovenská literatúra 2012, s. 23 – 28.

p í š e

milena šubrtová

Už jsem čtenář

Již popáté si tisíce českých žáků prvních tříd na konci školního roku neodnášejí jenom vysvědčení, ale také unikátní knižní dárek. Knižku, která byla napsána právě pro začínající čtenáře se zájmem o literaturu. Projekt *Už jsem čtenář – Knižka pro prvňáčka* se zrodil v roce 2008 v hlavě knihovnice, publicistky, spisovatelky a neúnavné organizátorky Mgr. Ivany Hutařové (1945 – 2013). Jeho realizaci zpočátku zajišťoval Ústav pro informace ve vzdělávání (ÚIV) při Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Poté, co tehdejší ministr ústav zrušil, uchýlil se projekt roku 2011 pod patronaci Svazu knihovníků a informačních pracovníků ČR

(SKIP), který zajišťuje organizační záležitosti, a sponzorství se ujalo nakladatelství Triton.

Cílem projektu je rozvoj a upevňování čtenářských návyků dětí. Obracejí se právě k žákům prvních tříd, jimž se během prvního roku školní docházky odtajní fascinující svět psaného slova. Do projektu se žáci přihlašují prostřednictvím veřejné knihovny ve spolupráci se školou, kterou navštěvují. Podmínkou jeho úspěšného absolvování je účast na akcích pořádaných knihovnou. Veškeré aktivity přitom směřují k podpoře dětského čtenářství a podněcování zájmu o literaturu: knihovny připravují pro děti praktické lekce o vyhledávání informací, zábavné literární pořady, besedy se spisovateli a ilustrátory. Praktická realizace projektu tak nabývá v jednotlivých regionech různé podoby. V červnu se koná slavnostní předávání knih jako odměna za dětskou čtenářskou aktivitu.

Knižní dárek je tou nejlepší motivační metodou při výchově

kultivovaného čtenáře. Jedinečnost darovaných publikací je dána nejen autorskou koncepcí (spolupráce renomovaných slovesných a výtvarných tvůrců), ale také distributorskou exkluzivitou, neboť tato díla nelze běžně zakoupit v knihkupecké síti a do volného prodeje se případné zbylé výtisky dostávají vždy až po třech letech. Výjimečnost čtenářské slavnosti podtrhuje i osobní setkání s autorskou dvojicí. Ta svou neformální účastí dodává ceremoniálu na vážnosti, ale zároveň děti úžeji propojuje se světem literatury. Knižní dárek pro děti znamená oficiální stvrzení jejich nově nabytého statutu, stává se čtenářským křtem.

První knížkou pro prvňáčka byla novela Ivony Březinové (1964) s ilustracemi Vlasty Baránkové (1943) *Okno do komína* (Praha: ÚIV, 2009). Prvňáček Lukáš v ní objevuje mezigenerační přátelství i nový fantazijní svět díky starému komínu v polorozpadlé cihelně. „*Knihu Okno do komína ti dáváme za odměnu. Tím, žeš ji přečetl, se před tebou otvírají okna do celého světa. Tak se pořádně dívej!*“ vzkazují autorky dětskému čtenáři. Následovala knížka Jiřího Kahouna (1942) *Legrační dům* (Praha: ÚIV, 2010), kterou ilustracemi doprovodil Jiří Fixl (1950). Kahoun v epických miniaturách nechává ožívat originální pohádkové bytosti, personifikuje méně známé zvířecí hrdiny a připraví dobrodružství i pro dětské postavy. Daniela Krolupperová (1969) prvňáčkům adresovala rozvernou knížku *Zmizelá škola* (Praha: ÚIV, 2011), ilustracemi ji obohatila Eva Sýkorová-Pekárková (1958). Příběh se odvíjí

od neprozřetelné prosby lenivého školáka, který po zlomyslném čaroději chce, aby zmizela škola. Pošetilé přání je okamžitě vyplněno a teprve v tu chvíli se ukazuje, jak nepostradatelná je škola nejen v životě školou povinných. Úsměvně traktovanou školní tematikou na předchozí titul navázala publikace Miloše Kratochvíla (1948) *Školníci* (Praha: Triton, 2012). Sympatický školník si v ní zahraje na obávaného inspektora. O ilustrační doprovod se postarala Renáta Fučíková (1964), která prokázala, že se dokáže bravurně pohybovat nejen v prostoru historické či historizující literatury, ale i v zobrazení světa současných dětí. V letošním školním roce k dětem poputuje básnická knížka Radka Malého (1977) *Všelijaké řečičky pro kluky a holčičky* (Praha: Triton, 2013). Téměř čtyři desítky hravých básní svými výtvarnými nápady dále rozvíjí Alžběta Skálová (1982).

Ivana Hutařová, která zemřela v květnu 2013, se letošního předávání knížek již nezúčastní. Určitě by ji potěšilo, že v rámci projektu, který iniciovala, bylo za pět let jeho existence obdarováno více než 70 000 dětských čtenářů. V roce 2009 edice Už jsem čtenář – Knížka pro prvňáčka právem získala Zlatou stuhu za mimořádný nakladatelský počin. Působnost projektu dokonce přesáhla republikový rozměr. Zapojeny jsou do něj i školy sdružené v síti České školy bez hranic, a to v Paříži, Londýně, Mnichově, Curychu a Drážďanech.

KVETA DAŠKOVÁ

Petka, ja a osem medvedíkov

Bratislava, Vydavateľstvo Q 111, 2012, il.
Svetozár Mydlo, 80 s.

Spisovateľka Kveta Dašková ponúkla kníhkupectvám a deťom veselý rodinný príbeh, vyrozprávaný, ale to len tipujem, deväť – desaťročným rozprávačom, ktorý v opise života svojej rodiny si počína ako ostrieľaný reportér-dokumentarista. Nevynechá nikoho zo svojho najbližšieho i blízkeho okolia, nikoho z nich nemieni ochrániť pred svojou detskou bezočivosťou. Počnúc prababkou a prateľou, pokračujúc rodičmi, susedmi, sestrou Petkou – dvojičkou, psom Arnoldom a ôsmimi medvedíkmi, skoro z každého (je aj zopár svetlých výnimiek) si uťahuje a robí posmech, až sa mne – čitateľovi nechce veriť, že si to nechajú. Veď len počúvajte: „*Keď sme sa mamine rodili, tatino sedel pri nej a držal ju za ruku, aby ju povzbudzoval a aby jej bolo lepšie. Tak silno jej ruku stískal, až jej začali prsty omodrievať...*“ Ale aj inde si synáčik uťahuje z rodičov: „*Naši rodičia sú veľmi hygienicky založení. Teraz už nie tak ako prv, keď sme ešte nevedeli, čo je to hygiena... Keď sme boli celkom malé bábätká, ešte sme sa neťapkali v blátiku, ale rodičia sa obávali nejakej pliagy zo vzduchu a triasli sa na celom tele pri pomyslení, že oni sami by mohli na nás niečo nadýchať alebo nakýchať. Preto si na nos a ústa prikladali rúška...*“

Malý reportér dokonca opísal rodičovskú tichú domácnosť – Ako mamina s tatinom ohluchli a onemeli: „*...mamina s rachotom vrhla pred tatina plechovú nádobu plnú domového odpadu, ako sa odborne hovorí a píše na kontajneroch, teda všelijakých smetí a odpadkov. Smrad je v celom byte, a to už dobrých dvadsať minút vetrám...*“

Tieto citáty z jednotlivých kapitol knižky uvádzam len preto, aby som naznačil tóninu, ktorú Kveta Dašková vložila do jazyka svojej knižky. Jej jazyk je šťavnatý, plný vtipných

poznámok a slovných spojení, voľne plynúcim džavotáním, posypaným ľahkou iróniou. No nebola by to Dašková, keby v štrnástich zastaveniach svojich hrdinov nepoužila svoju známu vášeň – využiť každú príležitosť nielen na pobavenie, ale aj na poučenie malého čitateľa. Pripomína zabudnuté a nepoužívané slová, napríklad *padláš, kolovrátok, almužna, urieknutie a zariekanie*, nádherné slovné spojenia vo forme hlášok, napríklad: „*...aj babka sa smiala a ona je veľmi múdra, lebo nepozerala telenovely.*“ To hovorí rozprávač v súvislosti s rúškami na tvárach rodičov. Alebo sused má zlosť na prateľu dvojčiek: „*...lebo vraj si z neho stále uťahuje a robí z neho somára. Somára by sme s Petkou radi prijali, ale toho suseda veru nie.*“

Podobných rozprávačských a spravidla aj aktuálnych narážok, nájdeme v knižke viac. Dominantným zámerom autorky však je nenápadným spôsobom rozširovať priestory detského poznania. Napríklad v poviedke *Stretnutie vo vlaku*, ktorá je o návšteve Viedne, informuje čitateľa o návšteve galérie a o Vincentovi van Goghovi. V poviedke *Ako sme sa s Petkou vadili* príde reč na priadku morušovú a čínsky hodváb, a aby toho nebolo málo, tak sa dozvieme aj o čínskom múre, že je len o pár metrov kratší, ako meria polomer Zeme. Na chalupe U Kočkov sa deti dozvedia, že napríklad v červivom jablčku alebo čerešni je miesto len pre jedného červíčka, dokonca aj zmienka o zakúpení knižky v známom kníhkupectve má za následok voľný preklad slov Panta Rhei: „*Mamina nás poučila, že to panta rhei znamená, že všetko plynie...že to povedal starý múdry Grék...*“

Z prečítaného mám pocit, že Kveta Dašková sa veľmi zodpovedne pustila do stavby svojej knižky. Je v nej dostatok veselej zábavy, neškodných dobrodružstiev, veľa drobných zrníek ľudovej múdrosti, viac tušenej ako odkrytej pokory a úcty k veciam, k živej prírode, k tajomstvám života. Jej vnútorná pohoda, radosť zo života, očividne zapôsobili aj na ilustrátora knižky Svetozára Mydla, ktorý mladým čitateľom ponúkol vstup do

galérie postáv a postavičiek, ktoré nakreslil, keď čítal rozprávania malého Arnolda. Našťastie jeho rozprávania počula aj spisovateľka Kveta Dašková, ktorá ho zapísala a vložila do tejto, podľa môjho názoru, vydarenej a veselej knižky.

RUDOLF DOBIÁŠ

LUBICA KEPŠTOVÁ

Bola raz jedna škola a iné školoviny

MATYS, 2013, il. Alena Wagnerová, 49 s.

V roku 2013 do knižnice slovenskej poézie pre deti pribudol nový knižný titul od Lubice Kepštovej. Pravda, prvá časť názvu *Bola raz jedna škola* môže u čitateľa pripomenúť meno Kristy Bendovej, no skôr ide iba o zhodu názvu, pretože v zbierke básní, krátkych próz, vyčítaniek, hádaniek a ľudových múdrostí prevažuje prírodný motív nad školským. Otázne preto je, či slová *škola* a *školoviny* v titule ozaj dobre predznamenujú obsah knihy.

Tematicky je zbierka rozdelená do štyroch relatívne rovnako rozsiahlych celkov podľa priebehu školského roka, a teda aj podľa ročných období, od jesene do leta. V každom tematickom celku majú dominantné postavenie básnické útvary (od štvorverší po básne s viacerými strofami). Ku každej časti prináleží aj jeden prozaický útvar (*Prvý deň v škole*, *Ako Eskimáci*, *Ako sme so sestrou šibali*, *Ako sme sa stratili*). Básne a prózy sú nápadito dopĺňané útvormi ľudovej slovesnosti, čím sa čitateľovi núka pestrá paleta rozličných textov zladených podľa jednotlivých motívov. Oceňujem autorkin výber frazeologických jednotiek, ktorými ponúka odpovede na otázky, prečo sa oplatí chodiť do školy („aby sme neboli mechom udretí“) alebo čo je dobré vedieť („Učenie má horké korene, ale sladké ovocie.“). Inde zas predstavuje prvočitateľovi tradičné slovenské novoročné vinšo-

vačky alebo ľudové hádanky. Kombinácia ľudového a autorského je v zbierke, reprizujúcej básne z autorkinho debutu, príjemným osviežením.

Prejdime k pohľadu na autorské príspevky Lubice Kepštovej, k básňam a prózam. V básňach dominujú prírodné motívy obalené do jemnej metaforickosti, občasnej melancholickosti. Prírodné sa v nich spája s detskou skúsenosťou, čím sa básnický svet ešte viac sprístupňuje detskému čitateľovi (napr. v básni *Ufňukaný cencúľ* sa cencúľ durdí, lebo mu tečie z nosa). V niekoľkých veršovaných útvaroch autorka tematizuje svet školáka, dieťaťa prežívajúceho prvé školské komplikácie (*Diera do sveta*, *Mačhula*, *Nezbedná mamina*), obavy či strach z neznámeho (*Strašikmíni*), ochutnávajúceho dobroty jesennej prírody (*Slivka*, *Šípky*), čakajúceho na darčeky (*Stratený Mikuláš*), no i dieťaťa, ktoré cíti, že v živote ho sprevádza aj niekto ďalší okrem rodičov, súrodencov či rovesníkov (*Zimný anjel*, *Svetielka*). Verše plynú ľahko, autorka preukazuje schopnosť citlivo vyberať slová a solídne narábať s rytmom básní.

Štyri prózy zaradené do zbierky zjednocuje hlavná postava príbehov, prvák, ktorý rozpráva o svojich prvých skúsenostiach so školou, no aj o výletoch s rodinnými príslušníkmi či príhode počas veľkonočnej oblievačky. Snahu autorky ponúknuť čitateľovi vtipné udalosti však naruša neautentický jazyk hlavného protagonistu. Rozprávania v 1. osobe prináša so sebou riziko, že pohľad rozprávača nebude uveriteľný, tobôž ak rozprávačom príbehov je 7-ročný školák. Po prečítaní príbehov bude mať čitateľ dojem, že ich rozpráva oveľa starší chlapec, povedzme vo veku hrdinu z Hrdinského zápisníka Kláry Jarunkovej. Ako dôkaz neprimeranosti lexiky a syntaxe jazyka rozprávača ponúkajú iba jednu vetu z prvého príbehu: „*Morili ma vážne pochybnosti o pravdivosti mamičkiných slov.*“ Zároveň by sme mohli otvoriť tému, či bude príbehom s takýmito vyjadreniami rozumieť adresát zbierky. Zdá sa, že

príbehy by pôsobili autentickjšie, keby bol použitý rozprávač v 3. osobe.

Celkovo však možno o zbierke Ľubice Kepštovej *Bola raz jedna škola a iné školeniny* povedať, že najmä vďaka jej básnickým danostiam a zaujímavému výberu ľudovej slovesnosti ide o zaujímavé čítanie pre deti, ktoré obohatí repertoár školských i domácich knižníc.

MARTIN KLIMOVIČ

SVATAVA URBANOVÁ

Dialogy Ivy Procházkové

Ostrava, Ostravská univerzita v Ostravě,
Filozofická fakulta, 2012, 200 s.

Iva Procházková je osobnosť, ktorej literárna, dramatická a scenáristická tvorba pre mladých i dospelých je dnes aktuálna už tým, ako citlivo reaguje na antropologické i spoločenské premeny a ohrozenia človeka v súčasnom globalizujúcom sa svete. Svoje humanistické poslanstvo tľmočí na vysokej umeleckej úrovni. V tejto chvíli je autorkou desiatok slovesných umeleckých diel a jej diela sú prekladané do mnohých jazykov. Čas na systémovú analýzu tvorby tejto autorky teda dozrel a najpovolanejšou osobnosťou realizovať takúto syntézu je práve Svatava Urbanová, profesorka na Ostravskej univerzite v Ostrave; život a dielo predmetnej spisovateľky českého pôvodu, ktorá v roku 1983 emigrovala pred politickým prenasledovaním cez Rakúsko do Nemecka a v súčasnosti publikuje v nemčine i češtine, spracovala vo vedeckej monografii *Dialogy Ivy Procházkové* (2012).

Svatava Urbanová je v súčasnej literárnej vede osobnosťou, ktorá sa suverénne orientuje v tvorivom a hodnotovom kontexte českej literatúry a má prehľad aj v literárnych hodnotách nadnárodného kontextu. Ako literárna teoretická a historická disponuje vysokými teoreticko-interpretacími kompe-

tenciami, citom pre umelecké kvality textu a náročnými axiologickými kritériami.

Literárnovedná erudovanosť a skúsenosť S. Urbanovej vrátane dôkladného poznania tvorby I. Procházkovej, tvorbu ktorej roky pozorne sleduje a interpretuje, sa odráža v metodologickej precízności jej vedeckej monografie a v jej celkovej koncepcii. Ako predmet svojho výskumného záujmu si S. Urbanová vymedzila prozaickú tvorbu I. Procházkovej, čo však neznamená, že by sa v texte zriekla funkčných odkazov aj na jej dramatické či scenáristické práce, resp. na také biografické detaily zo života autorky, ktoré s interpretovanou prózou bezprostredne súvisia. Monografistke ide jednak o literárnoteoretickú rekonštrukciu umeleckej metódy I. Procházkovej (svojou podstatou výrazne „dialogickej“), v tom rámci o identifikovanie jej variantných a invariantných príznakov (tematizovanej látky, stavby fikčných svetov, profilácie antropologického subjektu, narácie a kompozície prozaického diela, chronotopu atď.), ale zároveň sleduje aj literárnohistorické zviditeľnenie tvorivého vývinu I. Procházkovej ako prozaičky. V súlade s tým chronologicky postupuje od autorkinho prozaického knižného debutu až po predbežne poslednú prózu z roku 2011. Zvolená koncepcia podmienila kompozičné členenie monografie na interpretačné kapitoly, z ktorých každá je (v časovej postupnosti určovanej rokom vydania knihy) ponorom do jedného prozaického diela I. Procházkovej, a to bez ohľadu na vekovú intenciu textu. V tejto súvislosti sa žiada upozorniť na štruktúrovanie názvu jednotlivých analyticko-interpretáčnych kapitol: „strohé“ pomenovanie kapitoly prostredníctvom titulu interpretovaného textu je vždy doplnené „dôvetkom“ (spravidla metaforizovaným), ktorý lapidárne načrtáva uhol pohľadu interpretky, resp. problém, z aspektu ktorého bude próza interpretovaná. Každá interpretácia je navyše uvedená citátom z interpretovanej prózy, ktorý anticipuje životnú problémovosť tematizovanú v predmetnom príbehu.

Rozhľad S. Urbanovej v spracúvanej problematike je evidentný aj v úvodnej a záverečnej kapitole. Prvá kapitola pomenúva základné premisy tvorby I. Procházekovej a tvorí východisko k interpretáciám jednotlivých próz autorky. Záverečná kapitola predstavuje hutnú syntézu výsledkov z predchádzajúcich analyticko-interpretačných ponorov do jednotlivých próz I. Procházekovej, v ktorej autorka monografie zhrnula charakteristiky tvorivej metódy a indície umeleckého vývinu tejto autorky ako prozaičky.

Napriek tomu, že sa S. Urbanová už niekoľko rokov vracia k tvorbe I. Procházekovej a že o nej publikovala už mnohé state, nejde v monografii o mechanický prenos už dávnejšie vyskúmaných informácií, ale o systémove spracovanie kontextu tvorby vybranej osobnosti. V tomto kontexte tvoria doposiaľ publikované štúdie bázu nového čítania a interpretovania textu. Vyzdvihnúť treba aj skutočnosť, že Procházekovej tvorbu vníma S. Urbanová aj na pozadí širšieho česko-nemeckého literárneho kontextu.

Brilantne, na základe bystrého úsudku napísaný odborný text S. Urbanovej je zároveň čitateľsky príťažlivý, plyní hladko aj z hľadiska štýlu, výsostne odborný jazyk je v jej texte zároveň „nekabinetný“, živý, podanie je až takmer „naratívne“, v optimálnej miere implikuje subjektívne zaujatie pre tvorbu I. Procházekovej. K čítavosti textu zaiste prispieva aj fakt, že analytický ponor do vymedzeného problému diela je pretkávaný odkazmi na jeho fabulačnú líniu, takže ani čitateľ, ktorý nepozná celú tvorbu I. Procházekovej, nemá ťažkosti pri sledovaní interpretácie a z nej plynúcich hodnotiacich záverov. Cit pre semiózu textu a schopnosť úderne verbalizovať zistené poznatky sa spája s primeranou dávkou metaforiky. Monografia je dokladom bystrého úsudku monografistky a jej rozhladenosti po nových trendoch literárnovedného bádania (ako dôkaz poslúži zoznam použitej odbornej literatúry). Rovnako precízne ako interpretácie je aj spracovanie kalendária života a tvorby I.

Procházekovej, bibliografie jej diela a prehľadu o ohlasoch jednotlivých titulov v odbornej komunite. V oblasti literárnovedného výskumu v Čechách i na Slovensku znamená monografia S. Urbanovej významný odborný i metodologický prínos.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

ZUZANA STANISLAVOVÁ

A KOLEKTÍV

Žánrové, poetologické a axiologické aspekty prekladov literatúry pre deti a mládež

(Kontext 60. rokov 20. storočia)

<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Stanislavova1>

Prekladová literatúra, nech to znie akokoľvek paradoxne, je neodmysliteľnou súčasťou národnej literárnej kultúry. Platí to v každom národnom kontexte, u nás – vzhľadom na špecifické spoločenské a kultúrne podmienky – takmer absolútne. Veľmi zjednodušene povedané, kvality prekladovej literatúry sú závažným indikátorom úrovne pôvodnej tvorby, ale i stavu literárnej kultúry vôbec. Pretože nejde len o vnútornú záležitosť samotnej pôvodnej tvorby v podobe inšpiračných poetologických podnetov, ktoré sú pre ňu tvorivou výzvou; ide o utváranie všeobecného kultúrneho vedomia, ktoré spätne podmieňuje vlastné literárne hodnoty. Slovom, bez poznania prekladovej tvorby poznanie vlastného literárneho kontextu je neúplné.

Z tohto aspektu možno tímovú monografiu Žánrové, poetologické a axiologické aspekty prekladov literatúry pre deti a mládež v kontexte 60. rokov 20. storočia, ktorá vznikla pod vedením prof. PhDr. Zuzany Stanislavovej, CSc., z Prešovskej univerzi-

ty, vnímať ako významný vedecký počin. Prekladová tvorba pre deti a mládež bola, pravda, predmetom i predchádzajúceho výskumu. V Dejinách slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1945 a potom i v Dejinách slovenskej literatúry do roku 1960 je jej prítomnosť v areáli detskej literatúry zaznamenaná od prvopočiatkov národnej detskej literatúry cez nasledujúce periodizačné fázy až do kreovania sa jej moderného variantu, pričom základný výskum vzhľadom na existujúce vákuum skúmania prekladovej tvorby smeroval predovšetkým k jej materiállovému zmapovaniu. Ale nielen k nemu. Výsledkom štúdia prekladovej tvorby 19. storočia bolo napríklad zistenie, že to bola nemecká osvieteniská školská beletristika, ktorá v podobe mravoučných exemplier vymedzila utilitárno-mentorujúce smerovanie vznikajúcej pôvodnej beletristiky. A bola to opäť nemecká beletristika, ktorá svojím romanticko-sentimentálnym príbehom tento trend fixovala aj v druhej polovici 19. storočia. A do tretice prekladová literatúra, konkrétne Andersenove poviedky z roku 2011, dve desaťročia pred nástupom pôvodnej umeleckej vlny detskej literatúry avizovala aj iný model detskej literatúry, než aký dominoval v dobovej tvorbe pre deti.

Riešiteľský tím prof. Zuzany Stanislavovej (Adela Mitrová, Peter Karpinský, Radoslav Rusňák, Markéta Andričíková, Danka Lešková a Michal Tokár) – nepochybne i pod vplyvom rozpracovanejšej literárnohistorikkej a teoretickej úrovne – pristúpil k preskúmaniu prekladovej tvorby pre deti a mládež v 60. rokoch, teda v čase konštituovania sa moderného variantu umeleckej tvorby pre deti, s ambicióznejším, t. j. metodologickejšim zámerom. Na rozdiel od predchádzajúcej rekognoskácie prekladovej tvorby, jej prítomnosti v slovenskej knižnej kultúre pre deti a mládež, tím zložený z literárnych historikov, teoretikov, teatrologičky a kunsthistorika sa už nekoncentroval na evidenciu jednotlivých inonárodných literárnych kultúr, ktoré v 60. rokoch rozšírili fond pôvod-

nej tvorby pre deti a mládež, ale na pôdoryse žánrových, poetologických a axiologických aspektov prekladovej tvorby sa rozhodol preskúmať jej hodnotovú úroveň.

Z hľadiska štruktúry monografie najvýznamnejší podiel na riešiteľskej úlohe má Zuzana Stanislavová. Jej kapitola *Žánrový a tematický profil prózy a poézie pre deti a mládež v 60. rokoch (Situácia a trendy)* je cenná svojou metodologickou úrovňou, ale i rozsiahlym až kompletným obsahovým záberom, zameraným na detailný prieskum dvoch najvýznamnejších žánrov prekladovej literatúry 60. rokov 20. st. – spoločenskej prózy a autorskej rozprávky. Prirodzene, že v celkovej úrovni monografie nie je rozhodujúci „záber“, ale jeho vnútorná identifikácia, zmapovanie javov, tvarov a modifikácií, ktoré daný žáner charakterizujú. V tomto ohľade sa dôstojne prezentovali literárni teoretici Radoslav Rusňák a Markéta Andričíková. Obaja sa zamerali na interpretáciu autorskej rozprávky; Rusňák na vymedzenie hodnotových variantov inonárodnej rozprávky (W. Woroszyłski: *Vyril, kde si?*, O. Preussler: *Vodníckove dobrodružstvá*, R. Jonsson: *Viking Vike*; K. Čukovskij: *Doktor Jajbolito*) a Andričíková na analýzu humoru a nonsensu v prekladovej autorskej rozprávke (N. Nosov: *Nevedkove dobrodružstvá* a A. Milne: *Macko Pu*). A hoci sa prekladovou autorskou rozprávkou zaoberala hlavná riešiteľka, ich výstupy svojou analýzou detailného javu jej zistenia prehĺbili o nové aspekty. Z hľadiska žánrovej interpretácie to isté platí o texte Petra Karpinského *Preklady vedecko-fantastickej literatúry do slovenčiny* a o texte Danky Leškovej *Úvahy nad detektívnym príbehom pre deti a mládež*. Produktívnou súčasťou monografie je i štúdia Adely Mitrovej *Prekladová dráma pre deti a mládež v 60. rokoch 20. storočia* a štúdia Michala Tokára *Ilustrované vydania prekladov zo svetovej literatúry pre deti a mládež v 60. rokoch 20. storočia*. Svojou tematickou novosťou, zdanlivo vybočujúcou z ústrednej témy, v skutočnosti sú obe dokladom jej ino-

vatívneho, novátorského uchopenia. V konečnom dôsledku, tak ako sú koncipované, nie sú navyše, ale presne zapadajú do zámeru predstaviť prekladovú tvorbu „zlatého veku“ slovenskej detskej literatúry v jej kompletnosti.

Logickým vyústením takto prijatej stratégie bola potom výskumná hypotéza, či prekladová tvorba 60. rokov je v kvalitatívne analogickom postavení ako pôvodná tvorba, ktorá práve v 60. rokoch 20. storočia dosiahla zvrchovanú umeleckú úroveň. Vzhľadom na výsledky elementárnych analýz prekladovej tvorby v predchádzajúcich fázach vývinu slovenskej literatúry pre deti a mládež má takto skoncipovaná hypotéza svoje opodstatnenie. Do 60. rokov 20. storočia prekladová literatúra totiž až na kvantitatívne nezávažné výnimky bola viac-menej len vydavateľským produktom dopĺňujúcim pôvodnú tvorbu, vyššie, t. j. stimulatívno-poetologické a významové ambície nemala. Monografia Žánrové, poetologické a axiologické aspekty prekladov literatúry pre deti a mládež vďaka detailnému materiálovému prieskumu a súčasne zásluhou inovatívneho interpretačného prístupu, odhaľujúcemu originalitu jednotlivých inonárodných diel, teraz dokazuje, že v 60. rokoch sa uzatvorila fáza relatívne nekonceptného prijímania inonárodnej beletrie pre deti a mládež neraz nevýznamného výpovedného posolstva a nastúpila fáza prijímania diel, ktoré „*tlmočili humánne myšlienky priateľstva, ľudskej spoluúčasti, podporovali hravosť a optimizmus detského sveta, odkrývali dialektiku života pre tých, ktorým sa detstvo už skončilo.*“ V tomto ohľade monografia jednoznačne dokázala, že v 60. rokoch slovenská literárna tvorba absorbovala tie najvýznamnejšie hodnoty, akými svetová literatúra pre deti a mládež disponovala, čím nedošlo len k saturovaniu čitateľských potrieb mladých perceptorov, ale aj k nespochybniteľnému vplyvu progresívnych tvorivých trendov na konštituovanie sa slovenskej modernej prózy pre deti a mládež. Toto zistenie jednoznačne vy-

povedá o tom, že 60. roky sú „zlatým obdobím“ nielen pôvodnej, ale i prekladovej tvorby. Alebo inak, i vďaka stimulom preloženej beletrie sa pôvodná tvorba 60. rokov vzopala k umelecky hodnotným tvorivým výkonom. Výsledok monografie, jej pridaná hodnota, a vonkoncom nie podružná, je však i v odkaze, že nielen v 60. rokoch, ale aj v ďalších vývinových obdobiach je nevyhnutné systémove analyzovať a vyhodnocovať prekladovú beletristickú tvorbu, pretože jej úroveň, uznávaná i neproduktívna, má nezanedbateľný vplyv na stav pôvodnej tvorby. I z tohto dôvodu je dôležité, že tím, ktorý odviezol pozoruhodný vedecký výkon, nemení svoj pracovný program, ale analýzou prekladovej tvorby v 70. rokoch v ňom pokračuje.

ONDREJ SLIACKY

PETER KUBA

Pod perinou

Koncept: Peter Kuba, výtvarné riešenie: Zuzana Hlavatá, scénická hudba: Katarína Baranová, svetelný dizajn: Peter Stránsky, účinkujú: Simona Martináková, Adela Mojžišová, Radovan Kianica.

Divadlo Ludus Bratislava, premiéra 12. mája 2013.

Na divadelnom festivale Bábkarská Bystrica 2010 venovala dramaturgia značný priestor zahraničným inscenáciám pre najmenších divákov – deti vo veku už jedného roka. Bábkové divadlo na Rázcestí Banská Bystrica následne pripravilo projekt *Batolárium* (2011) – divadlo pre deti od desiatich mesiacov do troch rokov. Na veľký úspech reagovali pokračovaniami *Akvabatolárium* (2012) a *Farbatolárium* (2013).

Dlho sa zdalo, že banskobystrické divadlo ostane v aktivitách pre batolátá na Slovensku osamotené. Na konci divadelnej sezó-

ny 2012/2013 však svoju inscenáciu pre túto špecifickú divácku skupinu prezentovalo aj bratislavské Divadlo Ludus.

Autor konceptu Peter Kuba zvolil tému „pod perinou“ a výsledku pridal podtitul „Inscenácia ľahšia ako pierko“. Prívlastok ju v mnohom vystihuje. Ide o bezmála trištvrtehodinovú nežnú, prísne nonverbálnu hru na činnosti a deje súvisiace so spaním. Inscenácia má v bulletine zverejnený scénosled tridsiatich siedmich tém, napríklad *Zívania*, *Lezenie pod perinou*, *Škúlenie*, *Grimasy*, *Rôzne chrápania*, *Žonglovanie s vankúšmi*, *Hra s pierkom*...

Predstavenia sa odohrávajú na javisku, v stane z jemnej látky – „padákoviny“. Herečky a herec pozvú deti (nonverbálnymi prostriedkami) do tajomného altánku a usadia ich na vankúše. Predstavenie sa tak odohráva v intímnom, uzatvorenom priestore, kde môže vznikať koncentrovaná hra hercov a vnímanie malých divákov nie je rušené inými podnetmi. Pri kostýmoch autorka výtvarného riešenia Zuzana Hlavatá vychádzala z idey pyžám, doplnila ich hrubými ponožkami či ozvláštnila trakmi. Odevy sú z prírodných materiálov a ladené v modrobielych farbách, ako aj periny a vankúše, ktoré sú hlavnou súčasťou scény.

Inscenácia má zaujímavú hudobnosť. Spôčiatku ju vytvára len hracia skrinka visiaca nad javiskom ako alúzia na „detský kolotoč“ nad postieľkou. Sporadicky použité perkusie, rapkáčik, drumblá a metronóm sú doplnené výstupmi *Rytmické tleskanie na telo a cmukanie* a *Bubnovanie na drumbeny*. Práca s netradičnými nástrojmi a rytmizovanie vytvárajú vydarené scény, ktoré strhávajú pozornosť malých divákov.

Mimoriadne efektná je časť nazvaná *Svietiace prsty*. Jednoduchý trik – malé nepostrehnuteľné lampičky na prstoch hercov, ktoré šikovne zapínajú a vypínajú, vyzerajú, akoby si medzi sebou pohadzovali svetelnú guľôčku. Keď im ujde, „nájdu“ ju napríklad v šatách niektorého z detí.

Takáto inscenácia vyžaduje od hercov

nadštandardnú sústredenosť, trpezlivosť a schopnosť improvizácie. Simona Martináková, Adela Mojžišová a Radovan Kianica účinkovanie v netradičnej inscenácii zvládajú výborne.

Rovnako ako zásahy hercov (jemné usadenie dieťaťa mimo hracej plochy) je dôležitá i spoluúčasť sprievodcov detí (rodičov, starých rodičov). Inscenácia, na rozdiel od bankobystrických Batolárií, nie je interaktívna. Nevyžaduje od detí, aby do diania zasahovali a vstupovali k hercom. Nie sú priamo vyzývané na spoluprácu. Ich pozornosť má byť zaujatá inak. Tento rozdiel medzi projektmi je zaujímavý. *Pod perinou* sa tým približuje viac k divadlu a jeho zákonitostiam, predpokladajúc, že dvojročné deti skôr pochopia, že má ísť o hru pre nich a nie priamo hru s nimi.

Celkovo možno inscenáciu *Pod perinou* zhodnotiť ako vydarenú. Je to dôležitý príspevok vo výchove detí k divadlu, prináša možnosť návštevy kultúrneho podujatia už v útlom veku. Divadlo Ludus tak úspešne rozšírilo vekovú škálu svojich divákov a deti dostali jedinečnú možnosť spoznávať divadlo už od dvoch rokov.

LENKA DZADÍKOVÁ

SLÁVKA LIPTÁKOVÁ

Dierožrút

Bratislava, Vydavateľstvo Slovart, 2012, Il. Fero Lipták, 96 s.

Slavka Liptáková v spolupráci s vydavateľstvom Slovart roku 2012 vydala knihu s názvom *Dierožrút*. Napísala ju sama a ilustroval ju Fero Lipták. Rodičia ako autori venovali knihu svojim deťom. Tým je do značnej miery podmienený žáner aj zacielenie knihy. Hlavná postava – dierožrút –, tak ako to zodpovedá jeho označeniu, je tvor, ktorého potravou sú diery. O jeho zvieracej postave

sa dozvedáme z obrázkov, ktoré rovnocenne sprevádzajú text a zároveň mu utvárajú farebnú – svetlú, prírodnú zelenú, sivú alebo temnú – atmosféru, ktorá umožňuje jeho lepšie vnímanie. Hlavná postava svojimi životnými prejavmi nerobí prírode ani všeobecne svojmu okoliu škodu. Jej vesmírnym cieľom je dostať sa k čiernej diere.

Dierožrútov príbeh sa začína rozprávko „na jednom kopci, v jednom deravom domci“ (s. 4), kde žije s dierožrútkou, ktorá sa venuje kopaniu studne, no zo studne plnej vody má dierožrút obavy. Ako hrdina každej poriadnej rozprávky, aj dierožrút sa vyberie do sveta, putuje po lese, kde nachodí „samé diétne diery, čo poriadne nezasýtia“ (s. 18), až natrafi na mesto. Vstup doň aj samo mesto je temné a všeličím prechaté, svet zosvetlia až kvapky dažďovej vody. V meste dierožrút náhodne zakotví vo filharmónii a živí sa tam dierkami fúkacích hudobných nástrojov. Po pobyte v otvore v skale zatúži po gigantických čiernych dierach (s. 54) vo vesmíre. Na to, ako sa ta dostať, však potrebuje informácie z časopisu *Vesmírna revue* a od astronóma. Do vesmíru sa vyštvára po siločiarach, ktoré sa pri dotyku ozývajú hudbou, až prenikne do samej čiernej diery, kde sa konečne nasýti. Po dosiahnutí tohto cieľa však nastáva zlomový okamih: „V tme čiernej diery to odrazu videl úplne zreteľne – byť dierožrútom nie je žiadna výhra.“ (s. 72) „Preliezol koncom sveta“ a natrafil na „ničovať nič“, kde „všade bolo bielo“ (76). Napokon po blúdení ničotou, keď sa už rezignovane všetkého vzdal, už len klesal povetím až nakoniec „pristál práve tam, odkiaľ vykročil. Doma.“ (84) Tu zistil, že všetko bolo na svojom mieste a že „život nie je deravý“ (87). No našiel studňu plnú vody, a keď sa z nej napil, „v dierožrútovi ožila chuť“; voda v domácom prostredí, získaná dierožrútkinou húževnatosťou, má teda v dierožrútovom príbehu očistnú funkciu.

Z jazykového aj z poznávacieho a z estetického hľadiska ústredné postavenie v texte príbehu má slovo *diera*. V jazyku knihy

má vysoký výskyt a jeho bohaté využívanie pozorujeme nielen v rozličných syntagmatických spojeniach, ale aj v podobe rozmanitých odvodených a zložených slov, ako sú *dierka*, *deravý*, *dierožrút*, *dierožrútko*, *poldiera*. Zo syntaktického hľadiska možno pozorovať nielen výskyt slova *diera* v syntagmách s rozličným stupňom lexikálnej a syntaktickej viazanosti (od voľných, aktuálnych cez ustálené, terminologické až po pevné, frazeologické), ale aj s rozmanitými slovnými druhmi: zhodnými prídavnými menami (napríklad *krtí diera*, *najväčšia diera*), zhodným zámenom (napríklad *všetky diery*) nezhodnými podstatnými menami (napríklad *diera zo syra*, *diera v komíne*) alebo so slovesami (*zjesť diery*, *pojesť /všetky/ diery*, *zaplniť diery*, *zahryznúť do diery*, *kúpiť si diery v kolene za korunu*, *zasypať diery*, *hľadať diery do sveta*). Ako voľné a aktualizované platia najmä niektoré z uvedených spojení s prídavnými menami, zámenami a podstatnými menami; terminologické spojenia predstavujú povedzme príklady *čierna diera*, *plastová diera*. Najbohatšiu a zároveň najrozmanitejšiu skupinu tvoria spojenia so slovesami; tu sa vyskytujú voľné spojenia (napríklad *zaplniť diery*, *zasypať diery*), výrazné aktualizované spojenia, ktoré úzko súvisia s tematickým zámerom autorky textu (napríklad *zjesť diery*, *zahryznúť do diery*), ako aj časté frazeologické spojenia (napríklad *urobiť diery do sveta*, */zjesť/ diery z koláča*).

So zreteľom na zjavnú autorkinu vedomú prácu s jazykovými prostriedkami (najmä lexikálnymi, ale aj syntaktickými) sa možno oprávnene nazdávať, že okrem poznávacej funkcie vo vzťahu k okoliu, prostrediu, v ktorom sa príbeh odohráva, v rozoberaní textu sa dá identifikovať aj funkcia sprostredkovať a odkrývať malým čitateľom viaceré tajomstvá jazyka. Na pomerne malom textovom priestore v tejto knihe pre deti totiž nachodíme dosť výrazné sústreďenie frazeologických jednotiek nášho jazyka. Okrem už uvedených môžeme ako príklady uviesť: *mať deravú pamäť*, *niečo nestojí*

R E C E N Z I E

za námahu, mať po chlebe, držať sa niečoho zubami-nechtami, ohŕňať nosom nad niečím, nedať na sny, stáť na vrchole šťastia, dať si za korunu koleno vrátať, nemať kúska srdca, nešetriť slovami, nemať nič v hlave, mať /predsa len/ niečo v hlave, vziať niekoho na milosť, nebyť niekomu do reči, mať vymetenú pamäť, niečo je nad slnko jasnejšie, položiť niekomu niečo k nohám, keď netečie, aspoň kvapká. V texte sa vyskytujú aj ustálené prirovnania, napríklad *duť ako poleno, cítiť sa ako v raji*, väčšina upotrebených prirovnaní je však aktualizovaná a je tesnejšie zviazaná skôr s poznávacou tematikou knihy, napríklad: *slová poletovali vo vzduchu ako rybárska muška, vetracia šachta vyzerala ako zanesená žiabra, /nič/ z každej strany ako snežná slepota*. Niektoré takéto aktualizované spojenia pôsobia na pozorného čitateľa násilne, napríklad: *Hudobníci zdvihli svoje nástroje a začali do nich fúkať hlava-nehlava; /dierožrútku/ spánok mala ľahký ako hrst piesku*.

Uvedené autorkino široké narábanie s frazeologizmami sa žiada vyzdvihnúť ako významnú dimenziu tejto knihy, ktorá cielavedome vedie detských čitateľov okrem iného aj k hlbšiemu poznávaniu materinského jazyka, k častejšiemu používaniu jazykových príručiek o našom národnom jazyku, najmä výkladových slovníkov, k rozvíjaniu detskej fantázie a k častejšiemu kladeniu otázok a tým možno aj k bohatšej komunikácii rodičov s deťmi a koniec koncov azda aj k lepšej atmosfére v rodine. Takéto autorkino zacielenie sa na jazyk literárneho diela a na jeho účinnejšie približovanie detským používateľom je významnou súčasťou autorkinej jazykovej tvorivosti, ktorá sa prejavuje aj v iných vrstvách literárneho jazyka, najmä v jazykovej hre a v tvorbe novotvarov a autorských slov. Do tejto vrstvy slov patrí aj titulné slovo *dierožrúť* a jeho náležitý náprotivok v ženskom rode – *dierožrúťka*.

JÁN KAČALA

Plaketa Ľudmily Podjavorinskej 2013

Za účasti mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca Indonézskej republiky jeho excelencie pána Djumantoro Purwokoputro Purbo, zahraničných a našich hostí, medzinárodnej poroty BIB 2013 a výkonného výboru BIB-u dňa 4. 9. 2013 odovzdali riaditeľ BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, Peter Tvrdón a prezidentka Slovenskej sekcie IBBY Timotea Vráblová Plaketu Ľudmily Podjavorinskej dvom osobnostiam: pani Murti Bunante, autorke a všestrannej podporovateľke rozvoja krásnej detskej knihy, za dlhoročnú spoluprácu s Bienále ilustrácií Bratislava a propagáciu slovenskej ilustračnej tvorby pre deti a mládež. Druhou ocenenou je prekladateľka mnohých slovenských kníh pre mladých čitateľov do angličtiny pani Heather Trebatická, ktorá získala Plaketu za významný podiel na šírení slovenskej detskej literatúry v zahraničí.

Plaketa Ľudmily Podjavorinskej sa udeľuje od roku 1972 našim a zahraničným autorom, prekladateľom a ďalším významným osobnostiam, ktoré sa zaslúžili o šírenie slovenskej detskej literatúry.

(ec)

Ceny udelené v súťaži

Najkrajšie knihy Slovenska 2012

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

vydavateľstvu za celkovú výtvarnú a technickú kvalitu knihy

Vydavateľstvo Slovart, spol. s r. o., Bratislava
za knihu

Antónia Paulinyová: František Horniak

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

autorovi za vynikajúce ilustrácie

Vladimír Král za knihu

Jostein Gaarder: Vianočné mystérium

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

autorovi za vynikajúcu grafickú úpravu

Štefan Seko a Anna Oravcová

za knihu

Marián Komáček: Grafika a maľba

CENA MINISTERSTVA KULTÚRY SR

vydavateľstvu za bibliofilské vydanie

M'ART PRINT, Veľké Zálužie

za knihu

Dušan Dušek – Erik Ondrejčka: IM_PULZ – Čakanie hmoty

CENA MINISTERSTVA ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SR VYDAVATELSTVU ZA UČEBNICU

Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s.r.o., Bratislava

za knihu

Biológia pre 2. ročník gymnázia a 6. ročník gymnázia s osemročným štúdiom

CENA ZVÁZU POLYGRAFIE NA SLOVENSKU

tlačiarňi za mimoriadne polygrafické spracovanie

TBB, a.s., Banská Bystrica

za knihu

Ivan Jančár: Robert Bielík

CENA BIBIANY

vydavateľstvu za najkrajšiu detskú knihu

vydavateľstvo **Virvar, s.r.o.,** Zohor

za knihu

Viera Brunovská: Medzi nami zvieratami

CENA SLOVENSKEJ NÁRODNEJ KNIŽNICE

za študentskú prácu

Marek Cina

Petr Janeček: Fámy

Peter Gála

Maria Treben: Herbarium

A) VEDECKÁ A ODBORNÁ LITERATÚRA

Dejiny Bratislavy 1

Fot. a kresby kol., graf. úprava **Borgis, s.r.o.,** Bratislava, vyd. Vydavateľstvo Slovart, spol. s r.o., Bratislava, Občianske združenie Historia Posoniensis a Bratislava, hlavné mesto Slovenskej republiky, tlač Neografia, a.s., Martin

Muuza 2012

Fot. kol., graf. úprava **Katarína Acélová, Jozef Sedlák a Spinner, s.r.o.,** Bratislava, vyd. Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda, Trnava, tlač Tlačiarne BB, a. s., Banská Bystrica

B) KRÁSNA LITERATÚRA

K. Peteraj: Bosá v priesvitných šatách

Il. **Martin Augustín, graf. úprava Viera Fabianová, vyd. Ikar, a.s.,** Bratislava, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

V. Šikulová: Diera do svetra

Il. **Martina Matlovičová, graf. úprava Janka a Palo Bálik, vyd. Vydavateľstvo Slovart, spol. s r.o.,** Bratislava, tlač Finidr, s.r.o., Český Tešín

C) LITERATÚRA PRE DETI A MLÁDEŽ

V. Brunovská: Medzi nami zvieratami

Il. **Peter Klúčik, graf. úprava Daniel Brunovský, vyd. Virvar, s.r.o., Zohor, tlač Vegaprint, s.r.o.,** Mošovce

T. Heribanová: Misia Eva, prísne tajné

Il. a graf. úprava **Petra Hilbert, vyd. Ikar, a.s.,** Bratislava, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

J. Kuniak: O stratenej rukavičke

Il. **Jana Kiselová-Siteková, graf. úprava Vladislav**

Rostoka, vyd. Skalná ruža, o.z., Kordíky, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

K. J. Erben: Panna z jabĺčka

II. a graf. úprava Dávid Ursiny, vyd. Buvik, Bratislava, tlač Kasico, a.s., Bratislava

P. Dobšínský: Slovenské rozprávky

II. Dušan Kállay, graf. úprava Viera Fabianová, vyd. Ikar, a.s., Bratislava, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

J. Bodnárová: Trinásť

II. Daniela Olejníková, graf. úprava Palo Bálik, vyd. Perfekt, a.s., Bratislava, tlač Tiskárna Protisk, s.r.o., České Budějovice

Vianočná kniha

II. Jindra Čapek, Zuzana Bočkovcová-Bruncková a Jitka Němečková, graf. úprava Art D – Grafický ateliér Černý, s.r.o., Praha, vyd. Vydavateľstvo Slovart, spol. s r.o., Bratislava, v spolupráci s vydavateľstvom BRIO, spol. s r.o., Praha, tlač Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

J. Gaarder: Vianočné mystérium

II. Vladimír Král, graf. úprava Janka a Palo Bálik, vyd. Artforum, s.r.o., Bratislava, tlač Tiskárna Protisk, s.r.o., České Budějovice

D) UČEBNICE

Biológia pre 2. ročník gymnázia a 6. ročník gymnázia s osemročným štúdiom

II. Zuzana Bošácka a Vladimír Vanko, fot. Boris Czambel a Jana Višňovská, graf. úprava SPN – Mladé letá, s.r.o., vyd. SPN – Mladé letá, s.r.o., Bratislava, tlač Slovenská Grafia, a.s., Bratislava

E) KNIHY O VÝTVARNOM UMENÍ A OBRAZOVÉ PUBLIKÁCIE

L. Belohradská – Á. Schramm: Erna Masarovičová

II. Erna Masarovičová, fot. Kamil Varga, Miro Švolík a archív, graf. úprava Zuzana Chmelová, vyd. Ateliér.EM, Bratislava, tlač i+i print, Bratislava

A. Paulinyová: František Horniak

II. František Horniak, fot. archív, graf. úprava Vladislav Rostoka, vyd. Vydavateľstvo Slovart, spol. s r.o., Bratislava, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

Kol.: Igor Piačka

II. Igor Piačka, fot. kol. a archív, graf. úprava Pa-

vol Halász a Mojmír Zmija, vyd. Jaga Group, s.r.o., Bratislava, tlač Neografia, a.s., Martin

I. Jančár – L. Karpiscak: Koloman Sokol – 100 nepublikovaných diel

II. Koloman Sokol, fot. Peter Homola a Peter Snadík, graf. úprava Andrea Andreutti Pokorná, vyd. Vydavateľstvo Slovart, spol. s r.o., Bratislava v spolupráci s Galériou mesta Bratislavy, tlač Neografia, a.s., Martin

Kol.: Marián Komáček. Grafika a maľba

II. Marián Komáček, fot. kol., graf. úprava Štefan Seko a Anna Oravcová, vyd. Marián Komáček, Trnavský samosprávny kraj, Záhorská galéria, Senica a Base et Silhouette, s.r.o., Bratislava, tlač VKÚ, a.s., Harmanec

I. Jančár: Robert Bielik

II. Robert Bielik, fot. Anka Luptáková, Robert Bielik a Martin Marenčin, graf. úprava Andrea Andreutti Pokorná, vyd. Galéria mesta Bratislavy a Vydavateľstvo Petrus, Bratislava, tlač TBB, a.s., Banská Bystrica

F) BIBLIOFILSKÉ TLAČE

D. Dušek – E. Ondrejčka: IM_PULZ – Čakanie hmoty

II. Igor Benca, Vít Bojňanský, Karol Felix, Marián Komáček, Milan Lukáč a Ján Ťapák, fot. Juraj Králik, graf. úprava Vladislav Rostoka, vyd. M'ART PRINT, Veľké Zálužie, tlač Cart print, s.r.o., Nitra a Rabbit&Solution, s.r.o., Bratislava, knih. spracovanie Lida Mlichová, Žilina a M'ART PRINT, Veľké Zálužie

G) ŠTUDIJNÉ PRÁCE POSLUCHÁČOV VÝTVARNÝCH A POLYGRAFICKÝCH ŠKÔL

T. Kompaník: Aha

II. a graf. úprava Tomáš Kompaník, vyd. Tomáš Kompaník, tlač Orman, s.r.o., Bratislava

M. Majdová: Círín

II. a graf. úprava Michaela Majdová, vyd. M. Majdová, tlač Devinprint, Bratislava

P. Janeček: Famy

II. a graf. úprava Marek Cina, vyd. a tlač Marek Cina, Prešov

M. Treben: Herbarium

II. a graf. úprava Peter Gála, vyd. VŠVU, Bratislava, tlač Galaxi, s.r.o., Myjava